

Odnos dimenzija odraslosti u nastajanju s doživljajem stresa, samopoštovanjem i prosperitetom mladih

Šikić, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:895351>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Sveučilišni diplomski studij
Psihologija

Nikolina Šikić

**ODNOS DIMENZIJA ODRASLOSTI U NASTAJANJU S
DOŽIVLJAJEM STRESA, SAMOPOŠTOVANJEM I
PROSPERITETOM MLADIH**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Sveučilišni diplomski studij
Psihologija

**ODNOS DIMENZIJA ODRASLOSTI U NASTAJANJU S
DOŽIVLJAJEM STRESA, SAMOPOŠTOVANJEM I
PROSPERITETOM MLADIH**

Diplomski rad

Student/ica:
Nikolina Šikić

Mentor/ica:
prof. dr.sc. Ivana Tucak Junaković

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Nikolina Šikić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Odnos dimenzija odraslosti u nastajanju s doživljajem stresa, samopoštovanjem i prosperitetom mladih** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 12. lipnja 2024.

Sadržaj

SAŽETAK.....	1
SUMMARY	2
1. UVOD.....	3
1.1. Rana teorijska razmatranja razdoblja odraslosti u nastajanju.....	3
1.2. Teorija odraslosti u nastajanju (Arnett, 2000).....	4
1.2.1 Demografska heterogenost odraslosti u nastajanju	7
1.2.2. Subjektivni osjećaj odraslosti.....	12
1.3. Doživljaj stresa u razdoblju odraslosti u nastajanju.....	17
1.3.1. Teorijski koncept stresa.....	17
1.3.2. Stresnost razdoblja odraslosti u nastajanju	18
1.4. Samopoštovanje u razdoblju odraslosti u nastajanju	23
1.4.1. Teorijski koncept samopoštovanja.....	23
1.4.2. Samopoštovanje tijekom odraslosti u nastajanju.....	24
1.5. Prosperitet u razdoblju odraslosti u nastajanju	28
1.5.1. Teorijski koncept prosperiteta	28
1.5.2. Što doprinosi prosperitetu mladih?.....	29
1.6. Polazište i cilj istraživanja	31
2. PROBLEMI I HIPOTEZE.....	32
3. METODA.....	33
3.1. Sudionici.....	33
3.2. Mjerni instrumenti.....	35
3.2.1. Upitnik sociodemografskih obilježja.....	35
3.2.2. Inventar dimenzija odraslosti u nastajanju	35
3.2.3. Mjera subjektivnog osjećaja odraslosti	36
3.2.4. Ljestvica percipiranog stresa.....	36
3.2.5. Rosenbergova skala samopoštovanja.....	37

3.2.6. Skala prosperiteta	37
3.3. Postupak	38
4. REZULTATI.....	38
5. RASPRAVA	51
5.1. Razlike u dimenzijama odraslosti u nastajanju s obzirom na demografska obilježja	52
5.2. Razlike u subjektivnom osjećaju odraslosti s obzirom na demografska obilježja.....	59
5.3. Dimenzije odraslosti u nastajanju kao prediktori percipirane stresnosti	64
5.4. Dimenzije odraslosti u nastajanju kao prediktori samopoštovanja	67
5.5. Dimenzije odraslosti u nastajanju kao prediktori prosperiteta	69
5.6. Ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja	72
5.7. Implikacije za praktičnu primjenu	74
6. ZAKLJUČCI	75
7. LITERATURA	76
8. PRILOZI	89

SAŽETAK

Teorija odraslosti u nastajanju (Arnett, 2000) opisuje distinktivni razvojni period između osamnaeste i tridesete godine kao vrijeme produljenog istraživanja identiteta, eksperimentiranja, usmjerenosti na sebe, doživljaja nestabilnosti te osjećaja „u sredini“. Tranzicijska priroda ovog perioda ogleda se i u ambivalentnom subjektivnom statusu odraslosti (Nelson i Barry, 2005), dok razvojni zadaci stavljaju pred mlade izazove koji mogu imati značajne veze sa njihovim samopoštovanjem, prosperitetom i razinom percipirane stresnosti. Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati odnos između različitih demografskih varijabli te identifikacije sa pojedinim obilježjima odraslosti u nastajanju i subjektivnog osjećaja odraslosti te utvrditi prediktivni doprinos pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju u objašnjenju percipiranog stresa, samopoštovanja i prosperiteta osoba u dobi od osamnaest do trideset godina. Ukupno 273 osobe prosječne dobi 23.3 godine, od kojih su 204 bile žene, a 69 muškarci, sudjelovali su u istraživanju ispunjavanjem online obrasca sa Inventarom dimenzija odraslosti u nastajanju (Reifman i sur., 2007), mjerom subjektivnog osjećaja odraslosti (Arnett, 1997), Ljestvicom percipiranog stresa (Cohen i sur., 1983), Rosenbergovom skalom samopoštovanja (Rosenberg, 1965) te Skalom prosperiteta (Diener i sur., 2010). Utvrđene su značajne razlike u izraženosti pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju obzirom na spol, dob, studentski, radni i partnerski status sudionika. Vezano za subjektivni status odraslosti, potpuno odraslima se u većoj izjašnjavaju zaposlene nego li nezaposlene osobe, dok se ne odraslima izjasnilo značajno više samaca nego li pojedinaca koji su u partnerskom odnosu. Nestabilnost je utvrđena kao pozitivan, a usmjerenost na sebe kao negativan prediktor percipirane stresnosti. Razinu samopoštovanja pozitivno predviđa razina usmjerenosti na sebe, a negativno razina nestabilnosti. Razinu prosperiteta pozitivno predviđa razina usmjerenosti na sebe, a negativno razina nestabilnosti i osjećaj „u sredini“.

Ključne riječi: odraslost u nastajanju, stres, samopoštovanje, prosperitet

The relationship between dimensions of emerging adulthood, perceived stress, self-esteem and flourishing of youth

SUMMARY

The emerging adulthood theory (Arnett, 2000) describes a distinctive developmental period between the ages of eighteen and thirty as a time of extended identity exploration, experimentation, self-focus, instability and feeling "in-between". Transitional nature of this period is reflected in the ambivalent subjective status of adulthood (Arnett, 1997), while developmental tasks present young people with challenges that may have significant connections with their self-esteem, flourishing, and level of perceived stress. Therefore, the aim of this study was to examine the relationship between different demographic variables and identification with dimensions of emerging adulthood and the subjective feeling of adulthood, as well as to determine the role of dimensions of emerging adulthood in predicting levels of stress, self-esteem and flourishing among people between the ages of eighteen and thirty. A total of 273 people with an average age of 23.3 years, of whom 204 were women and 69 were men, participated in the study by filling out an online form with the Inventory of Dimensions of Emerging Adulthood (Reifman et al., 2007), subjective sense of adulthood (Arnett, 1997), the Perceived stress scale (Cohen et al., 1983), Rosenberg's self-esteem scale (Rosenberg, 1965) and the Flourishing scale (Diener et al., 2010). Significant differences were found in the expression of certain dimensions of emerging adulthood with regard to gender, age, student status, employment and relationship status of the participants. Regarding the subjective status of adulthood, employed individuals were more likely than the unemployed individuals to consider themselves as adults, while significantly more single individuals, than the ones who are in a relationship, considered themselves as not fully adult. Instability was determined as a positive and self-focus as a negative predictor of perceived stress. The level of self-esteem was positively predicted by the level of self-focus, and negatively predicted by the level of instability. The level of flourishing was positively predicted by the level of self-focus, and negatively predicted by the level of instability and feeling „in-between“.

Key words: emerging adulthood, stress, self-esteem, flourishing

1. UVOD

1.1. Rana teorijska razmatranja razdoblja odraslosti u nastajanju

Od sredine dvadesetog stoljeća do danas u razvijenim industrijaliziranim zemljama vladaju jasni demografski trendovi povećanja dobi ulaska u brak i preuzimanja roditeljske uloge. U Sjedinjenim Američkim Državama prosječna dob ulaska u brak 1960-ih godina za žene je iznosila oko 20, a za muškarce oko 23 godine. Ta se dobna granica do 2010. povećala za žene na 26, a za muškarce na 28 godina (Arnett, 2015; Berk, 2007; Shulman i Connolly, 2013), dok najnoviji podaci govore o još duljem odgađanja braka kojega žene u prosjeku sklapaju sa 28.4 godine, a muškarci sa 30.2 godine (Fleck, 2023). U Hrvatskoj se mogu uočiti slični trendovi. Naime, prema izvješćima Državnog zavoda za statistiku prosječna starost žena pri sklapanju prvog braka 1970. je iznosila 21.6 godina, a za muškarce 25.5 godina, dok se u 2021. dob sklapanja prvog braka značajno povećala na 29.1 godinu za žene te 31.6 godina za muškarce (DZS, 2023). Velike promjene u modernom društvu proizašle su također iz tehnološke revolucije, zahvaljujući kojoj se u zemljama u razvoju, povećao broj poslova koji zahtijevaju vladanje informacijama i novim tehnologijama u svrhu pružanja usluga (Barras, 1985). Novonastale ekonomske aktivnosti i radna mjesta, iziskivali su napredak u izobrazbi, stoga je za mlade nastavak obrazovanje nakon srednje škole postao uobičajena praksa. Čak 70% američke mladeži nastavlja se obrazovati nakon srednje škole (Arnett, 2015; Arnett i Schwab, 2012) te se i u europskim zemljama broj osoba koje stječu tercijarno obrazovanje značajno povećao u dvadeset i prvom stoljeću (Eurostat, 2015). U Hrvatskoj je također prisutan trend porasta broja visokoobrazovanih osoba, o čemu govori podatak da je na visokim učilištima Republike Hrvatske 2020. godine diplomiralo 52.75 % više studenata u odnosu na 2003. godinu (DZS, 2004; Stubičan Čelić i Šojat, 2021).

Produljeno obrazovanje te kasnija dob ulaska u brak i roditeljstvo stvorili su vremensko razdoblje između završetka adolescencije i kasnih dvadesetih godina koje je u ranijim razvojnim teorijama u području psihologije opisivano tek kao prijelazno razdoblje, no ne i kao zaseban razvojni period. Primjerice, u Eriksonovoj teoriji psihosocijalnog razvoja, prema kojemu je svaki životni period označen specifičnom vrstom konflikta ili krize, spominje se razdoblje produljene adolescencije tipično za industrijalizirana društva te psihosocijalni moratorij tijekom kojega mladi, kroz slobodno eksperimentiranje s ulogama pronalaze svoje

mjesto u nekom dijelu društva (Erikson, 1964, prema Berk, 2007). Levinson je govorio o prijelaznom razdoblju rane odrasle dobi smještenom između sedamnaeste i dvadeset i druge godine života, tijekom kojega je glavni razvojni zadatak prelazak u svijet odraslih i izgradnja stabilne životne strukture. Tijekom tog procesa, prema Levinsonu, mlada osoba doživljava mnogo kontradikcija i stresa dok preispituje dostupne mogućnosti u ljubavi, spolnosti, obiteljskom životu i shvaćanju životnih ciljeva (Levinson, 1986, prema Berk, 2007). Autor koji prvi uočava potrebu za preciznijim definiranjem novog razvojnog stadija između adolescencije i odrasle dobi je Keniston (1970) koji mlade studente i studentice opisuje kao pojedince koji se „žele smiriti kao i njihovi roditelji, koji odbacuju status odraslosti i koji aktivno preispituju postojeći društveni poredak“ (str. 633). Zbog konceptualne nedefiniranosti ovog razvojnog stadija, odnosno neadekvatnosti pojmova kasna adolescencija i rana odraslost, Keniston (1970) predlaže naziv *mladenaštvo* za stadij u kojem se nalaze osobe koje su završile adolescenciju, ali još nisu riješile pitanja koja su ranije definirala odraslu dob, točnije, pitanja vlastitog zanimanja, odnosa prema postojećem društvu te pitanja društvene uloge i stila života. Obilježja mladenaštva su naizmjenična pojava otuđenosti i onipotencije ili svemogućnosti. Otudenost se odnosi na osjećaje izoliranosti i nepovezanosti s interpersonalnim, društvenim i fenomenološkim svijetom, dok je kao suprotan pol tome prisutna i svemogućnost opisana kao osjećaj mladih da su apsolutno slobodni, da žive u svijetu punom mogućnosti te da su promjena i postizanje bilo čega mogući. Keniston je opisao i pojavu privremenih socijalnih uloga tijekom mladenaštva te posebnu solidarnost mladih jednih prema drugima, proizašlu iz suočavanja sa sličnim razvojnim problemima (Keniston, 1970).

1.2. Teorija odraslosti u nastajanju (Arnett, 2000)

Najobuhvatnija i empirijski provjerena razmatranja o razvoju između adolescencije i mlađe odrasle dobi ponudio je Arnett (2000) u svojoj teoriji o *odraslosti u nastajanju* (engl. *emerging adulthood*). Ovaj zaseban razvojni stadij Arnett smješta između adolescencije i rane odrasle dobi, točnije između osamnaeste godine, kada većina mladih završava srednjoškolsko obrazovanje i dvadeset i pete godine života, kada većina mladih počinje preuzimati obaveze koje strukturiraju život odrasle osobe: brak ili dugoročno partnerstvo, roditeljstvo i dugoročan posao. Ipak, budući da je sam kraj ovog stadija vrlo varijabilan, autor smatra da se odraslost u nastajanju može protegnuti sve do ranih tridesetih godina, osobito za visokoobrazovane mlade iz urbanih sredina (Arnett, 2015). Odraslost u nastajanju predstavlja normativno razdoblje razvoja u industrijaliziranim društvima koje je, kako prema demografskim, tako i prema subjektivnim pokazateljima, teoretski i empirijski različito od adolescencije i rane odraslosti

(Arnett, 2007). Za mlade u ovom razdoblju više nije normativno preuzimanje dugoročnih uloga odraslih, već su uobičajenima postali istraživanje i učestale promjene (Arnett, 2000). Pet temeljnih obilježja ovog razvojnog stadija su *istraživanje identiteta*, *razdoblje eksperimentiranja*, *osjećaj „u sredini“*, *razdoblje nestabilnosti* te *usredotočenost na sebe* (Arnett, 2007, 2015).

Istraživanje identiteta

Iako istraživanje identiteta i nastojanje mladih da saznaju tko su zapravo počinje još u adolescenciji, prema Arnettu (2000; 2006) intenzivnije i ozbiljnije istraživanje i formiranje identiteta odvija se upravo u stadiju odraslosti u nastajanju te je uglavnom usmjereno na tri istaknuta područja života: ljubav, posao i svjetonazor. Istraživanje vlastitog identiteta vezanog za ljubavni status fokusirano je na istraživanje potencijala za emocionalnu bliskost i fizičku intimnost. Prilikom istraživanja svog profesionalnog identiteta, istaknuto je kako mladi tijekom odraslosti u nastajanju traže poslove koji će poslužiti kao izvor iskustva i postaviti temelj za buduće željeno zanimanje tijekom odrasle dobi. Stoga se pojedinci okušavaju u različitim poslovima, ako im ne odgovaraju lako ih odbacuju i mijenjaju za neki drugi posao, dok oni koji studiraju mijenjaju smjerove studija, ponekad i više puta. Dakle, temeljna funkcija istraživanja identiteta u području ljubavi i posla za mlade u ovom stadiju nije ograničena isključivo na pripremu za dugoročne uloge koje će biti preuzete tijekom odrasle dobi, već je svrha u istraživanju različitih opcija te skupljanju šireg spektra iskustava prije preuzimanja uloga odrasle osobe i odgovornosti koje s njima dolaze (Arnett, 2015). Vezano za svjetonazor, prisutno je preispitivanje ranijih uvjerenja koja su najčešće preuzeta iz obitelji, to jest, rekonstruirati se pogled na svijet što predstavlja i temeljni aspekt kognitivnog razvoja u ovoj dobi (Perry, 1999, prema Arnett, 2000). Dakle, osobe tijekom odraslosti u nastajanju razvijaju svoj identitet tako da bolje razumiju tko su, koje su njihove sposobnosti i ograničenja, vrijednosti i uvjerenja te kako da se što bolje uklope u društvo (Arnett i Schwab, 2012).

Razdoblje eksperimentiranja

Odraslost u nastajanju obilježena je i nezavisnosti od socijalnih uloga i normativnih očekivanja (Atwood i Scholtz, 2008), što ovaj razvojni stadij čini razdobljem mogućnosti u kojem je malo toga vezano za budućnost zasigurno odlučeno te mnoge opcije i dalje stoje otvorene. Arnett (2000) tvrdi kako mladi u ovom periodu imaju više mogućnosti za eksperimentiranje i istraživanje nego li će ikada u budućnosti imati, zbog opterećenosti ulogama poput one partnerske i roditeljske te prateće odgovornosti koja će uslijediti tijekom odraslosti.

Osobe ove dobi obično imaju puno nade i velika očekivanja od budućnosti, djelomično zbog toga što je malo njihovih snova zaista ispitano u stvarnim životnim okolnostima (Arnett,2015). Kako mladi eksperimentiraju s dostupnim mogućnostima, istovremeno preuzimaju veću neovisnost i odgovornost za sebe, ali i dalje sa izraženim osjećajem osobne slobode. Ovaj period karakterističan je i po tome što nema čvrstih normativnih demografskih pokazatelja, odnosno prisutni su demografska raznolikost i nepredvidljivost kao odraz eksperimentiranja i istraživanja. U prilog tome govore podaci da od svih dobnih skupina, mladi tijekom odraslosti u nastajanju imaju najvišu stopu promjena mjesta stanovanja te je značajna raznolikost zabilježena i po pitanju obrazovanja, posla i ljubavnih odnosa (Arnett, 2000, 2015).

Osjećaj „u sredini“

Kada govorimo o subjektivnim promjenama u periodu odraslosti u nastajanju, istaknutim obilježjem u istraživanjima se pokazao upravo subjektivni dojam mladih da više nisu adolescenti, ali da istovremeno nisu u potpunosti odrasle osobe. Arnett (2000) ovo obilježje naziva osjećajem „u sredini“ (engl. feeling in between). Rezultati istraživanja jasno pokazuju da demografske promjene poput završetka obrazovanja, uspostavljanja karijere, braka i roditeljstva nemaju mnogo veze s koncepcijom mladih o tome što znači dosegnuti odraslu dob. Nasuprot tome, čini se da mladi kao važne kriterije dosezanja odraslosti smatraju neke osobne kvalitete i vrijednosti. Točnije, Arnett (2001) je u istraživanju provedenom na tri dobne skupine (adolescenti, mladi u periodu odraslosti u nastajanju te osobe mlađe i srednje odrasle dobi) istražio variraju li individualni kriteriji za svrstavanje osobe u odraslu dob. Sudionici iz sve tri dobne skupine kao pokazatelje odraslosti označavali su kriterije vezane za individualizam pri čemu je najzastupljeniji kriterij bio „preuzimanje odgovornosti za posljedice svojih postupaka“, nakon toga „odlučivanje o osobnim uvjerenjima i vrijednostima“, zatim „uspostavljanje odnosa s roditeljima kao ravnopravnim odraslima“ te „financijska nezavisnost“. Individualne kvalitete i psihološka zrelost kao najvažniji kriterij postizanja odraslosti potvrđeni su i brojnim drugim istraživanjima (Arnett i Padilla-Walker, 2015; Petrogiannis, 2011; Shulman i Ben-Artzi, 2003; Sirsch i sur., 2009), a utvrđeno je i da postoji značajan konsenzus između bijelaca i mladih iz etnički manjinskih skupina u vezi kriterija koji određuju odraslost (Arnett, 2003). Arnett (2001; 2015) smatra da osjećaj bivanja između adolescencije i odrasle dobi proizlazi upravo iz kriterija čije ispunjavanje većina mladih smatra nužnima za status odrasle osobe. U većini slučajeva postizanje tih kriterija iziskuje postepene promjene kroz dulji vremenski period. Primjerice, financijsku neovisnost ili osjećaj odgovornosti za vlastite postupke pojedinci će izgrađivati

postupno, možda i kroz nekoliko godina, a shodno tome i osjećaj da su odrasli postupno će se učvršćivati u njihovoj percepciji sebe.

Razdoblje nestabilnosti

Iako pruža poseban osjećaj slobode, eksperimentiranje s dostupnim društvenim ulogama tijekom odraslosti u nastajanju sa sobom nosi rizik od neuspjeha i razočaranja, stoga nije uvijek doživljeno kao pozitivno. Primjerice, istraživanje fokusirano na ljubav i traženje partnera može rezultirati odbijanjem ili kajanjem, dok istraživanje poslovnih opcija može dovesti do spoznaje da željeno zanimanje nije profitabilno ili da je teško pronaći posao koji će biti ispunjavajući. Arnett (2015) ističe da upravo istraživanje i nestabilnost ovog životnog perioda „idu ruku pod ruku“, odnosno da su ta dva obilježja međusobno bliska. Odraslost u nastajanju ispunjena je čestim promjenama koje, same po sebi, mogu biti neugode ili uznemiravajuće, budući da mladi mogu osjećati nedostatak samopouzdanja i vještina za suočavanje s njima (Reifman i sur., 2007). Shodno tome, ovo je doba nestabilnosti kada mladi proživljavaju mnoge uspone i padove te pokušavaju iz svega izaći sa jasnijom vizijom o tome kojim ulogama se žele posvetiti u odrasloj dobi kako bi bili financijski zbrinuti te ujedno sretni i ispunjeni.

Usmjerenost na sebe

Iz svih ranije navedenih obilježja odraslosti u nastajanju proizlazi i usmjerenost na sebe. Osobe ove dobi bit će posvećene istraživanju i učvršćivanju vlastitog identiteta, najčešće neovisne od bračne i roditeljske uloge te potpuno slobodne prilikom donošenja životnih odluka. S roditeljima se uspostavlja, ili je već utvrđen, ravnopravan odnos, roditeljski nazor nije niti približno intenzivan kao u adolescentskoj dobi, a roditeljska potpora autonomiji ostaje stabilna tijekom odraslosti u nastajanju (Arnett, 2015; Parra i sur., 2021). Pojedinci su u ovoj dobi fokusirani na razvoj znanja, vještina i razumijevanje sebe samih, što je neophodno za život odrasle osobe (Arnett i Mitra, 2018). Prema tome, pojačana usmjerenost na sebe je normalna, zdrava i privremena pojava koja predstavlja ključan korak prije nego li se mladi odluče dugoročno posvetiti društvenim ulogama (Arnett, 2015).

1.2.1 Demografska heterogenost odraslosti u nastajanju

Govoreći o razdoblju od osamnaeste do dvadeset i pete godine, Arnett (2000) kao važnu karakteristiku odraslosti u nastajanju ističe demografsku heterogenost koja je odraz eksperimentiranja i slobode pri donošenju odluka. Odraslost u nastajanju je, prema Arnettu

(200, str.471), jedino razdoblje života u kojem nema normativnih demografskih obilježja. Točnije, na temelju dobi vrlo je teško predvidjeti kakav je obrazovni, partnerski, radni ili stambeni status pojedinca. No kako bi se utvrdilo kakve su demografske karakteristike pojedinaca koji se u najvećoj mjeri poistovjećuju sa ranije opisanim obilježjima odraslosti u nastajanju, Reifman, Arnett i Colwell (2007) razvili su mjerni instrument za procjenu identifikacije sa pojedinim obilježjima, nazvan Inventar dimenzija odraslosti u nastajanju (engl. Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood, IDEA). Uz skale koje opisuju pet temeljnih obilježja odraslosti u nastajanju, razvijena je i dopunska skala *usmjerenost na druge* koja, iako nije dio konceptualizacije odraslosti u nastajanju, predstavlja suprotnu dimenziju usmjerenosti na sebe. Naime, veći fokus na sebe praćen je i smanjenom usmjerenosti na potrebe drugih, što ipak ne podrazumijeva sebičnost mladih. Primjerice, optimalan odnos s roditeljima u ovoj dobi obilježen je mogućnošću za asertivno i samostalno donošenje važnih odluka uz empatično uvažavanje vlastitih roditelja i njihovih potreba (Shulman i sur., 2005). Prema temeljnim postavkama Arnettove teorije (2000), autori su očekivali da će više rezultate na dimenzijama odraslosti u nastajanju postizati pojedinci u dobi od osamnaeste do dvadeset i pete godine u usporedbi sa starijim ili mlađim pojedincima te da će pojedinci koji se još uvijek obrazuju i oni koji još nisu u braku te stoga još uvijek istražuju potencijalnu karijeru i/ili eksperimentiraju s ljubavnim partnerima, također postizati više rezultate na pet dimenzija odraslosti u nastajanju. Nisu očekivane razlike u izraženosti dimenzija odraslosti u nastajanju između muškaraca i žena. Reifmann i suradnici (2007) izvijestili su da rezultati provedenih studija potvrđuju postavke teorije odraslosti u nastajanju. Naime, usporedbom različitih dobnih skupina sudionika, pokazalo se da najviše rezultate na svih pet dimenzija odraslosti u nastajanju postižu mladi u svojim dvadesetima te da rezultati opadaju sa starijom dobi sudionika. Usmjerenost na druge je dimenzija na kojoj se utvrdilo upravo suprotno, odnosno rezultati na ovoj subskali rasli su s dobi sudionika. Nadalje, u dva uzorka, žene su postigle značajno više rezultate od muškaraca na dimenziji usmjerenosti na sebe. Također, studenti su, u odnosu na svoje vršnjake koji ne studiraju, imali značajno više rezultate na subskali eksperimentiranja. Usporedbom sudionika s obzirom na njihovo zaposlenje i financijsku samostalnost, utvrđeno je da, što je sudionik više sati provodio na poslu, imao je veći stupanj usredotočenosti na druge i manji osjećaj eksperimentiranja. Osobe koje su u potpunosti financijski neovisne izvijestile su o najvišoj usmjerenosti na druge, dok su financijski ovisne osobe imale najmanju usmjerenost na druge. S obzirom na partnerski status, pojedinci u dobi 18 do 29 godina koji nisu zaručeni ili u braku, u usporedbi sa vršnjacima koji jesu, postizali su više rezultate na dimenzijama

istraživanje identiteta, eksperimentiranje i usmjerenost na sebe te niže rezultate na dimenziji usmjerenost na druge (Reifman i sur., 2007).

Dob

Većim studijama na reprezentativnim uzorcima mladih Amerikanaca (Arnett, 2015; Arnett i Mitra, 2018) potvrđeno je da se sa dimenzijama odraslosti u nastajanju kao obilježjima trenutnog životnog razdoblja u najvećem postotku slažu pojedinci u dobi od 18 do 25 godina. Međutim, uočeno je kako visok udio pojedinaca od sredine dvadesetih do početka tridesetih također u velikoj mjeri prihvaća pet spomenutih obilježja odraslosti u nastajanju, osobito istraživanje identiteta, dok su se pojedinci od 18 do 25 godina češće u odnosu na osobe dobi od 26 do 30 godina slagale sa česticama vezanima za nestabilnost i usmjerenost na sebe. Prema tome, Arnett (2015, str. 17) smatra da je dobni raspon od 18-25 godina temelj za definiranje odraslosti u nastajanju kada je riječ o američkoj mladeži, no obzirom na raznolikost individualnih iskustava i razvojnih putanja do postizanja odraslosti, smatra da za neke pojedince odraslost u nastajanju može trajati sve do kraja dvadesetih godina. Skulborstad i Hermann (2016) potvrdili su da slaganje sa pet dimenzija odraslosti u nastajanju opada kroz dvadesete godine te da se postupno povećava slaganje sa česticama vezanima za usmjerenost na druge, a obrat se događa upravo oko 25. godine. Usmjerenost na sebe najmanje je povezana s dobi, dok je orijentacija na druge pokazala najjaču povezanost s dobi, što govori o važnosti stjecanja odgovornosti za druge kao pokazatelju prijelaza iz odrasle dobi u nastajanju u odraslu dob.

Spol

Prema Arnettu (2015), izraženost pojedinih obilježja odraslosti u nastajanju ne razlikuje se između muškaraca i žena. Međutim, neka istraživanja ipak upućuju na razlike s obzirom na spol kada je riječ o slaganju sa pojedinim dimenzijama. Primjerice, Skulborstad i Hermann (2016) pronašli su da se žene u većoj mjeri u odnosu na muškarce slažu sa pet obilježja odraslosti u nastajanju, dok na dimenziji usmjerenosti na druge nisu pronađene značajne razlike. Taj nalaz upućuje na zaključak da obrazac odgovora koji daju žene u manjoj mjeri odražava odgovore indikativne za odraslost, u odnosu odgovore koje daju muškarci iste dobi. Iste razlike s obzirom na spol pronađene su i na uzorcima mladih iz Austrije (Sirsch i sur., 2009) i Južnoafričke republike (Bekker, 2018), dok prema drugim istraživanjima žene postižu više

rezultate u odnosu na muškarce samo na nekim dimenzijama, primjerice usmjerenosti na sebe (Reifmann i sur., 2007) te eksperimentiranju i istraživanju identiteta (Leontopoulou i sur., 2016). Iako je točan razlog utvrđenih razlika s obzirom na spol teško utvrditi, moguće je da tradicionalno društveno shvaćanje rodnih uloga i specifična društvena očekivanja od žena da ranije u odnosu na muškarce sazriju kako u biološkom, tako i u emocionalnom smislu (Leontopoulou i sur., 2016), igra ulogu u snažnijoj identifikaciji žena sa obilježjima odraslosti u nastajanju, obzirom da im upravo ovaj razvojni period pruža mogućnost odgađanja tradicionalnih uloga odraslosti i neopterećenu posvećenost sebi, istraživanju identiteta i eksperimentiranju.

Društvene uloge

Uzimajući u obzir da je temeljna pretpostavka teorije odraslosti u nastajanju kasnije preuzimanje stabilnih uloga karakterističnih za odraslu dob te produljeno obrazovanje (Arnett, 2000), pojedinci koji ne pohađaju studij, koji su trajno zaposleni te koji sklope brak i postanu roditelji tijekom dvadesetih godina trebali bi se u manjoj mjeri identificirati sa obilježjima ovog razvojnog perioda te se u većoj mjeri smatrati odraslima. Naime, upravo su zaokupljenost profesionalnim odgovornostima te istovremeno ispunjavanje odgovornosti unutar partnerskog odnosa uz brigu o djeci, obilježja postignute odrasle dobi (Mehta i Arnett, 2023). U prilog ovim postavkama govore brojna istraživanja. Primjerice, vezano za studentski status, utvrđeno je kako studenti, u odnosu na pojedince koji nisu nastavili obrazovanje nakon srednje škole, postižu više rezultate na dimenzijama osjećaj „u sredini“, eksperimentiranje i usmjerenost na sebe, dok su osobe koje nisu nastavile obrazovanje, u odnosu na studente postizale više rezultate na dimenziji usmjerenost na druge (Zorotovich, 2014). U jedinom pronađenom istraživanju koje se bavi ovom tematikom na hrvatskom uzorku, izneseni su slični rezultati. Naime, Berčić i Erceg (2019) izvijestile su da se studenti u većoj mjeri u odnosu na pojedince koji nisu studirali ili koji su već diplomirali, slažu da je odraslost u nastajanju za njih vrijeme eksperimentiranja/ mogućnosti, nestabilnosti i osjećaja „u sredini“, dok su nestudenti u odnosu na studente postizali više rezultate na dimenziji usmjerenost na druge, što pruža djelomičnu potvrdu da studentski status pridonosi slaganju sa obilježjima odraslosti u nastajanju. Kada je riječ o poistovjećivanju s dimenzijama odraslosti u nastajanju ovisno o tradicionalnim obilježjima odrasle dobi kao što su brak i stalno zaposlenje, istraživanja potvrđuju da neovisnost od društvenih uloga doprinosi doživljaju trenutnog životnog perioda kao odraslosti u nastajanju, dok stabilni odnosi s drugima, financijska neovisnost i zaposlenje negativno koreliraju sa izraženosti pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju (Baggio i sur., 2014). Tako su na uzorku

Švicaraca u dobi od 18-25 godina, od kojih 40.7% nije postiglo niti jedan marker odraslosti (financijska nezavisnost, posao i samostalno stanovanje), utvrđeni srednje do visoki rezultati na dimenzijama odraslosti u nastajanju (Baggio i sur., 2017). Obzirom da većina sudionika uzorka nije imala niti jedan pokazatelj odraslosti, autori smatraju da intenzivan doživljaj odraslosti u nastajanju prethodi stjecanju pokazatelja postignute odrasle dobi kao što su stalno zaposlenje, financijska neovisnost i samostalno stanovanje. To ujedno znači i da bi se stjecanjem tradicionalnih uloga odraslosti, doživljaj odraslosti u nastajanju trebao smanjivati. Osim ranije spomenutog istraživanja Berčić i Erceg (2019), na populaciji hrvatske mladeži nisu pronađena istraživanja o izraženosti dimenzija odraslosti u nastajanju obzirom na demografske pokazatelje kao što su partnerski status i status zaposlenosti, što ostavlja ovo pitanje nedovoljno istraženim.

Kompleksnosti odnosa između preuzimanja tradicionalnih uloga odraslosti i doživljaja odraslosti u nastajanju pridonose i kulturalne različitosti. Naime, iako brojna istraživanja postavki teorije odraslosti u nastajanju potvrđuju da se zaista radi o specifičnom razvojnom periodu i među mladima iz niza europskih zemalja (Atak i Çok, 2008; Baggio i sur., 2014; Leontopoulou i sur., 2016; Macek i sur., 2007; Sánchez-Queija i sur., 2020; Sirch i sur., 2009; Tagliabue i sur., 2016; Zagórska, i sur, 2023), važno je naglasiti i da se iskustva ovog perioda pod utjecajem kulturalnih razlika mogu značajno razlikovati u odnosu na postavke temeljene na istraživanjima mladih Amerikanaca (Douglass, 2007). Primjerice, umjesto pet zasebnih obilježja odraslosti u nastajanju, među mladima iz Turske i Grčke utvrđena su samo tri (Atak i Çok, 2008; Leontopoulou i sur., 2016). Točnije, eksperimentiranje i usmjerenost na sebe predstavljaju jedan faktor, istraživanje identiteta i osjećaj „u sredini“ drugi faktor te nestabilnost treći faktor u percepciji trenutnog životnog razdoblja kao odraslosti u nastajanju. Usmjerenost na sebe vjerojatno se ne izdvaja kao zasebno obilježje zbog kolektivističkih vrijednosti unutar ovih kultura. Zanimljivo je i da mladi iz Grčke izvještavaju o nižim razinama nestabilnosti u odnosu na mlade iz SAD-a što možda proizlazi iz veće sigurnosti koju pružaju roditelji, kako u financijskom smislu, tako i osiguravanjem stambene zbrinutosti tijekom dvadesetih kada su mladi posvećeni eksperimentiranju i istraživanju identiteta te se još ne osjećaju potpuno odraslima (Leontopoulou i sur., 2016). Macek i suradnici (2007) su utvrdili da se pripadnici češke mladeži poistovjećuju s dimenzijama istraživanje identiteta, usmjerenost na sebe te u manjoj mjeri sa obilježjem usmjerenosti na druge, no ostala obilježja odraslosti u nastajanju obuhvaćaju stabilnost raspoloženja, jasnoću vrijednosti te difuznu orijentaciju, obilježje kojim se opisuje mladenačka neodgovornost za vlastite postupke te izostanak dugoročnog planiranja.

U konačnici, važno je spomenuti da izraženost pojedinih obilježja odraslosti u nastajanju, obzirom na posvećenost dugoročnim ulogama, ovisi i o socioekonomskom statusu i životnim okolnostima. Poznato je da su mladi odrasli u nepovoljnim životnim okolnostima podložniji rizičnom seksualnom ponašanju, slabijem akademskom postignuću, poremećenom ponašanju, protuzakornim aktivnostima poput konzumacije i dilanja droge te nasilju (Cubbin i sur., 2011; Ellickson i Morton, 1999; Goodman i Huang, 2002; Liu, 2011; Sirin, 2005), stoga je izvjesno da takve skupine mladih, period odraslosti u nastajanju ne doživljavaju na isti način kao mladi iz srednje i više socioekonomske klase. Lisha i suradnici (2012) izvijestili su da je odraslost u nastajanju među mladima miješanih etniciteta (bijelaca, Latinoamerikanaca i Afroamerikanaca) iz rizične skupine produljenog srednjoškolskog obrazovanja opisana samo dvama obilježjima iz Arnettove (2000) teorije, istraživanjem identiteta i eksperimentiranjem. Utvrđeno je i obilježje neovisnost, specifično za ovaj uzorak mladih, koje se odnosi na težnju za odvajanjem od roditelja i samostalnim uzdržavanjem. Slično mladima iz srednje i više socioekonomske klase, pripadnici rizične mladeži koji nisu zaposleni izvještavaju o višim razinama istraživanja identiteta i eksperimentiranja, u odnosu na pojedince koji su zaposleni. Međutim, kada je riječ o bračnom statusu, pojedinci iz rizične skupine koji su stupili u brak smatraju svoje iskustvo odraslosti u nastajanju u manjoj mjeri istraživanjem identiteta i neovisnosti, ali u većoj mjeri eksperimentiranjem. Stoga je moguće da preuzimanje nekih dugoročnih uloga odrasle dobi tijekom dvadesetih godina, za mlade iz rizičnih populacija može predstavljati svojevrsan način eksperimentiranja, dok je kod fakultetski obrazovanih mladih preuzimanje uloge bračnog partnera nešto što obično slijedi tek nakon postizanja željene razine obrazovanja i karijernih ciljeva te se najčešće odvija u kasnim dvadesetima.

Iz svega navedenog vidljiva je ne jednoznačnost nalaza o specifičnosti perioda odraslosti u nastajanju na pripadnicima različitih kultura, osobito s obzirom na preuzetost društvenih uloga odrasle dobi kao što su brak i stalno zaposlenje. Stoga bi dodatna istraživanja o tome kako mladi različitih demografskih obilježja doživljavaju vlastito iskustvo odraslosti u nastajanju bila od iznimne važnosti za proširivanje spoznaja o razvoju u ovom životnom razdoblju.

1.2.2. Subjektivni osjećaj odraslosti

Jedno od temeljnih obilježja odraslosti u nastajanju koje, prema brojnim istraživanjima, najbolje opisuje ovo razvojno razdoblje jest osjećaj „u sredini“, odnosno percepcija osobe da se nalazi između adolescencije i odrasle dobi. Naime, oko 60% pojedinaca u svojim

dvadesetima na pitanje: „Smatrate li se odraslom osobom?“, izjašnjavaju se kao djelomično odrasli, to jest imaju subjektivni osjećaj odraslosti u nekim područjima života, ali ne i u drugima (Arnett, 2003, 2015; Berčić i Erceg, 2019; Nelson i Barry, 2005; Macek i sur., 2007; Sirch i sur., 2009). Upravo ta ambivalencija u vezi subjektivnog statusa odraslosti indikativna je za pojedince koji svoje trenutno životno razdoblje smatraju odraslosti u nastajanju te je odraz tranzicijske prirode istoga (Nelson i Barry, 2005).

Postoje različiti kriteriji prema kojima bi se osoba mogla smatrati odraslom te je utvrđena jasna razlika u važnosti koju mladi pridaju različitim kriterijima nužnima za status odrasle osobe. Naime, kako je ranije spomenuto, važnijim kriterijima smatraju se nezavisnost i samodostatnost, sposobnost formiranja zrelih odnosa, poštivanje društvenih normi te sposobnost privređivanja i brige za vlastitu obitelj, u odnosu na kriterije kao što su dob, biološke tranzicije te tradicionalni markeri odraslosti poput braka, rođenja djeteta ili kupovine vlastite nekretnine (Arnett, 2015; Nelson i Barry, 2005). Dakle, demografske promjene poput završetka obrazovanja i ulaska na tržište rada, braka i roditeljstva mladi rangiraju niže na ljestvici pokazatelja odraslosti u odnosu na razvoj individualnih karakteristika poput prihvaćanja odgovornosti za sebe, donošenja nezavisnih odluka, pokazivanja brige za druge te financijske samostalnost što osobe u ranim dvadesetima rangiraju pri vrhu kriterija koje treba zadovoljiti kako bi se smatrali odraslom osobom (Arnett, 2003, 2007). Međutim, valja uzeti u obzir da su ovi nalazi uglavnom utvrđeni na mladim Amerikancima čija je kultura dominantno individualistička. Nasuprot tome, u kolektivističkoj kulturi kao što je kineska, Zhong i Arnett (2014) otkrili su da ipak postoji veće vrednovanje obiteljskih uloga poput skrbi o djeci i ostarjelim roditeljima, u odnosu na individualističke kriterije poput samostalnog donošenja odluka. Slično tome, mladi Grci, iako individualistički kriterij preuzimanja odgovornosti za vlastite postupke smatraju najvažnijim kriterijem odraslosti, vrlo visoko rangiraju i obiteljske kapacitete te umjereno važnima smatraju kriterije međuzavisnosti, koji obuhvaćaju dugoročnu posvećenost romantičnom partneru te smanjivanje usmjerenosti na sebe, što je odraz tradicionalnog vrednovanja obitelji i brige za druge u mediteranskoj kulturi Grčke (Petrogiannis, 2011).

Subjektivni osjećaj odraslosti postupno se integrira u samopoimanje tijekom više godina. Točnije, nalazi istraživanja upućuju na zaključak da je stabilna slika o sebi kao odrasloj osobi pozitivno povezana s dobi te se napredak iz statusa djelomične odraslosti, koji je karakterističan za razdoblje odraslosti u nastajanju, prema subjektivnom osjećaju odraslosti javlja upravo kako se dvadesete godine bliže kraju, a s njima i razdoblje odraslosti u nastajanju

(Arnett i Padilla-Walker, 2015; Macek i sur., 2007; Petrogiannis, 2011; Shulman i Ben-Artzi, 2003). Obzirom da je povećanje dobi praćeno i nižim rezultatima na dimenzijama eksperimentiranja i istraživanja identiteta (Leontopoulou i sur., 2016) te većim rezultatima na dimenziji usmjerenosti na druge (Skulborstad i Hermann, 2016), izvjesno je da osobe preuzimaju status odrasle osobe kada svojevolumno privedu kraju razdoblje u kojem su istražili osobne interese u ljubavi, poslu i svjetonazoru te odluče preuzeti neke od tradicionalnih uloga odrasle dobi (Arnett, 2000, 2015). Do kraja razdoblja odraslosti u nastajanju, odnosno do kasnih dvadesetih godina, većina mladih zaista donosi životne odluke koje za njih imati trajne posljedice, to jest, preuzimaju dugoročne društvene uloge kao što su brak, roditeljstvo i stalno zaposlenje (Arnett, 2000, 2007). Shodno tome, u toj dobi se može očekivati i cjelovita percepcija sebe kao odrasle osobe (Arnett, 2015; Arnett i Mitra, 2018; Arnett i Schwab, 2012; Shulman i Ben-Artzi, 2003). Potporu tome pružaju nalazi da, unutar populacije mladih u dvadesetima, stariji među njima sve veću važnost pridaju obiteljskim kapacitetima i tranzicijama u ulogama kao kriterijima odraslosti (Župančić i sur., 2014) te da je porast dobi praćen većom posvećenošću ulogama odrasle dobi (Luyckx i sur., 2008). Pojedinci koji se izjašnjavaju kao odrasli, u odnosu na one koji se smatraju djelomično odraslima, zaista izvještavaju o više ispunjenih kriterija odrasle dobi, uključujući nezavisnost, međuzavisnost, obiteljske kapacitete te tranzicije u uloge odrasle dobi (Nelson i Barry, 2005). Dakle, razvojno gledano, prva polovica dvadesetih obično je posvećena istraživanju identiteta i završavanju visokog obrazovanja, dok u drugoj polovici dvadesetih dolazi do više obvezivanja na uloge kao što su stalan posao, brak i roditeljstvo (Nelson, 2020) što može potaknuti promjenu od statusa djelomične odraslosti do potpune percepcije sebe kao odrasle osobe.

Kada je riječ o spolu, ranije je spomenuto kako žene na Inventaru dimenzija odraslosti u nastajanju iskazuju da neke dimenzije u većoj mjeri opisuju njihov cjelokupni doživljaj trenutnog životnog perioda, nego li muškarci (Reifman i sur., 2007; Skulborstad i Hermann, 2016). Međutim, subjektivni osjećaj odraslosti, kao jedan aspekt odraslosti u nastajanju može se ispitati i samo jednom česticom: „Smatrate li se odraslom osobom?“, pri čemu odgovor: „U nekim područjima života da, u nekima ne.“ ukazuje na status djelomične odraslosti. Prema većini istraživanja upravo je status djelomične odraslosti podjednako prisutan kod muškaraca i žena iste dobi (Macek i sur., 2007; Nelson i Barry, 2005; Živčić-Bećirević i sur., 2020), što je u skladu s Arnettovom (2015) teorijom o odraslosti u nastajanju. Ipak, u jednom istraživanju utvrđeno je da se veći udio muškaraca u odnosu na žene osjeća odraslima, dok se veći udio žena, u odnosu na muškarce, smatra djelomično odraslima (Petrogiannis, 2011), no autori nisu

ponudili objašnjenje za utvrđenu razliku koja je bila suprotna njihovoj pretpostavci. Prema tome, izvjesno je da spol nije značajno povezan sa izgradnjom subjektivnog osjećaja odraslosti, već da u tome važniju ulogu igraju već spomenuta dob, zadovoljenost kriterija odraslosti koje mladi smatraju važnima te preuzimanje društvenih uloga.

Bez obzira na činjenicu da tranzicije u ulogama, odnosno stupanje u brak, roditeljstvo, završetak obrazovanja i stalan posao, važnim kriterijima odraslosti smatra manje od trećine mladih (Arnett, 2001, 2003; Blinn-Pike i sur., 2008; Nelson i sur., 2007), može se uočiti kako je zadovoljavanje ranije spomenutih visoko vrednovanih kriterija ipak povezano sa stjecanjem tradicionalnih markera odraslosti. Primjerice, Nelson i suradnici (2007) utvrdili su da mladi najvažnijim kriterijem odraslosti smatraju zrelost u odnosima, a visoko su rangirali i obiteljske kapacitete (npr. sposobnost za brigu o djetetu). Stoga je izvjesno da mladi koji imaju priliku razviti i steći te osobine kroz preuzimanje uloga kao što su brak i roditeljstvo, imaju jasniju percepciju vlastitog razvojnog statusa. Istraživanje Maceka i suradnika (2007) zaista potvrđuje da se većina mladih koji su u braku i/ ili imaju djecu smatra potpuno odraslima, a ne djelomično odraslima, dok je upravo suprotno utvrđeno za pojedince koji još nisu financijski samostalni. Nadalje, pojedinci koji obiteljske kapacitete i ispunjavanje normi smatraju važnima za status odrasle osobe, češće se izjašnjavaju kao odrasli, dok se oni koji tim kriterijima odraslosti pridaju manje značenja češće izjašnjavaju kao djelomično odrasli (Sirch i sur., 2009). Drugim riječima, osobe koje tijekom odraslosti u nastajanju ne smatraju da su tranzicije uloga i prihvaćanje društvenih normi važni kriteriji odraslosti, ujedno su više usmjereni na sebe i imaju pesimističan pogled na budućnost (Tagliabue i sur., 2016), vjerojatno zbog toga što nemaju jasnu percepciju o tome što nekoga čini odraslom osobom. Stoga se takvi pojedinci češće izjašnjavaju kao djelomično odrasli te se poistovjećuju sa obilježjima odraslosti u nastajanju, odnosno, više su usmjereni sebi umjesto drugima, istražuju identitet i doživljavaju visoke razine nestabilnosti (Macek i sur., 2007).

Arnett i Padilla-Walker (2015) utvrdili su i da je percepcija odraslosti podložna promjenama ovisno o socijalnom kontekstu. Točnije, mladi se najviše odraslima smatraju u odnosu sa svojim radnim kolegama te romantičnim partnerima, dok se najmanje odraslima osjećaju u odnosu sa roditeljima. Ovaj nalaz upućuje na zaključak da je upravo stjecanje stalnog zaposlenja i romantičnog partnera, kao oblik preuzimanja uloga odrasle dobi, ono što unaprjeđuje subjektivni osjećaj odraslosti. Međutim, valja uzeti u obzir da su promjene u društvenim i ekonomskim okolnostima dovele do toga da suvremena mladež sve dulje odgađa brak i roditeljstvo te se posvećuje stjecanju visokog obrazovanja i izgradnji karijere. Shulman

i Connolly (2013) smatraju da su visoko obrazovanje i posao preduvjeti za dugoročnu predanost ljubavnom partneru, obzirom da pružaju stabilnu financijsku osnovu za ulazak u brak i osnivanje obitelji. Uloge studenta i zaposlene osobe značajno se razlikuju pa je stoga moguće i da su na različite načine povezane se statusom odraslosti. Točnije, preuzimanje uloge stalno zaposlene osobe povezano je sa rješavanjem pitanja identiteta, dok se studiranje u većem stupnju povezuje sa nestabilnosti, eksperimentiranjem i istraživanjem vlastitog identiteta (Luyckx i sur., 2008). Stoga bi zaposleni pojedinci mogli imati jasniju percepciju svog statusa odraslosti u usporedbi sa pojedincima koji još uvijek studiraju. Istraživanja potvrđuju da se veći udio studenata smatra djelomično odraslima, dok se većina nestudenata i zaposlenih smatraju odraslima (Macek i sur, 2007; Živčić-Bećirević i sur., 2020). Na hrvatskom uzorku provedeno je samo jedno istraživanje vezano za razlike u statusu odraslosti obzirom na studentski status te je potvrđeno da se veći udio studenata smatra djelomično odraslima, dok se većina osoba koje su diplomirale i trenutno su zaposlene osjeća odraslo (Berčić i Erceg, 2019). U svakom slučaju, osjećaj između adolescencije i odrasle dobi nije prisutan isključivo kod studenata jer se većina srednjoškolski obrazovanih sudionika, koji su trenutno zaposleni, također izjašnjavala kao djelomično odrasli (Berčić i Erceg, 2019). Macek i suradnici (2007) su i na češkom uzorku mladih potvrdili da se percepcija sebe kao djelomično odrasle osobe javlja kod 39% pojedinaca koji su već zaposleni. Moguće je da se ovakvi rezultati javljaju zbog teške financijske situacije u ovim zemljama zbog kojih je financijsku neovisnost, koja je mnogima neophodna za percepciju odraslosti, teško dostižna čak i zaposlenim pojedincima, a osobito kada je riječ o mladima koji nisu nastavili sa fakultetskim obrazovanjem već su se odmah nakon srednje škole uključili na tržište rada.

Usprkos nekim nedosljednostima u nalazima spomenutih istraživanja izvjesno je da će percepcija djelomične odraslosti biti prisutna kod većine studentske populacije, a percepcija odraslosti kod osoba koje su stalno zaposlene te koje su preuzele uloge bračnog partnera i roditelja, budući da su ove uloge odrasle dobi usko povezane sa stjecanjem psihološke zrelosti te zrelosti u međuljudskim odnosima što mladi smatraju važnim kriterijem u percepciji sebe kao odrasle osobe (Arnett i Padilla-Walker, 2015; Sirch i sur., 2009). Dakle, pojedinci koji su ostvarili demografske markere odraslosti vjerojatno su već ranije uspostavili konzistentnu sliku o sebi kao odrasloj osobi ili je samo preuzimanje navedenih uloga potaknulo percepciju odraslosti (Shulman i Ben-Artzi, 2003). U skladu s tim, subjektivni osjećaj odraslosti trebao bi tijekom dvadesetih godina postupno rasti, a osjećaj djelomične odraslosti postupno se smanjivati kako se odraslost u nastajanju bliži kraju (Arnett, 2015; Arnett i Mitra, 2018),

obzirom da se do kasnih dvadesetih godina većina mladih obvezuje na dugoročne uloge odrasle dobi.

1.3. Doživljaj stresa u razdoblju odraslosti u nastajanju

1.3.1. Teorijski koncept stresa

Pojam stresa intenzivno se istražuje od početka dvadesetog stoljeća iz čega su proizašle tri teorijske perspektive definiranja stresa i njegovih efekata na pojedinca (Matešić, 2003). Jedna od prvih perspektiva je reakcijski model prema kojem je stres definiran kao reakcija na aversivni fizikalni ili fiziološki podražaj, a proizlazi iz Selyeve teorije o općem adaptacijskom sindromu (Selye, 1956, prema Butler, 1993). Prema ovoj definiciji, stres je stanje organizma koji otežano funkcionira te koji je uzbuđen ili uzrujan zbog nekog zahtjeva (Lazarus i Folkman, 1987, 2004). Drugim teorijskim pristupom, podražajnim modelom, stres je određen kao događaja iz okoline ili uvjet nastao unutar samog pojedinca koji djeluje na pojedinca izazivajući stresni odgovor. Prema tome, stres je sveden na karakteristike podražaja koji izaziva stresnu reakciju, a kasnije je, kako bi se razlučio uzrok od posljedice, uveden pojam *stresor* kada se govori o uzroku nastanka stresne reakcije (Jones, 2001).

Ova dva modela definiranja stresa pokazala su se nedostatnima u teoriji i praksi zbog cirkularnosti te ne davanja odgovora na ključna pitanja: zašto neki podražaji iz okoline izazivaju stresne reakcije te što točno u tim stresnim reakcijama može upućivati na konkretan izvor stresa. Lazarus i Folkmanova (2004) stoga pružaju sveobuhvatniju i danas prihvaćenu definiciju unutar transakcijsko-kognitivnog modela stresa, uzimajući u obzir interakciju osobe i njene okoline te kognitivnu procjenu prilikom stresne reakcije. Psihološki stres opisali su kao poseban odnos između osobe i okoline koji osoba procjenjuje kao izuzetno zahtijevan i koji, kao takav, nadilazi mogućnosti osobe te predstavlja ugrozu za njenu dobrobit (Lazarus i Folkman, 2004, str. 19). Ključan proces kognitivne procjene definirali su kao evaluativan proces iz kojega osoba zaključuje zašto i u kojem opsegu je neka transakcija između nje i okoline stresna (Lazarus i Folkman, 2004). Uključivši koncept kognitivne procjene Lazarus i Folkmanova prilikom interpretacije stresnih reakcija uzimaju u obzir interindividualne razlike koje određuju stupanj i vrstu reakcije. Naime, upravo su individualne razlike u ranjivosti i osjetljivosti na okolne događaje te u interpretaciji i reakcijama na njih, ključne kada želimo razumjeti zašto je neki događaj stresan za jednu osobu, dok za drugu nije ili zašto isti podražaji mogu kod različitih ljudi izazvati različite reakcije. Shodno tome, upravo transakcijsko-kognitivni model, koji stres

definira kao subjektivno iskustvo, prikladan je za interpretaciju percipirane stresnosti određenog razvojnog perioda kao što je odraslost u nastajanju.

1.3.2. Stresnost razdoblja odraslosti u nastajanju

U razvojnoj psihologiji osobito je važno tumačenje da svaka promjena, bila ona pozitivna ili negativna, može na pojedinca djelovati stresno (Holmes i Masuda, 1974, prema Lazarus i Folkman, 2004). Značajne životne promjene neizostavan su dio svakog, a osobito razvojnog perioda odraslosti u nastajanju, obzirom da upravo mladi u svojim dvadesetima teže promjenama, eksperimentiranju i novim iskustvima (Arnett, 2015). No, usprkos tome što osoba priželjkuje neku važnu životnu promjenu, primjerice završetak fakulteta, zaposlenje ili stupanje u brak, željeni događaj istovremeno može biti procijenjen kao prijetnja te izvor stresa. Naime, prema transakcijsko-kognitivnom modelu, procjeni stresnosti neke situacije doprinose nepredvidivost, nesigurnost i manjak iskustva u sličnim situacijama (Lazarus i Folkman, 2004), a mladi u svojim dvadesetima nedvojbeno se suočavaju sa nizom novih i neizvjesnih situacija, kako u obrazovnoj i poslovnoj, tako i u privatnoj domeni. Uz to, valja uzeti u obzir i kontekstualne razvojne utjecaje u europskim visoko individualiziranim i kompetitivnim društvima koja na mlade stavljaju pritisak da dosegnu i iskoriste puninu svojih potencijala (Chisholm i Hurrelmann, 1995). Stoga i potencijalni neuspjeh u ispunjavanju razvojnih zadataka odraslosti u nastajanju može doprinijeti stresnosti ovog životnog razdoblja te je, u mnogim slučajevima, odraslost u nastajanju obilježena osjećajima zbunjenosti i stresa u vezi budućnosti (Luyckx i sur., 2008).

Istraživanja o povezanosti pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju sa percipiranom stresnosti iznimno su rijetka, no upućuju na zaključak da bi veći rezultati na svim dimenzijama odraslosti u nastajanju mogli biti povezani sa većom percipiranom stresnosti ovog životnog perioda (Lisha i sur., 2012) te sa više internaliziranih problema poput depresivnosti i anksioznosti (Lanctot i Poulin, 2017). Ipak, prema nekim nalazima, ne doprinose sve dimenzije odraslosti u nastajanju višem stresu. Primjerice, Kuang i suradnici (2023) su utvrdili da je dimenzija nestabilnost pozitivno, a dimenzija vrijeme eksperimentiranja i mogućnosti negativno povezana sa percipiranom stresnosti. U drugom istraživanju, korištenjem metode dnevnika, pronađena je pozitivna povezanost između prosječnog broja dnevnih stresora samo sa dimenzijom istraživanja identiteta, te nisu utvrđene značajne korelacije s ostalim dimenzijama odraslosti u nastajanju (Bellintier i Neupert, 2019). No, usprkos rijetkim i ne

jednoznačnim nalazima, čini se kako izraženost svih dimenzije odraslosti u nastajanju sadrži potencijal za doživljavanje povećane razine stresa u ovoj dobi, osobito zbog toga što su ova obilježja međusobno značajno povezana (Reifman i sur., 2007; Skulborstad i Hermann, 2016; Zagórska i sur., 2023) zbog čega stvaraju jedinstven doživljaj ovog razvojnog perioda (Arnett, 2015). Primjerice, dimenzija eksperimentiranja, koju Arnett (2015) naziva i razdobljem mogućnosti, odnosi se na iskušavanje različitih dostupnih opcija u ljubavi, obrazovanju i poslu, pomoću čega mladi nastoje isprobati različite uloge kako bi istražili vlastiti identitet. U tom procesu preuzimaju sve veću nezavisnost i odgovornost za sebe, zadržavajući značajan osjećaj osobne slobode što odražavaju dimenzije usmjerenost na sebe (Reifman i sur., 2007), te osjećaj „u sredini“, između adolescencije i odraslosti, obzirom da još ne dolazi do obvezivanja na trajne uloge odrasle dobi. Istraživanje identiteta te biranje između dostupnih opcija u akademskom kontekstu, ljubavi i poslu čine ovo razdoblje iznimno nestabilnim te pred mlade stavljaju zahtjev za svojevrsnim planom kako provesti tranziciju u uloge odrasle dobi (Arnett, 2015). Prema tome, razvojni zadaci u ovoj dobi iziskuju od pojedinaca eksperimentiranje sa ulogama kako bi se razvoj identiteta priveo kraju te kako bi, u konačnici, došlo do preuzimanja dugoročnih društvenih uloga. Ovi zadaci, dakako, imaju potencijal za daljnji razvoj i prosperitet pojedinca, no mogu dovesti i do psihosocijalne krize te kognitivnih konflikata praćenih anksioznošću i stupnjem stresnosti (Hendry i Kloep, 2007). Upravo nestabilnosti i produljeni period eksperimentiranja mogli bi biti temeljna obilježja ovog razvojnog perioda koja dovode do opterećenosti mladih socijalnim normama i očekivanjima o ulogama koje trebaju preuzeti (Murphy, 2011), što podupiru brojni empirijski nalazi. Primjerice, percepcija odraslosti u nastajanju kao vrlo nestabilnog razdoblja doprinosi nižem zadovoljstvu životom (Reifmann i sur., 2007), a utvrđeno je i kako pripadnici populacije odraslosti u nastajanju koriste više negativnih nego li neutralnih ili pozitivnih riječi kako bi opisali svoje emocije vezene za zadatke ovog razvojnog stadija (Agarwal i sur., 2020; Sciaba, 2006). Nadalje, većina mladih izražava stres i anksioznost u vezi romantičnih odnosa, posla i mjesta stanovanja (Murphy, 2011) te imaju više razine anksioznosti i depresivnosti u odnosu na osobe starije od 30 godina (Arnett i Mitra, 2018) koje su vjerojatno već ispunile spomenute razvojne zadatke. Prema nekim nalazima čak 39% muškaraca te 50% žena u svojim tridesetima opisalo je razdoblje odraslosti u nastajanju kao iznimno stresno te izvijestilo o visokoj razini anksioznost tijekom dvadesetih godina (Robinson i Wright, 2013), što govori u prilog tome da se velik dio mladih teško nosi sa izazovima ovog razvojnog stadija. Također, slabiju prilagodbu na izazove ovog razvojnog perioda, o čemu svjedoči više internaliziranih problema i prekomjerna konzumacija alkohola, pokazuju mladi koji se u velikoj mjeri poistovjećuju sa svim obilježjima ovog razvojnog

perioda (Lanctot i Poulin, 2017). Točnije, od pojedinaca koji su dobro prilagođeni, lošije prilagođeni pojedinci razlikuju se po tome što u većoj mjeri smatraju da je odraslost u nastajanju za njih vrijeme istraživanja identiteta, osjećaja „u sredini“ i nestabilnosti (Lanctot i Poulin, 2017). Stoga je izvjesno da upravo eksperimentiranje s društvenim ulogama u kontekstu istraživanja identiteta i prateća nestabilnost, koja odražava neizvjesnost i dinamičnost razvoja te implicira potrebu za suočavanjem i snalaženjem u promjenjivim životnim situacijama, doprinose percipiranoj stresnosti ovog razvojnog perioda.

Tranzicije u društvenim ulogama kao potencijalni stresori

Govoreći o stresorima koji prate razvojne promjene, neizostavno je spomenuti tranzicije u društvenim ulogama kao što su početak ili završetak visokog obrazovanja, potraga za poslom i dugoročnim partnerom, koje predstavljaju ključne aspekte odraslosti u nastajanju. Naime, na stresnost ovih tranzicija utječe njihova uvremenjenost, odnosno dob u kojoj se događaju u odnosu na očekivanu dob preuzimanja istih. Autorica Neugarten (1979) opisala je pojam mentalnog sata koji svakom pojedincu signalizira uspijeva li, u skladu s vlastitim i vanjskim očekivanjima, preuzeti ključne uloge povezane s dobi u optimalno vrijeme. Prema njenom tumačenju povećani stres može biti izazvan kašnjenjem, ali i preuranjenim preuzimanjem životnih uloga. Slično tome, Loventhal i suradnici (1975, prema Lazarus i Folkman, 2004) tvrde da izvor stresa može biti nepojavljivanje poželjnog događaja. Dok preuranjeni životni događaji djeluju stresno zbog manjka vremena za adekvatno pripremanje za ulogu te potencijalno slabije socijalne podrške od strane vršnjaka koji još nisu preuzeli istu ulogu, kašnjenje u preuzimanju uloge može za osobu značiti izostanak zadovoljstva ili ponosa koji bi uobičajeno uslijedio da se tranzicija dogodila na vrijeme (Lazarus i Folkman, 2004). Prema Kenistonu (1970) najviše psiholoških problema mladi doživljavaju upravo kada su promjena, kretanje i transformacija, kao iznimno važni procesi tijekom odraslosti u nastajanju, blokirani. Stoga osjećaj ne napredovanja ili „zaglavljenosti u mjestu“ kod mladih izaziva negativne emocionalne reakcije. U skladu s tim, Robinson i suradnici (2013) smatraju da dvadesete godine za neke pojedince mogu predstavljati i krizno razdoblje obilježeno stresnošću i negativnom emocionalnošću koje, u konačnici, dovodi do velikih životnih promjena. Prema ovim autorima, kada mladi uoče vrijednosti neke društvene uloge te u pokušaju preuzimanja iste budu spriječeni različitim okolinskim faktorima, nastupa takozvani „locked- out“ format krize. Dakle, pojedinac biva isključen iz željenih društvenih uloga što dovodi do osjeća stagnacije u razvoju.

Brojna istraživanja govore u prilog tumačenju da su zastoji u razvoju, točnije poteškoće u preuzimanju poželjnih društvenih uloga, izvor stresa za pojedince tijekom odraslosti u

nastajanju. Primjerice, kvalitativni podaci upućuju na zaključak da mladi doživljavaju ovaj period stresnim upravo zbog toga što je njihova želja da „krenu naprijed“ spriječena različitim okolinskim faktorima (Murphy, 2011). Također, neuspjeh u ostvarivanju željenih tranzicija, primjerice stupanja u brak, pronalaska posla, i samostalnog stanovanja, povezan je s povećanjem stresnosti tijekom vremena (Bell i Lee, 2008; Vehkalahti i sur., 2021). Moguće je da aktivnim uključivanjem u traženje željene društvene uloge, posla ili romantičnog partnera, osoba nailazi na prepreke izazvane neskladom između idealističnih osobnih očekivanja i realnih mogućnosti koje stoje na raspolaganju (Robinson, 2018). Iz takve situacije vjerojatno proizlaze negativne emocije i stresnost, ali i spoznaja da se osobna očekivanja moraju uskladiti sa realnosti kako bi se željene tranzicije ipak dogodile.

Tranzicije u ulogama koje u ovom razvojnem periodu signaliziraju zastoj u razvoju su i ne normativni, nepoželjni događaji poput ponovnog useljenje u roditeljski dom (Vehkalahti i sur., 2021), prekida dulje romantične veze (Johnson-Kozlow i sur., 2004; Matud i sur., 2020) ili ponavljanje godine studija (Bell i Lee, 2008). Štoviše, u odnosu na preuzimanje uloga odrasle dobi, ovakve se tranzicije percipiraju kao jači stresori obzirom da kod pojedinaca mogu produbiti „osjećaj između“ adolescencije i odrasle dobi, što je upravo suprotno težnji mladih da smanje nestabilnost i nepredvidivost ovog razdoblja preuzimanju uloga odrasle dobi. Stoga, ne normativne tranzicije, percipirane kao neadekvatne za dob, dovode do nezadovoljstva i povećavaju stresnost. Povratak u obiteljski dom, primjerice, kod mladih izaziva osjećaj gubitka smisla i neovisnosti (Vehkalahti i sur., 2021). Nasuprot tome, ostvarivanje očekivanih tranzicija, poput iseljenja iz obiteljskog doma, početka plaćenog posla, romantične veze i postajanje roditeljem, mladi smatraju poželjnim životnim promjenama, zbog čega ove velike, ali normativne promjene tijekom odraslosti u nastajanju mogu biti povezane s manje stresa nego li zadržavanje društvenih uloga karakterističnih za razdoblje adolescencije (Bell i Lee, 2008).

Kada je riječ o normativnim stresorima u periodu odraslosti u nastajanju, mladi najčešće spominju događaje iz domena obrazovanja, bliskih odnosa, obiteljske dinamike i posla (Matud i sur., 2020) koji su svojstveni ovom razdoblju jer se javljaju u funkciji istraživanja identiteta i eksperimentiranja. Konkretni događaji direktno povezani sa jačom percepcijom stresnosti uključuju smanjenje bliskosti sa članovima obitelji nakon početka samostalnog stanovanja, ne recipročnu privlačnost prema nekome, pogoršanje financijske situacije te poteškoće s ocjenama u akademskom kontekstu (Johnson-Kozlow i sur., 2004; Matud i sur., 2020). Nadalje, obzirom da je velik broj događaja u različitim životnim domenama svojevrsan pokazatelj dinamičnosti i neizvjesnosti ovog perioda, utvrđeno je i da broj važnih životnih događaja utječe na razinu

stresa, točnije, da je količina velikih životnih događaja o kojima izvještavaju pojedinci od 18 do 30 godina pozitivno povezana s većom razinom percipirane stresnosti (O'Dougherty i sur., 2012). Prema Bell i Lee (2008) aspekt života najjače povezan sa stresom i povećanjem percipirane stresnosti tijekom vremena u populaciji odraslih u nastajanju je studiranje, usko povezano i sa financijskim problemima. Naime, studenti izvještavaju o značajno višim razinama stresa u odnosu na sudionike koji nisu studenti te one koji su zaposleni, što vjerojatno proizlazi iz financijske opterećenosti stresom zbog visokih cijena studija te zabrinutosti za buduće zaposlenje. Osim toga, studenti kao izvore stresa najčešće navode događaje vezane uz obrazovanje, uključujući započinjanje studija, promjenu studijskog programa te neuspjeh u studiranju (Matud i sur., 2020). Nakon završetka fakulteta osobe izvještavaju o relativno kratkom periodu opuštenosti i bezbrižnosti, no većina ih ubrzo nakon toga doživljava stres i zabrinutost u vezi nezaposlenosti, neuspjeha pri traženju posla i financijske nesigurnosti (Borgen, 1990). U skladu s tim je i nalaz da mladi koji ne studiraju ili su već diplomirali, glavnim izvorima stresa smatraju događaje vezane za posao, uključujući započinjanje novog posla, promjenu radnih uvjeta, promjenu posla te gubitak posla (Bell i Lee, 2008). Dakle, nesigurnost u vezi financijske samostalnosti značajan je izvor stresa za pojedince u ovoj dobi (Côté, 2014; Henderson, 2019; Martin, 2016; Murphy, 2011), dok ostali normativni stresori obuhvaćaju događaje povezane upravo sa istraživanjem identiteta i eksperimentiranjem u domenama obrazovanja, ljubavi i posla.

Iz svega navedenog može se zaključiti kako period odraslosti u nastajanju nosi sa sobom velike životne promjene, stavljajući pred mlade osobe mnoštvo izazova koji doprinose nestabilnosti ovog razvojnog stadija. Neovisno o tome teže li mladi odgađanju društvenih uloga odrasle dobi te se posvećuju obrazovanju ili pak žele upravo preuzeti stalne i dugoročne uloge kako bi priveli kraju ovo razdoblje istraživanja identiteta, eksperimentiranja i nestabilnosti, empirijski nalazi daju zaključiti da svaki odabrani put može biti percipiran kao stresan. Međutim, zbog očitog nedostatka istraživanja kojima se direktno ispituje odnos postuliranih obilježja odraslosti u nastajanju i percipirane stresnosti ovog razvojnog perioda, postoji jasna potreba za proširivanjem spoznaja o tome koji točno aspekti ovog životnog razdoblja doprinose doživljaju stresnosti. Stoga bi istraživanja na tu temu bila od iznimne koristi u proširivanju spoznaja o teoriji odraslosti u nastajanju.

1.4. Samopoštovanje u razdoblju odraslosti u nastajanju

1.4.1. Teorijski koncept samopoštovanja

Samopoimanje ili self-koncept predstavlja sveukupni doživljaj pojedinca o samome sebi i o vlastitom identitetu (Berk, 2007). Dva istaknuta aspekta samopoimanja su deskriptivni i evaluativni, koje prva opisuje Harterova (1982, prema Lacković-Grgin, 1994). Dok deskriptivni aspekt samopoimanja obuhvaća percepciju vlastitih sposobnosti, postignuća i osobnih karakteristika, evaluativni aspekt odnosi se na vrednovanje istih te se naziva samopoštovanje. Prema Rosenbergu, samopoštovanje predstavlja globalnu vrijednosnu orijentaciju prema sebi koja se sastoji od različitih faceta vezanih za različite aspekte života pojedinca (Lacković-Grgin, 1994). Pojedine facete samopoštovanja doprinose ukupnom samopoštovanju, a veličina tog doprinosa ovisi o tome koliko važnost pojedinac pridaje upravo toj faceti. Kao vrijednosni aspekt samopoimanja, samopoštovanje je pod utjecajem kognitivnog razvoja, ali također i pod značajnim utjecajem interakcija mladih sa značajnim osobama, kao što su roditelji, prijatelji, vršnjaci i sl. (Lacković-Grgin, 1994). Osim toga, budući da se samopoštovanje odnosi na percepciju osobne vrijednosti u različitim domenama, značajan broj empirijskih nalaza govori o važnosti samopoštovanja za brojne životne ishode (Trzesniewski i sur., 2013). Tako je visoko samopoštovanje utvrđeno kao prediktor važnih odrednica psihološke dobrobiti, uključujući sreću, zadovoljstvo životom, brakom i prijateljskim odnosima (Baumeister i sur., 2003; Orth i Robins, 2014), te je također povezano sa boljim mentalnim i fizičkim zdravljem te manje simptoma anksioznosti i depresivnosti (Arsandaux i sur., 2021; Galić, 2020; Reed-Fitzke i sur., 2021; Von Soest i sur., 2016).

Iako samopoštovanje pokazuje značajnu stabilnost tijekom vremena, ono je također dinamično i podložno promjenama pod utjecajem značajnih životnih događaja i procesa sazrijevanja. Robins i Trzesniewska (2005) tvrde da su fluktuacije u razini samopoštovanju odraz upravo razvojnih procesa i socijalne okoline te da možemo govoriti o normativnim promjenama u razini samopoštovanja tijekom čitavog života. Naime, mlađa djeca imaju relativno visoko samopoštovanje zasnovano na nerealistično pozitivnom shvaćanju sebe koje, tijekom djetinjstva, postupno opada. Tijekom adolescencije nastavlja se silazni trend u razini samopoštovanja što se pripisuje značajnim biološkim i psihološkim promjenama koje su obilježje ovog razvojnog stadija. Tijekom odrasle dobi, samopoštovanje se postupno povećava na temelju ovladavanja socijalnim ulogama te zauzimanjem statusnih pozicija, primjerice u karijeri. Oko šezdesete godine se javlja vrhunac samopoštovanja, dok se u starijoj životnoj dobi,

nakon sedamdesete godine, ponovno događa opadanje u razini samopoštovanja (Orth i Robins, 2014; Robins i Trzesniewski, 2005; Trzesniewski i sur., 2013). Stabilnost samopoštovanja također pokazuje jasne promjene tijekom različitih životnih perioda o kojima su izvijestili Trzesniewska i suradnici (2003). Ovi autori, na temelju meta-analitičke studije te podataka iz četiri velika američka nacionalna istraživanja, tvrde da je stabilnost samopoštovanja relativno niska tijekom djetinjstva, raste kroz adolescenciju i mlađu odraslu dob te potom opada tijekom srednje odrasle dobi nadalje. Kada je riječ o konkretnom razvojnem periodu kao što je odraslost u nastajanju, longitudinalni podaci o razini samopoštovanja tijekom prijelaza iz adolescencije u dvadesete godine te tijekom studiranja pokazuju da postoje značajna stabilnost, ali i promjena u razini samopoštovanja. Naime, kod većine osoba nisu utvrđene promjene u razini samopoštovanja (Arsandaux i sur., 2021; Shchebetenko i sur., 2022), što govori o stabilnosti u razini i rang poretku samopoštovanja. Međutim, kod nekih pojedinaca ipak su zabilježene promjene u samopoštovanju, pri čemu je 17% mladih doživjelo porast, a 21% njih pad u razini generalnog samopoštovanja (Arsandaux i sur., 2021). Većina drugih autora ipak je izvijestila samo o niskom do umjerenom povećanju globalnog samopoštovanja, kao i samopoštovanja u domenama bliskih odnosa, prijateljstva te fizičkog izgleda, tijekom ovog prijelaznog perioda (Galambos i sur., 2006; Reed-Fitzke i sur., 2021; Trzesniewski i sur., 2013; Von Soest i sur., 2016). Povećanje samopoštovanja s porastom godina tumači se takozvanim načelom sazrijevanja kojeg su Caspi i suradnici (2005) predstavili kao objašnjenje za promjene u izraženosti različitih osobina ličnosti tijekom životnog vijeka. U kontekstu razvoja kroz period odraslosti u nastajanju, psihološka zrelost izgrađuje se na temelju uspješne prilagodbe na nove društvene uloge te jačanjem samopouzdanja i sposobnosti u različitim životnim domenama. Prema ovom funkcionalnom objašnjenju, kroz uspješnu prilagodbu na razvojne izazove osoba postaje produktivan član društva, dok se s dobi događa i porast savjesnosti i emocionalne stabilnosti, što zajednički zauzvrat potiče rast samopoštovanja u ovom tranzicijskom periodu (Trzesniewski i sur., 2013). Sveukupno gledano, uzimajući u obzir promjene u razini samopoštovanja, ali i značajnu stabilnost tijekom određenih desetljeća života, može se zaključiti da su i kontinuitet i promjena obilježja samopoštovanja tijekom životnog vijeka, pa tako i tijekom odraslosti u nastajanju (Orth i Robins, 2014; Trzesniewski i sur., 2003).

1.4.2. Samopoštovanje tijekom odraslosti u nastajanju

Odraslost u nastajanju kao period ispunjen nestabilnosti u društvenim ulogama, istraživanjem identiteta te brojnim drugim tranzicijama, sadrži potencijal za promjene u razini samopoštovanja. Arnett (2007) smatra da je ovo razdoblje povećanja samopoštovanja i sreće,

budući da su mladi nadišli negativne stresore adolescencije, međutim, naglašava da taj porast proizlazi iz uspješne prilagodbe na jedinstvene izazove odraslosti u nastajanju (Arnett, 2015), što je u skladu i s ranije spomenutim načelom sazrijevanja. Izvjesno je da većina mladih doživljava rast samopoštovanja u ovoj dobi upravo na temelju sazrijevanja i ovladavanja novim društvenim ulogama (Chung i sur., 2014; Galambos i sur., 2006). Međutim, odnos između izraženosti pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju, definiranih Arnettovom (2000) teorijom, sa samopoštovanjem mladih ipak nije temeljito istražen. Pronađeno je istraživanje Lanctota i Poulina (2017) koji su određivanjem podskupina mladih, obzirom na to koliko izraženima doživljavaju pojedina obilježja ovog razvojnog perioda, izvijestili da mladi s visokim rezultatima na dimenzijama eksperimentiranje, usmjerenost na sebe i usmjerenost na druge te niskim rezultatima na dimenziji nestabilnost, imaju više samopoštovanje u odnosu na sudionike koji su postigli visoke rezultate na svim dimenzijama odraslosti u nastajanju. Također, Skulborstad i Hermann (2016) utvrdili su negativnu povezanost dimenzija nestabilnost i osjećaj „između“ sa samopoštovanjem, dok su se dimenzije usmjerenost na sebe i usmjerenost na druge pokazale pozitivno povezanima sa samopoštovanjem mladih. Nalazi ostalih istraživanja govore u prilog tome da ovladavanje razvojnim zadacima ovoga perioda, točnije, aktivno rješavanje pitanja identiteta kroz posvećenost sebi, kao i ciljano preuzimanje društvenih uloga, doprinose samopoštovanju mladih. Naime, preuzimanje uloga tijekom odraslosti u nastajanju dio je značajnog razvojnog procesa istraživanja identiteta koji je usko povezan i sa usmjerenosti na sebe. Usmjeravajući se osobnom razvoju, mladi rješavaju važna pitanja identiteta (Arnett, 2000) na temelju čega se može dogoditi reevaluacija vlastite vrijednosti kao osobe, odnosno, promjena u globalnoj razini samopoštovanja. Prema Schwartzu i suradnicima (2009) trenutno istraživanje identiteta u domenama bliskih odnosa, posla te političkih i religijskih pitanja negativno je povezano sa samopoštovanjem, pri čemu je difuzija identiteta medijator u ovom odnosu. Dakle, niže samopoštovanje imaju osobe čiji je proces istraživanja identiteta obilježen nedostatkom posvećenosti društvenim ulogama, nedefiniranošću vlastitih interesa ili generalnom nezainteresiranošću za pitanja identiteta. I brojni drugi autori izvijestili su o sličnim rezultatima (Luyckx i sur., 2013; Ritchie i sur., 2013). Primjerice, Ryeng i suradnici (2013) utvrdili su da je status identiteta kojega odlikuje predanost ulogama nakon procesa istraživanja, točnije postignuti identitet (Marcia, 1967), umjereno pozitivno povezan sa samopoštovanjem, dok su statusi identiteta obilježeni neposvećenošću društvenim ulogama ili preuzimanjem nametnutih uloga, negativno povezani sa samopoštovanjem pojedinaca. Luyckx i suradnici (2013) otkrili su kako je ruminativno istraživanje, koje označava procese odgađanja ili inhibiranja razvoja identiteta, negativan prediktor samopoštovanja tijekom odraslosti u

nastajanju, dok su predanost ulogama te identifikacija s ulogama utvrđeni kao konzistentni pozitivni prediktori samopoštovanja. Također, mladi sa složenim, detaljno razrađenim identitetom u vezi zanimanja imaju značajno više samopoštovanje u odnosu na pojedince koji nisu posvećeni istraživanju ovog pitanja identiteta (Malanchuk i sur., 2010). Točnije, osobe koje imaju razrađen plan o tome kojim se poslom žele baviti te koje se aktivno uključuju u ponašanja kojima se približavaju postizanju ciljanog zanimanja, imaju više samopoštovanje u odnosu na pojedince koji su se upustili u besciljno eksperimentiranje bez namjere da se trenutno posvete određenom zanimanju. Stoga, iako je proces aktivnog istraživanja relevantnih pitanja identiteta u ovoj dobi povezan sa samopoštovanjem pojedinaca, moguće je da veći značaj u promjeni razine samopoštovanja za mlade zapravo igra difuzija identiteta koju, u kontekstu teorije odraslosti u nastajanju, mladi izvjesno doživljavaju kao izvor nestabilnosti i negativnosti. Obzirom da se zastoj u rješavanju pitanja identiteta može manifestirati u obliku besciljnog eksperimentiranja te neposvećenosti konkretnim društvenim ulogama (Marcia, 1967), mladi koji ne razriješe konfuziju identiteta doživljavaju opadanje samopoštovanja tijekom odraslosti u nastajanju (Luyckx i sur., 2013). Suprotno pojedincima koji imaju poteškoće prilikom traženja zadovoljavajućih odgovora na pitanja o tome tko su i čime se žele baviti, mladi koji se prilikom istraživanja identiteta usmjeravaju na sebe, tražeći uloge kompatibilne s osobnim karakteristikama i vrijednostima, imaju viši osjećaj vlastite vrijednosti, kao i veću dnevnu stabilnost samopoštovanja, što znači da je njihov osjećaj vlastite vrijednosti manje osjetljiv na svakodnevne životne događaje (Luyckx i sur., 2013).

Iz navedenih empirijskih nalaza nameće se zaključak da samopoštovanju mladih doprinose smanjena nesigurnost i nestabilnosti ovog razvojnog perioda, što je moguće postići usmjeravanjem na sebe prilikom rješavanja pitanja identiteta te preuzimanjem društvenih uloga koje pojedinac smatra poželjnima. Obzirom da produljeno obrazovanje tijekom odraslosti u nastajanju postaje imperativ u većini razvijenih zemalja (Arnett, 2000, 2015), studentska uloga za mnoge predstavlja važan aspekt svakodnevnog života te je i relevantan izvor informacija na temelju kojih se formira percepcija vlastite vrijednosti. Odluka o nastavku obrazovanja također se može razmotriti u kontekstu istraživanja identiteta, a upravo posvećenost ovoj ulozi te konsolidacija uloge studenta u sliku o sebi, doprinosi sigurnosti u vlastiti odabir, što zauzvrat vodi povećanju samopoštovanja tijekom vremena (Luyckx i sur., 2013). Ipak, valja naglasiti da je tranzicija u studentski način života kod gotovo svih pojedinaca prvotno doživljena kao izvor nestabilnosti što je povezano sa smanjenjem samopoštovanja tijekom prvog semestra prve godine studija (Chung i sur., 2014). No, u skladu s Arnettovom (2015) postavkom kao i

principom sazrijevanja, uspješnost u ulozi studenta doprinosi povećanju samopoštovanja tijekom vremena. Točnije, nakon početnog pada samopoštovanja, kroz preostale godine studija zabilježen je porast samopoštovanja iznad početne razine što govori o tome da je osjećaj osobne vrijednosti kod studenata rastao kako su se prilagođavali i bivali sve bolji u preuzetoj studentskoj ulozi, a to potvrđuje i nalaz da je upravo akademska uspješnost u obliku povećanja ocjena tijekom studija bila povezana sa povećanjem samopoštovanja studenata (Chung i sur., 2014).

Naposljetku, preuzimanje ostalih društvenih uloga, kao što su brak i stalan posao, nakon perioda istraživanja dostupnih opcija, usko je povezano sa aspektom usmjerenosti na druge te postoji mogućnost da i ovo obilježje odraslosti u nastajanju doprinosi samopoštovanju. Naime, obvezivanje na društvene uloge zapravo je znak privođenja kraju perioda nestabilnosti i eksperimentiranja, što može dovesti do porasta u razini samopoštovanja (Schwartz i sur., 2009). Primjerice, uloge stalno zaposlene osobe kao i bračnog partnera, istaknute su u istraživanju Galambosa i suradnika (2006) kao pozitivno povezane sa samopoštovanjem osoba u dobi od 18 do 25 godina. Također, emocionalna podrška od strane predanog partnera, s kojim se u budućnosti planira brak, pozitivan je prediktor samopoštovanja (Lanz i Tagliabue, 2007). Romantični partneri mladih tijekom odraslosti u nastajanju najčešće se i sami nalaze u periodu prijelaza u uloge odrasle dobi, stoga je moguće da pozitivan utjecaj partnerske podrške na samopoštovanje proizlazi upravo iz toga što pojedinci posvećeni drugoj osobi, zajednički pokušavaju ispuniti iste razvojne zadatke i izazove tranzicije u odraslu dob (Lanz i Tagliabue, 2007). Također, uspješnost na poslu pokazala se pozitivno, ali skromno, povezanom s razinom samopoštovanja (Baumeister i sur., 2003), dok je kod pojedinaca koji su pronašli posao te sklopili brak zabilježen porast samopoštovanja tijekom vremena, što govori o tome da i posvećenost drugima može imati pozitivan utjecaj na percepciju pojedinčeve vrijednosti kao osobe (Galambosa i sur., 2006).

Prema svemu ranije navedenom, moguće je da niža percepcija nestabilnosti perioda odraslosti u nastajanju, uz usmjerenost na sebe i na druge tijekom ovog razvojnog perioda doprinose samopoštovanju mladih. No zbog nedostatka jasnih nalaza o tome, postoji potreba za provedbom dodatnih istraživanja koja bi utvrdila odnos između percepcije različitih aspekata odraslosti u nastajanju sa samopoštovanjem, kao psihologijskim konstruktom koji se pokazao značajnim za mnoge životne ishode i dobrobit pojedinaca.

1.5. Prosperitet u razdoblju odraslosti u nastajanju

1.5.1. Teorijski koncept prosperiteta

Iako brojna istraživanja govore o negativnim aspektima i stresnosti razvoja tijekom odraslosti u nastajanju, mnogo je pokazatelja da se u ovom periodu odvijaju i značajne pozitivne razvojne promjene te da postoji potencijal za pozitivan rast (Nelson i Padilla-Walker, 2013; Padilla-Walker i Nelson, 2017; Robinson i sur., 2013). Znanstveno područje pozitivne psihologije usmjereno je proučavanju pozitivnog ljudskog razvoja te koncepta dobrobiti (Seligman, 2010), a prosperitet je pojam usko vezan uz dobrobit. Agenor i suradnice (2017) ističu nedostatak dosljednosti u definicijama i atributima koji se pripisuju iskustvu prosperiteta, kao i nedostatak jednog teorijskog okvira za proučavanje ovog konstrukta. Naime, uz slaganje o tome da je prosperitet kombinacija hedonističke i eudajmonističke dobrobiti, različiti modeli razilaze se pri definiranju odrednica prosperiteta. Diener i suradnici (2010) smatraju prosperitet mjerom psihološkog i socijalnog funkcioniranja pojedinca. Kao takav, prosperitet predstavlja dio opće subjektivne dobrobiti pojedinca, zajedno sa doživljavanjem visoke razine pozitivnih emocija i niske razine negativnih emocija (Diener i sur., 2009). Doživljaj prosperiteta objedinjuje pozitivne socijalne odnose, uključenost, osjećaj svrhe u životu, osobnu kompetentnost, samopoštovanje, optimizam te doprinošenje dobrobiti drugih ljudi (Diener i sur., 2010). Keyes (2002) nudi model dvaju kontinuumu, mentalnog zdravlja i mentalne bolesti, kao odvojenih, ali povezanih konstrukata. Prema ovom modelu, mentalno zdravlje operacionalizirano je kao „sindrom pozitivnih osjećaja i pozitivnog funkcioniranja u životu“ (Keyes, 2002, str. 208), a prosperitet je stanje potpunog mentalnog zdravlja te se sastoji od emocionalne, psihološke i socijalne dobrobiti pojedinca. Emocionalna dobrobit odraz je emocionalne vitalnosti i doživljavanja pozitivnih emocija, dok socijalna i psihološka dobrobit zajednički čine pozitivno funkcioniranje. Prosperitet stoga podrazumijeva postignuće uravnoteženog života u kojem se osoba osjeća dobro te dobro funkcionira u svakodnevici. (Keyes, 2020; 2016). Relevantan je i Seligmanov tzv. PERMA model prosperiteta (Seligman, 2010). Akronim predstavlja pet elemenata dobrobiti koji su prema autoru nužni za iskustvo prosperiteta. Točnije, prosperitet se postiže kada osoba doživljava pozitivne emocije (*positive emotion*), angažira se u zanimljivim aktivnostima (*engagement*), ima pozitivne odnose s drugima (*positive relationships*), ima značenje i svrhu u životu (*meaning*), te kada uspijeva ostvariti važna osobna postignuća (*achievement*). Huppert i So (2011) smatraju da se prosperitet odnosi na „iskustvo da stvari idu dobro u životu“ (str. 838), a prisutan je kada pojedinac učinkovito funkcionira te izvještava o visokoj razini dobrobiti. Kao i Keyes (2002), ovi autori

smatraju da je prosperitet više od odsutnosti mentalnih oboljenja, odnosno da prosperitet označava upravo suprotno stanje od mentalne bolesti. Unutar ovog modela, iskustvo prosperiteta sastoji se od čak deset značajki, uključujući sve elemente Seligmanovog PERMA modela te još i samopoštovanje, optimizam, otpornost, vitalnost i emocionalnu stabilnost.

Sveobuhvatnu definiciju prosperiteta koja proizlazi iz opisanih modela ponudile su Agenor i suradnice (2017). Prema njima, prosperirati znači voditi značajan život ispunjen osobno važnim aktivnostima, točnije „radi se o multidimenzionalnom konstrukt koji donekle možemo objasniti pozitivnim emocijama, ali u većoj mjeri optimalnim psihološkim i socijalnim funkcioniranjem“ (Agenor i sur., 2017, str. 6).

1.5.2. Što doprinosi prosperitetu mladih?

Odraslost u nastajanju, kako je ranije opisano, razdoblje je nestabilnosti tijekom kojega pojedinci mogu iskusiti povećanu razinu sumnje u sebe, anksioznosti i depresije (Arnett, 2015; Nelson i Barry, 2005), što je upravo suprotno iskustvu prosperiteta. Naime, stupanj u kojem studenti smatraju odraslost u nastajanju razdobljem negativnosti i nestabilnosti, negativan je korelat psihološke dobrobiti i zadovoljstva životom, dok je s druge strane percepcija ovog perioda kao vremena eksperimentiranja i mogućnosti pozitivno povezana sa psihološkom dobrobiti i zadovoljstvom životom (Baggio i sur., 2017; Lane, 2020). Ipak, valja uzeti u obzir da je uobičajeno za ovaj period istovremeno doživljavanje emocionalnih stanja koja su odraz negativnosti i konflikta, kao i uzbuđenja, nade i zabave (Robinson i sur., 2013). Primjerice, u trogodišnjoj longitudinalnoj studiji slučaja Robinson (2018) je utvrdio da uz povišenu razinu depresivnih simptoma i niske rezultate na trima ljestvicama dobrobiti (autonomiji, ovladavanju okolinom i pozitivnim odnosima), na relativno visokoj razini ostaju osjećaj osobnog rasta i svrhe. Također, Keyes i suradnici (2012) utvrdili su da oko 75% studenta nema probleme s mentalnim zdravljem te da polovica njih (49,2%) zadovoljava kriterije prosperitetnog mentalnog zdravlja. Osim toga, čini se kako je većina mladih vrlo optimistična u vezi vlastite budućnosti, o čemu svjedoči nalaz da se čak devet od deset osoba slaže sa tvrdnjom da će u konačnici dobiti ono što žele u životu (Arnett i Schwab, 2012). Zanimljivo je i da mladi nižeg socioekonomskog statusa iskazuju više optimizma i nade da će imati bolji život od svojih roditelja, u odnosu na pojedince višeg socioekonomskog statusa te kasnije u životu pokazuju dobru prilagodbu (Arnett i Schwab, 2012; Lo-oh, 2019). Baggio i suradnici (2017) izvijestili su da upravo oni pojedinci koji istražuju dostupne mogućnosti uz optimističan pogled na život, što je obilježje eksperimentiranja kao dimenzije odraslosti u nastajanju, imaju povišenu psihološku

dobrobit u usporedbi sa mladima koji se suočavaju s negativnim psihološkim stanjima te istraživanjem bez jasne slike o sebi, što predstavlja dimenziju nestabilnost. Također, više razine mentalnog zdravlja pronađene su kod mladih koji u manjoj mjeri doživljavaju trenutno razdoblje svog života kao nestabilno (Galić, 2020). Prema tome, najbolju prilagodbu na ovaj razvojni period, a samim time i najveći potencijal za prosperitet, imaju mladi koji uspijevaju smanjiti doživljaj nestabilnosti te uspješno upravljati eksperimentiranjem. Prema nalazima ranijih istraživanja, čini se da mladima u tome mogu pomoći prilagodba na akademske zahtjeve (O'Connor i sur., 2010), izbjegavanje rizičnih ponašanja te rješavanje pitanja identiteta (Nelson, 2020). Primjerice, Nelson i Padilla-Walker (2013) utvrdili su da adaptivna ponašanja, kao što su korištenje interneta u edukativne svrhe, posvećenost vjeri, manje korištenje opojnih sredstava te manji broj seksualnih partnera, doprinose prosperitetu tijekom odraslosti u nastajanju, točnije višem samopoštovanju, boljim odnosima s roditeljima te osobnoj dobrobit. Prema Robinsonu (2015), više zadovoljstvo životom kod mladih može se očekivati preuzimanjem željenih uloga odrasle dobi u trenutku kada se osoba za njih osjeća sposobnom i adekvatno pripremljenom te kada samostalno privede kraju razdoblje eksperimentiranja. Nadalje, uspješnost u aktivnostima kojima se pojedinci tijekom odraslosti u nastajanju bave, bilo da se radi o studiranju ili poslu, važna je za postizanje prosperiteta jer ukazuje na smanjivanje nestabilnosti i snalaženje s izazovima preuzetih uloga. Tako je postizanje dobrih ocjena na fakultetu utvrđeno kao pozitivan prediktor prosperiteta studenata (de la Fuente i sur., 2020), dok meta analitički podaci pokazuju da zaposleni pojedinci u odnosu na nezaposlene imaju značajno bolje mentalno zdravlje (Paul i Moser, 2009) te da je veći udio pojedinaca koji zadovoljavaju kriterije prosperiteta zaposlen (Schotanus-Dijkstra i sur., 2016). Obzirom da zaposlenost predstavlja važan korak ka stjecanju uloga odraslosti, moguće je i da pojačava osjećaj osobne kontrole, smanjujući doživljaj odraslosti u nastajanju kao nestabilnog perioda te na taj način djeluje na zadovoljstvo životom (Khattab i Fenton, 2009). U skladu s tim je istraživanje Martin (2016) koja je pronašla najveći postotak osoba koje zadovoljavaju kriterije za prosperitetno mentalno zdravlje upravo u skupini pojedinaca koji se smatraju odraslima.

U teorijama Dienera i surdnika (2010) te Keyesa (2002), sa prosperitetom su snažno povezani i elementi socijalne podrške, pozitivnih odnosa i doprinosa drugima, a prema Arnettu (2015) mladi upravo u pomaganju drugima, osobito članovima obitelji, pronalaze sreću. Stoga je izvjesno da i usmjerenost na druge doprinosi prosperitetu u ovoj dobi. Primjerice, Galić (2022) je utvrdila dimenziju usmjerenosti na druge kao pozitivan prediktor mentalnog zdravlja mladih, dok su prema O'Connoru i suradnicima (2010) snažni pozitivni odnosi unutar obitelji

i vršnjačke grupe povezani sa višom razinom pozitivnog razvoja tijekom odraslosti u nastajanju. Također, de la Fuente i suradnici (2020) izvijestili su o socijalnoj podršci od strane roditelja, partnera i prijatelja kao prediktorima prosperiteta za studente. Povezanost sa užom društvenom zajednicom u nekim se slučajevima pokazala i kao veći pozitivni korelat prosperiteta mladih od harmonije i skladnih odnosa unutar obitelji (Yu i sur., 2022), što upućuje na važnost uspostavljanja prijateljskih i romantičnih odnosa u ovoj dobi. Naime, jedan od temeljnih razvojnih zadataka tijekom odraslosti u nastajanju, kao i svojevrsan oblik usmjerenosti na drugu osobu, jest ostvarivanje stabilnog romantičnog odnosa, a snažne pozitivne efekte braka i obiteljskog života na mentalno zdravlje (Keyes, 2002), zadovoljstvo životom, sreću, osobni rast i dugovječnost potvrđuju transverzalne kao i longitudinalne studije (VanderWeele, 2017).

Shodno navedenim nalazima, nestabilnost kao odrednica odraslosti u nastajanju mogla bi imati negativno djelovanje na prosperitet, dok bi zauzimanje optimistične perspektive tijekom eksperimentiranja uz suzdržavanje od rizičnih ponašanja te usmjerenost drugima mogli imati upravo suprotan efekt, doprinoseći prosperitetu mladih. U svakom slučaju, dodatna istraživanja su potrebna kako bi se utvrdilo koji aspekti odraslosti u nastajanju doprinose prosperitetu osoba u vremenu između adolescencije i odrasle dobi.

1.6. Polazište i cilj istraživanja

Prema ranije iznesenim nalazima istraživanja o izraženosti pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju obzirom na dob, spol, studentsku ulogu te preuzimanje uloga odrasle dobi, uključujući stalan posao te posvećenost romantičnom partneru, kao i nalazima istraživanja o povezanosti subjektivnog statusa odraslosti i spomenutih demografskih pokazatelja, evidentna je potreba za dodatnim istraživanjima ovog specifičnog i iznimno dinamičnog perioda ljudskog razvoja, osobito na populaciji mladih u Hrvatskoj. Uz to, u stručnoj literaturi uočen je nedostatak istraživanja o tome kako izraženost pojedinih obilježja ovog razvojnog perioda utječe na percepciju stresnosti te samopoštovanje i prosperitet mladih, stoga bi se dodatnim istraživanjima na ovu temu moglo doći do novih spoznaja u području odraslosti u nastajanju kao relativno novom i specifičnom razvojnom stadiju.

Stoga je cilj ovog istraživanja ispitati odnos između različitih demografskih varijabli te identifikacije sa pojedinim dimenzijama odraslosti u nastajanju i subjektivnog osjećaja odraslosti te utvrditi prediktivni doprinos pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju u objašnjenju percipiranog stresa, samopoštovanja i prosperiteta osoba u dobi od osamnaest do trideset godina.

2. PROBLEMI I HIPOTEZE

P1. Ispitati postoji li razlika u izraženosti dimenzija odraslosti u nastajanju s obzirom na spol, dob, radni, studentski te partnerski status sudionika.

H1:

- a) Zbog kontradiktornih empirijskih nalaza vezano za razlike u iskustvu odraslosti u nastajanju između muškaraca i žena, polazi se od pretpostavke da neće biti razlike u izraženosti dimenzija odraslosti u nastajanju između muškaraca i žena.
- b) Pretpostavlja se da će dimenzije odraslosti u nastajanju biti značajno više izražena kod sudionika od 18 do 25 godina, u odnosu na sudionike od 26 do 30 godina, dok se za dimenziju usmjerenosti na druge pretpostavlja obrnut obrazac.
- c) Pretpostavlja se da će dimenzije odraslosti u nastajanju biti značajno više izražena kod sudionika koji su nezaposleni i/ ili studenti te kod samaca u odnosu na sudionike koji su zaposleni i/ili nestudenti te sudionika koji su u braku ili ozbiljnom partnerskom odnosu, dok se za dimenziju usmjerenosti na druge pretpostavlja obrnut obrazac.

P2. Ispitati postoji li razlika u subjektivnom osjećaju odraslosti s obzirom na spol, dob, radni, studentski te partnerski status sudionika.

H2:

- a) Za pretpostaviti je da se muškarci i žene neće razlikovati prema subjektivnom osjećaju odraslosti.
- b) Za pretpostaviti je da će se više sudionika u dobi od 18 do 25 godina izjasniti kao djelomično odrasli u odnosu na sudionike dobi od 26 do 30 godina, te da će se više sudionika u dobi od 26 do 30 godina izjasniti kao odrasli u odnosu na sudionike od 18 do 25 godina.

- c) Pretpostavlja se da će se sudionici koji su nezaposleni i/ili studenti te oni koji su samci izjašnjavati kao djelomično odrasli u većoj mjeru u odnosu na nestudente, zaposlene sudionike te sudionike koji su u ozbiljnom partnerskom ili bračnom odnosu.

P3. Utvrditi prediktivni doprinos dimenzija odraslosti u nastajanju u objašnjenju percipiranog stresa, samopoštovanja i prosperiteta mladih.

H3:

- a) Za pretpostaviti je da će dimenzije istraživanje identiteta, eksperimentiranje, nestabilnost, osjećaj „u sredini“ i usmjerenost na sebe biti pozitivni prediktori percipiranog stresa kod sudionika.
- b) Pretpostavlja se da će dimenzije usmjerenost na sebe i usmjerenost na druge biti pozitivni prediktori samopoštovanja sudionika, dok se za dimenziju nestabilnost očekuje da će biti negativan prediktor samopoštovanja.
- c) Pretpostavlja se da će dimenzija nestabilnost biti negativan, a dimenzije eksperimentiranje i usmjerenost na druge biti pozitivni prediktori prosperiteta ispitanika.

3. METODA

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 277 sudionika, no vodeći se teorijom o odraslosti u nastajanju (Arnett, 2015), zbog dobi više od 30 godina iz uzorka su isključene četiri osobe. Prema tome, konačni uzorak čine 273 osobe, od kojih su većina žene ($N=204$, 74.73%) te manji dio muškarci ($N=69$, 25.27%), dobnog raspona od 18 do 30 godina te prosječne dobi 23.3 godine ($SD= 3.361$). Većina sudionika je studirala u vrijeme provođenja istraživanja (67.4%) te je utvrđeno da najveći udio sudionika ima srednju stručnu spremu (50.55%). Višu stručnu spremu ima 27.11% sudionika ($n=74$), visoku 21.61% ($n=59$), dok su osnovnu školu kao najviši stupanj obrazovanja te završen poslijediplomski studij imale po jedna osoba u svakoj kategoriji (0.37%). Budući da je sudionicima prvo postavljeno pitanje o najvišem *završenom* stupnju obrazovanja, a tek u sljedećem pitanju su mogli odgovoriti studiraju li ili ne u trenutku provođenja istraživanja, izvjesno je došlo do toga da su studenti na preddiplomskoj razini kao najviši stupanj obrazovanja označavali srednju stručnu spremu, dok su oni na diplomskoj ili

poslijediplomskoj razini studija mogli označiti višu ili visoku stručnu spremu kao najviši završeni stupanj obrazovanja. Međutim, iako je pored svakog ponuđenog odgovora bilo u zagradi naznačeno da se radi o *završenom* stupnju obrazovanja, zbog redoslijeda pitanja moguće je da su studenti na diplomskoj razini u prvom pitanju označili visoku stručnu spremu kao najviši stupanj vlastitog obrazovanja, misleći da iskazuju stupanj obrazovanja koji stječu u trenutku provođenja istraživanja (Prilog 2). Nadalje, u vrijeme provođenja istraživanja većina sudionika nije bila zaposlena (54.21%). Vezano za partnerski status, najviše je bilo onih koji nisu u vezi (52.38%), zatim sudionika koji su u ozbiljnoj ljubavnoj vezi, ali ne žive s partnerom/partnericom (29.67%), potom sudionika koji su u ozbiljnoj ljubavnoj vezi te žive sa svojim partnerom/partnericom (9.52%), dok je najmanji dio sudionika bio u braku (8.42%). Također, znatno veći udio sudionika ovog uzorka nema djece (93.77%). U Tablici 1 prikazane su frekvencije i postotni udijeli sudionika cijelog uzorka s obzirom na spomenuta demografska obilježja.

Tablica 1 Prikaz frekvencija i postotaka demografskih obilježja sudionika čitavog uzorka.

Varijabla		Cijeli uzorak (N=273)
Spol	žene	204 (74.73)
	muškarci	69 (25.27)
Dob	18-25	209 (76.56)
	26-30	64 (23.44)
Studentski status	DA	184 (67.40)
	NE	89 (32.60)
Zaposlenost	DA	125 (45.79)
	NE	148 (54.21)
Partnerski status		
	nisu u vezi	143 (52.38)
	u vezi i ne žive s partnerom/icom	81 (29.67)
	u vezi i žive s partnerom/icom	26 (9.52)
	u braku	23 (8.42)
Roditeljski status	DA	17 (6.23)
	NE	256 (93.77)

Napomena: Vrijednosti ispred zagrada su frekvencije, a vrijednosti unutar zagrada postotni udjeli u odnosu na ukupni broj sudionika.

3.2. Mjerni instrumenti

3.2.1. Upitnik sociodemografskih obilježja

Sudionici istraživanja dali su odgovore i na nekoliko pitanja vezanih za sociodemografska obilježja, uključujući pitanja o spolu, dobi, stupnju obrazovanja, studentskom statusu, zaposlenju te partnerskom/bračnom statusu i roditeljskom statusu. Kod pitanja: „Jeste li u braku ili ozbiljnoj ljubavnoj vezi?“, sudionicima je pojašnjeno sljedeće: „Pod pojmom ozbiljna ljubavna veza podrazumijeva se veza u kojoj razmišljate i/ili razrađujete životne planove s trenutnim partnerom/partnericom, odnosno planirate zajedničku budućnost.“. Među ponuđenim odgovorima sudionici su mogli odabrati jesu li u braku, u ozbiljnoj ljubavnoj vezi, ali ne žive s partnerom/icom, u ozbiljnoj ljubavnoj vezi i žive s partnerom/icom, ili da nisu u vezi. Sudionici nisu mogli dati odgovor da su u opuštenoj ljubavnoj vezi ili u odnosu „bez obaveza“, budući da je za ovo istraživanje bilo relevantno je li pojedinac posvećen drugoj osobi u romantičnom smislu te u kojoj mjeri. Za sudionike koji su u odnosu koji ne podrazumijeva dugoročnu posvećenost, ostavljena je mogućnost davanja odgovora da nisu u vezi.

3.2.2. Inventar dimenzija odraslosti u nastajanju

Inventar dimenzija odraslosti u nastajanju (eng. *Inventory of the Dimension of Emerging Adulthood* (IDEA); Reifman i sur., 2007) mjerni je instrument kojim se procjenjuje slaganje pojedinaca sa tvrdnjama vezanima za pet obilježja perioda odraslosti u nastajanju prema teoriji Arnetta (2000). Inventar se sastoji od 31 čestice koje su nastavak rečenice „Ovo razdoblje Vašeg života je...“, a zadatak sudionika je da procijeni slaganje sa svakom česticom na skali od četiri stupnja (1- „U potpunosti se ne slažem“; 4- „U potpunosti se slažem“), razmišljajući o trenutnim događajima u životu, o prethodnoj godini i godini koja je pred njima. Čestice su svrstane u sljedećih pet subskala ili dimenzije koje predstavljaju obilježja stadija odraslosti u nastajanju: *istraživanje identiteta* (engl. identity exploration), *eksperimentiranje* (engl. experimentation), *vrijeme nestabilnosti* (engl. negativity/instability), *usmjerenost na sebe* (engl. self- focuse), *osjećaj „u sredini“* (engl. feeling „in-between“) te dodatnu subskalu *usmjerenost na druge* (engl. other- focuse). Dimenzija istraživanje identiteta zastupljena je sa sedam čestica, a primjer jedne je: „Ovo razdoblje Vašeg života je vrijeme odlučivanja o vlastitim vjerovanjima i vrijednostima?“. Subskala eksperimentiranje se sastoji od pet čestica, a primjer jedne čestice je: „Ovo razdoblje Vašeg života je vrijeme mnogih mogućnosti?“. Subskalu nestabilnost čini sedam čestica, a primjer jedne čestice je: „Ovo razdoblje Vašeg života je vrijeme visokog pritiska?“. Dimenzija usmjerenost na sebe sastoji se od šest čestica, a primjer jedne čestice je:

„Ovo razdoblje Vašeg života je vrijeme osobne slobode?“. Subskalu osjećaj „u sredini“ čine tri čestice, a primjer čestice je: „Ovo razdoblje Vašeg života je vrijeme nesigurnosti jesi li postao/la odrasla osoba?“. Subskala usmjerenost na druge sastoji se od tri čestice, a primjer čestice je: „Ovo razdoblje Vašeg života je vrijeme odgovornosti za druge?“.

Rezultati se formiraju zasebno za svaku dimenziju, zbrajanjem procjena za pripadajuće čestice te dijeljenjem dobivenog broja sa brojem čestica za pojedinu subskalu. Stoga teoretski raspon rezultata iznosi od 1 do 4 za sve dimenzije. Pri tome veći rezultat upućuje na veću izraženost pojedinog obilježja odraslosti u nastajanju u životu pojedinca. Unutarnja pouzdanost subskala kreće se između .70 i .85 (Reifman i sur., 2007). Autorica hrvatske verzije inventara (Đotlo, 2019) izvijestila je o sljedećim koeficijentima pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije pojedinih subskala: .72 za subskalu istraživanje identiteta, .75 za subskalu eksperimentiranje, .81 za subskale nestabilnost i usmjerenost na druge, .73 za subskalu usmjerenost na sebe te .76 za subskalu osjećaj „u sredini“. U ovom istraživanju najniži koeficijent pouzdanosti je utvrđen za subskalu usmjerenost na sebe ($\alpha=.63$), zatim za subskale osjećaj „u sredini“ ($\alpha=.65$) i usmjerenost na druge ($\alpha=.70$). Subskale eksperimentiranje i istraživanje identiteta imale su jednaku pouzdanost ($\alpha=.72$), dok je subskala nestabilnost imala najvišu pouzdanost ($\alpha=.82$).

3.2.3. Mjera subjektivnog osjećaja odraslosti

U svrhu mjerenja subjektivnog osjećaja odraslosti sudionika, primijenjena je mjera od jedne čestice: „Smatrate li se odraslom osobom?“, za koju su ponuđena tri moguća odgovora: „Da“, „U nekim područjima života da, u nekim područjima života ne“ i „Ne“. Ovu mjeru subjektivnog osjećaja odraslosti prvi je koristio Arnett (1997) te je u ranijim istraživanjima pokazala zadovoljavajuću valjanost i pouzdanost (Nelson i Barry, 2005). U kontekstu teorije odraslosti u nastajanju, davanje odgovora prema kojemu se pojedinac osjeća odraslim samo u nekim područjima života, upućuje na osjećaj „u sredini“ između adolescencije i postignute odrasle dobi.

3.2.4. Ljestvica percipiranog stresa

Ljestvica percipiranog stresa (engl. *Perceived Stress Scale* (PSS), Cohen i sur., 1983) mjerni je instrument kojim se procjenjuje stupanj u kojem ljudi svoj život percipiraju nepredvidljivim, nekontrolabilnim i previše opterećujućim. Ljestvica se sastoji od 10 čestica od kojih 6 opisuje neke stresne životne situacije, dok se 4 odnose na uspješno nošenje sa stresom, a zadatak sudionika je da na skali koja se kreće od 0 („nikada“) do 4 („vrlo često“) procijene koliko su često u proteklih mjesec dana doživjeli opisane situacije. Sadržaj čestica je neutralan,

odnosno neovisan o kontekstu te primjenjiv na opću populaciju, primjerice: „Osjećao/la sam se nesposobnim/om da kontroliram bitne stvari u svom životu.“ Ukupan rezultat se formira nakon obrnutog bodovanja četiri čestice i zbrajanja danih procjena te predstavlja procjenu subjektivne razine stresa kod osobe. Teoretski raspon rezultata kreće se od 0 do 40, a veći ukupni rezultat ukazuje na višu razinu percipiranog stresa kod pojedinca. Na hrvatskom uzorku, ovaj instrument zadovoljavajuće je pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije od .88 (Hudek-Knežević i sur., 1999), te je i u ovom istraživanju utvrđena zadovoljavajuća pouzdanost ($\alpha=.88$).

3.2.5. Rosenbergova skala samopoštovanja

Rosenbergova skala samopoštovanja (engl. *Rosenberg self-esteem scale* (RSE), Rosenberg, 1965) predstavlja jednu od najčešće korištenih mjera globalnog jednodimenzionalnog konstrukta samopoštovanja. Sastoji se od deset čestica na koje je potrebno odgovoriti pomoću skale Likertovog tipa sa četiri ili pet stupnjeva. Pet čestica oblikovano je u pozitivnom (npr. „Osjećam da posjedujem niz vrijednih osobina.“), a pet u negativnom smjeru (npr. „Ponekad se osjećam potpuno beskorisno.“). Sudionici trebaju dati procjenu u kojoj mjeri se pojedina tvrdnja odnosi na njih. U ovom istraživanju odgovori su se davali na skali od 1 („Uopće se ne odnosi na mene“), do 5 („U potpunosti se odnosi na mene“). Ukupni rezultat formira se zbrajanjem danih procjena, nakon obrnutog bodovanja negativno oblikovanih čestica te može varirati u teoretskom rasponu od 10 do 50. Postizanje višeg rezultata ukazuje na veće samopoštovanje pojedinca. Rosenbergova skala samopoštovanja pokazuje zadovoljavajuću pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije na uzorcima studenata i mlađih odraslih, koja se kreće između .74 i .89 (Lacković-Grgin, 1994). U ovom istraživanju također je utvrđena visoka pouzdanost ove skale ($\alpha=.90$).

3.2.6. Skala prosperiteta

Skalu prosperiteta (engl. *Flourishing Scale*) konstruirali su Diener i suradnici (2010) s ciljem mjerenja važnih aspekata ljudskog funkcioniranja, od pozitivnih odnosa s drugima i osjećaja osobne kompetentnosti do osjećaja smisla i svrhe života. Sastoji se od osam tvrdnji koje su pozitivno oblikovane, a odgovori se daju na skali od sedam stupnjeva, pri čemu 1 označava snažno neslaganje, a 7 snažno slaganje sudionika sa ponuđenim tvrdnjama. Primjer jedne čestice je: „Aktivno doprinosim sreći i dobrobiti drugih“. Ukupan rezultat formira se zbrajanjem dobivenih procjena, a teoretski raspon kreće se od 8 do 56. Postizanje višeg rezultata govori o tome da sudionik pozitivno procjenjuje vlastito funkcioniranje u važnim životnim područjima. Iako se ovom ljestvicom ne dobivaju zasebne mjere pojedinih faceta dobrobiti,

skala prosperiteta pruža uvid u razinu pozitivnog funkcioniranja u različitim domenama koje su važne za osjećaj prosperiteta pojedinca. Na hrvatskom uzorku osoba od 18 do 30 godina, ova skala ukazuje na visoku zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutarnje konzistencije ($\alpha=.89$, Komšo i Burić, 2016). U ovom istraživanju korištena je hrvatska verzija skale koju su prilagodile Komšo i Burić (2016) te je također utvrđena zadovoljavajuća pouzdanost skale prosperiteta ($\alpha=.90$).

3.3. Postupak

Podaci za istraživanje prikupljeni su u online obliku, pomoću obrasca izrađenog u aplikaciji Lime Survey. Link na obrazac sa ranije navedenim mjernim instrumentima dijeljen je i oglašavan putem društvenih mreža u studentskim grupama, grupama koje okupljaju nestudentsku populaciju te putem osobnih poznanstava i kontakata. Prikupljanje podataka započelo je u lipnju 2023. godine, tijekom srpnja i kolovoza je došlo do opadanja odaziva te je u listopadu 2023. godine zaključeno prikupljanje. Na početku obrasca sudionicima je objašnjena svrha istraživanja, povjerljivost podataka te mogućnost da u svakom trenutku odustanu od daljnjeg sudjelovanja u istraživanju. Zagarantirana je anonimnost i obrada podataka na grupnoj razini. Sudionicima je u prosjeku trebalo 6.8 minuta za ispunjavanje obrasca sa svim mjernim instrumentima, no također su mogli dovršiti ispunjavanje u više navrata, budući da bi ponovnim klikom na poveznicu bili odvedeni na sljedeće neodgovoreno pitanje, a svi prethodni odgovori bili bi sačuvani do trenutka slanja čitavog obrasca. U slučaju nejasnoća ili potrebe za dodatnim pojašnjenjima, sudionici su se mogli javiti na kontakt koji je stajao na početnoj strani obrasca.

4. REZULTATI

Prikupljeni podaci obrađeni su u programu Statistica (verzija 14). Za početak, u Tablici 2 su prikazani prosječni rezultati koje su sudionici čitavog uzorka postigli na pojedinim mjerenim varijablama, uz standardne devijacije, utvrđeni raspon rezultata te Kolmogorov-Smirnov test za provjeru normalnosti distribucija rezultata.

Tablica 2 Prikaz deskriptivnih parametara te pokazatelja normalnosti distribucije kontinuiranih varijabli na cijelom uzorku ($N=273$).

Varijabla	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon	<i>K-S test</i>	Asimetričnost	Spljoštenost
Istraživanje identiteta	3.42	0.451	1.71- 4	0.129**	-0.822	0.602
Eksperimentiranje	3.36	0.514	1.60- 4	0.114**	-0.797	0.748

Nestabilnost	3.05	0.587	1.14- 4	0.090*	-0.440	-0.327
Usmjerenost na druge	2.59	0.748	1- 4	0.098*	0.146	-0.625
Usmjerenost na sebe	3.32	0.408	1.83- 4	0.106**	-0.505	0.233
Osjećaj "u sredini"	3.28	0.644	1- 4	0.179**	-1.216	1.733
Samopoštovanje	36.75	8.346	14- 50	0.087*	-0.662	0.001
Prosperitet	43.22	8.369	11- 56	0.149**	-0.843	0.567
Percipirana stresnost	20.45	7.037	3- 37	0.064	0.079	-0.351

* $p < .05$, ** $p < .01$, M - aritmetička sredina, SD - standardna devijacija, $K-S$ test- Kolmogorov-Smirnov test normalnosti distribucije.

Sudionici istraživanja su na svim dimenzijama odraslosti u nastajanju, kao i na dodatnoj skali usmjerenosti na druge ostvarili iznadprosječne rezultate u odnosu na prosječnu vrijednost teoretskog raspona te se utvrđeni prosječni rezultati kreću između 2.59 i 3.42. Na svim dimenzijama odraslosti u nastajanju utvrđen je maksimalni teoretski rezultat, dok je minimalni rezultat utvrđen samo na dimenzijama osjećaj „u sredini“ te usmjerenost na druge. Prema tome, u zahvaćenom uzorku sudionika zaista se nalaze pojedinci koji svoj život smatraju razdobljem istraživanja identiteta, eksperimentiranja, nestabilnosti, usmjerenosti na sebe i na druge te razdobljem u kojem se osjećaju „u sredini“, dok utvrđeni raspon rezultata na pojedinim dimenzijama govori o tome da su zahvaćeni i pojedinci koji se u manjoj mjeri identificiraju sa spomenutim obilježjima odraslosti u nastajanju. Nadalje, u odnosu na prosječne vrijednosti teoretskih raspona rezultata, sudionici ovog istraživanja iskazali su iznadprosječnu razinu samopoštovanja i prosperiteta, dok je prosječna percipirana razina stresnosti gotovo jednaka prosječnoj vrijednosti teoretskog raspona za danu skalu. U istraživanju su zabilježeni maksimalni teoretski rezultati za varijable samopoštovanja i prosperiteta, ali ne i za varijablu percipirane stresnosti, dok nije bilo sudionika koji su ostvarili minimalne teoretske rezultate na ovim varijablama.

Rezultati provedenog Kolmogorov-Smirnov testa upućuju na zaključak da distribucije rezultata mjerenih varijabli, izuzev varijable percipirana stresnost, značajno odstupanja od normalnosti. Međutim, svi su utvrđeni indeksi asimetričnosti manji od 2 te indeksi spljoštenosti manji od 7, što ukazuje da odstupanja od normalnosti u distribucijama nisu ekstremna (Curran i sur., 1996). Prema tome, utvrđene vrijednosti indeksa asimetričnosti i spljoštenosti ostavljaju mogućnost provedbe parametrijskih statističkih postupaka u nastavku.

Kako bi se odgovorilo na prvi istraživački problem, proveden je niz t-testova za nezavisne uzorke sa demografskim pokazateljima (spol, dob, studentski, radni i partnerski status) kao nezavisnim varijablama te dimenzijama odraslosti u nastajanju kao zavisnim varijablama. U svrhu utvrđivanja razlika u izraženosti pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju s obzirom na dob, sudionici cijelog uzorka podijeljeni su u dvije dobne skupine pri čemu skupinu mlađih čine sudionici od 18 do 25 godina ($n= 209$; 76.56%), a skupinu starijih sudionici dobnog raspona od 26 do 30 godina ($n= 64$; 23,44%). Kategorizacija s obzirom na dob provedena je na temelju teorijskih postavki vezanih za razvojni period odraslosti u nastajanju (Arnett, 2000; Arnett i Mitra, 2018; Reifman i sur., 2007). Vezano za partnerski status, u Tablici 1 prikazano je kako nešto više od polovice sudionika iz uzorka nije bilo u vezi u vrijeme provođenja istraživanja, dok je ostatak sudionika davao odgovore koji podrazumijevaju dugoročnu posvećenost drugoj osobi u romantičnom smislu. Shodno tome, za provedbu *t-testova* formirane su dvije skupine s gotovo podjednakim brojem sudionika: pojedinci koji su u vezi ($n= 130$; 47.62%) i oni koji nisu u vezi ($n= 143$; 52.38%).

Tablica 3 Rezultati t-testova za nezavisne uzorke za dimenzije odraslosti u nastajanju s obzirom na spol sudionika.

Varijabla	Žene ($n=204$)	Muškarci ($n=69$)	<i>t- test</i>
Istraživanje identiteta	$M= 3.46$ $SD= 0.43$	$M= 3.31$ $SD= 0.48$	$t_{(271)}= 2.426$ $p= 0.016^*$
Eksperimentiranje	$M= 3.41$ $SD= 0.47$	$M=3.23$ $SD= 0.61$	$t_{(271)}= 2.524$ $p= 0.012^*$
Nestabilnost	$M= 3.04$ $SD= 0.62$	$M=3.05$ $SD= 0.48$	$t_{(271)}=-0.009$ $p=0.993$
Usmjerenost na sebe	$M= 3.33$ $SD= 0.41$	$M= 3.28$ $SD= 0.41$	$t_{(271)}=0.949$ $p=0.343$
Osjećaj "u sredini"	$M=3.34$ $SD= 0.63$	$M= 3.11$ $SD= 0.66$	$t_{(271)}=2.671$ $p=0.008^{**}$
Usmjerenost na druge	$M= 2.54$ $SD= 0.75$	$M= 2.76$ $SD= 0.72$	$t_{(271)}= -2.149$ $p=0.033^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$, n = broj sudionika u poduzorku, M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija

Utvrđeno je da se muškarci i žene razlikuju prema izraženosti istraživanja identiteta, eksperimentiranja, osjećaja „u sredini“ te usmjerenosti na druge kao obilježjima trenutnog životnog perioda odraslosti u nastajanju. Pri tome su žene u većoj mjeri u odnosu na muškarce svoje iskustvo odraslosti u nastajanju opisivale kao vrijeme istraživanja identiteta, eksperimentiranja i osjećaja „u sredini“, dok su muškarci iskazali veću usmjerenost na druge u odnosu na žene. Muškarci i žene nisu se značajno razlikovali prema izraženosti obilježja nestabilnosti i usmjerenosti na sebe (Tablica 3).

Tablica 4 Rezultati t-testova za nezavisne uzorke za dimenzije odraslosti u nastajanju s obzirom na dob sudionika.

Varijabla	Mlađi (n=209)	Stariji (n=64)	t- test
Istraživanje identiteta	M= 3.44 SD= 0.44	M= 3.37 SD= 0.48	$t_{(271)} = 0.984$ $p = 0.326$
Eksperimentiranje	M= 3.42 SD= 0.49	M= 3.17 SD= 0.54	$t_{(271)} = 3.522$ $p = 0.001^{**}$
Nestabilnost	M= 3.07 SD= 0.59	M= 2.95 SD= 0.58	$t_{(271)} = 1.434$ $p = 0.153$
Usmjerenost na sebe	M= 3.32 SD= 0.40	M= 3.32 SD= 0.42	$t_{(271)} = 0.004$ $p = 0.996$
Osjećaj „u sredini“	M= 3.36 SD= 0.58	M= 3.03 SD= 0.76	$t_{(271)} = 3.659$ $p = 0.000^{**}$
Usmjerenost na druge	M= 2.44 SD= 0.69	M= 3.07 SD= 0.73	$t_{(271)} = -6.273$ $p = 0.000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$, n= broj sudionika u poduzorku, M= aritmetička sredina, SD= standardna devijacija

Skupine mlađih i starijih sudionika nisu se značajno razlikovale s obzirom na dimenzije istraživanje identiteta, nestabilnost i usmjerenost na sebe. Međutim, sudionici od 18 do 25 godina u većoj mjeri svoj trenutni životni period smatraju vremenom eksperimentiranja te imaju snažniji osjećaj „u sredini“ u odnosu na sudionike dobi od 26 do 30 godina. S druge strane, stariji sudionici u odnosu na mlađe iskazali su veću usmjerenost na druge (Tablica 4).

Tablica 5 Rezultati t-testova za nezavisne uzorke za dimenzije odraslosti u nastajanju s obzirom na studentski status sudionika.

Varijabla	Studenti (n= 184)	Nestudenti (n= 89)	t- test
Istraživanje identiteta	M= 3.45 SD= 0.42	M= 3.36 SD= 0.51	$t_{(271)} = 1.661$ $p = 0.098$
Eksperimentiranje	M= 3.40 SD= 0.51	M= 3.29 SD= 0.53	$t_{(271)} = 1.734$ $p = 0.084$
Nestabilnost	M= 3.09 SD= 0.58	M= 2.95 SD= 0.59	$t_{(271)} = 1.799$ $p = 0.073$
Usmjerenost na sebe	M= 3.31 SD= 0.40	M= 3.34 SD= 0.42	$t_{(271)} = -0.466$ $p = 0.642$
Osjećaj "u sredini"	M= 3.35 SD= 0.58	M= 3.14 SD= 0.75	$t_{(271)} = 2.610$ $p = 0.010^{**}$
Usmjerenost na druge	M= 2.48 SD= 0.73	M= 2.82 SD= 0.74	$t_{(271)} = -3.576$ $p = 0.000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$, n = broj sudionika u poduzorku, M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija

Iz Tablice 5 vidljivo je kako se skupine sudionika koji trenutno studiraju i oni koji ne studiraju ne razlikuju značajno s obzirom na izraženost dimenzija istraživanje identiteta, eksperimentiranje, nestabilnost i usmjerenost na sebe. No, utvrđeno je kako studenti u odnosu na nestudente imaju snažniji osjećaj „u sredini“, dok nestudenti pokazuju više usmjerenosti na druge u odnosu na studente.

Tablica 6 Rezultati t-testova za nezavisne uzorke za dimenzije odraslosti u nastajanju s obzirom na radni status sudionika.

Varijabla	Zaposleni (n=125)	Nezaposleni (n=148)	t- test
Istraživanje identiteta	M= 3.37 SD= 0.47	M= 3.46 SD= 0.43	$t_{(271)} = 1.568$ $p = 0.118$
Eksperimentiranje	M= 3.25 SD= 0.55	M= 3.46 SD= 0.46	$t_{(271)} = 3.304$ $p = 0.001^{**}$

Nestabilnost	$M= 2.95$ $SD= 0.61$	$M= 3.12$ $SD= 0.56$	$t_{(271)}= 2.427$ $p= 0.016^*$
Usmjerenost na sebe	$M= 3.31$ $SD= 0.42$	$M= 3.33$ $SD= 0.40$	$t_{(271)}= 0.366$ $p= 0.715$
Osjećaj "u sredini"	$M= 3.14$ $SD= 0.66$	$M= 3.41$ $SD= 0.60$	$t_{(271)}= 3.546$ $p= 0.000^{**}$
Usmjerenost na druge	$M= 2.80$ $SD= 0.68$	$M= 2.41$ $SD= 0.76$	$t_{(271)}= -4.413$ $p= 0.000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$, n = broj sudionika u poduzorku, M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija

Utvrđena je razlika u izraženosti obilježja odraslosti u nastajanju obzirom na radni status sudionika na dimenzijama eksperimentiranje, nestabilnost, osjećaj „u sredini“ te na dodatnoj skali usmjerenosti na druge. Nezaposleni sudionici izvijestili su o većoj razini nestabilnosti, eksperimentiranja te izraženijem osjećaju „u sredini“ u odnosu na zaposlene sudionike, dok su zaposleni iskazali veću usmjerenost na druge u odnosu na nezaposlene sudionike. Osim toga, nisu pronađene značajne razlike u usmjerenosti na sebe i istraživanju identiteta s obzirom na status zaposlenosti (Tablica 6).

Tablica 7 Rezultati t-testova za nezavisne uzorke za dimenzije odraslosti u nastajanju s obzirom na partnerski status sudionika.

Varijabla	U vezi ($n= 130$)	Nisu u vezi ($n=143$)	t - test
Istraživanje identiteta	$M= 3.41$ $SD= 0.47$	$M= 3.43$ $SD= 0.43$	$t_{(271)}= -0.473$ $p= 0.636$
Eksperimentiranje	$M= 3.27$ $SD= 0.55$	$M= 3.45$ $SD= 0.47$	$t_{(271)}= -3.001$ $p= 0.003^{**}$
Nestabilnost	$M= 3.01$ $SD= 0.60$	$M= 3.07$ $SD= 0.58$	$t_{(271)}= -0.853$ $p= 0.394$
Usmjerenost na sebe	$M= 3.31$ $SD= 0.42$	$M= 3.33$ $SD= 0.39$	$t_{(271)}= -0.593$ $p= 0.554$
Osjećaj "u sredini"	$M= 3.19$ $SD= 0.69$	$M= 3.36$ $SD= 0.59$	$t_{(271)}= -2.178$ $p= 0.030^*$
Usmjerenost na druge	$M= 2.87$ $SD= 0.72$	$M= 2.34$ $SD= 0.69$	$t_{(271)}= 6.157$ $p= 0.000^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .01$, n = broj sudionika u poduzorku, M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija

Prema Tablici 7, sudionici koji trenutno nisu u ljubavnoj vezi, u odnosu na sudionike koji jesu u vezi, izvijestili su o višoj razini eksperimentiranja te izraženijem osjećaju „u sredini“, dok su pojedinci koji su u vezi iskazali veću usmjerenost na druge u odnosu na slobodne pojedince. Osim toga, sudionici različitog partnerskog statusa ostvarili su podjednake rezultate na dimenzijama istraživanja identiteta, nestabilnosti i usmjerenosti na sebe.

Kako bi se utvrdilo postoji li razlika u subjektivnom osjećaju odraslosti među sudionicima različitih demografskih obilježja, izračunati su *hi-kvadrat testovi* za nezavisne uzorke u programu Statistica, odabirom opcije *Crosstabulation* te su rezultati prikazani u Tablici 8.

Tablica 8 Zastupljenost pojedinih odgovora na pitanje „Smatrate li se odraslom osobom?“, s obzirom na spol, dob, studentski, radni i partnerski status sudionika te prikaz rezultata hi-kvadrat testova (N=273).

Varijabla		Smatrate li se odraslom osobom?				<i>hi-kvadrat test</i>
		NE	NE i DA	DA	Ukupno	
Spol	žene	8 (3.90)	140 (68.60)	56 (27.50)	204 (100)	$\chi^2(2) = 2.017$ $p = 0.365$ $V = .086$
	muškarci	5 (7.20)	42 (60.90)	22 (31.90)	69 (100)	
	Ukupno	13 (4.76)	182 (66.67)	78 (28.57)	273 (100)	
Dob	18-25	12 (5.70)	146 (69.90)	51 (24.40)	209 (100)	$\chi^2(2) = 8.582$ $p = 0.014^*$ $V = .177$
	26-30	1 (1.60)	36 (56.30)	27 (42.20)	64 (100)	
	Ukupno	13 (4.76)	182 (66.67)	78 (28.57)	273 (100)	
Studentski status	studenti	11 (6.00)	131 (71.20)	42 (22.80)	184 (100)	$\chi^2(2) = 10.011$ $p = 0.007^*$ $V = .191$
	nestudenti	2 (2.20)	51 (57.30)	36 (40.40)	89 (100)	
	Ukupno	13 (4.76)	182 (66.67)	78 (28.57)	273 (100)	
Radni status	zaposleni	4 (3.20)	70 (56.00)	51 (40.80)	125 (100)	$\chi^2(2) = 17.184$ $p = 0.000^{**}$ $V = .251$
	nezaposleni	9 (6.10)	112 (75.70)	27 (18.20)	148 (100)	
	Ukupno	13 (4.76)	182 (66.67)	78 (28.57)	273 (100)	
Partnerski status	u vezi	1 (0.80)	80 (61.50)	49 (37.70)	130 (100)	$\chi^2(2) = 16.514$ $p = 0.000^{**}$ $V = .246$
	nisu u vezi	12 (8.40)	102 (71.30)	29 (20.30)	143 (100)	
	Ukupno	13 (4.76)	182 (66.67)	78 (28.57)	273 (100)	

Napomena: Brojevi ispred zagrada odnose se na opažene frekvencije pojedinih odgovora, a brojevi unutar zagrada na postotne udjele pojedinih odgovora izračunate u odnosu na ukupan broj sudionika u poduzorcima s obzirom na demografska obilježja.

V= Cramerov V koeficijent veličine efekta

* $p < .05$, ** $p < .01$

Provedenom analizom utvrđeno je da se udio tri različita subjektivna osjećaja odraslosti ne razlikuje značajno među ženama i muškarcima. Međutim, rezultati ukazuju na postojanje značajne razlike u subjektivnom osjećaju odraslosti sudionika obzirom na njihovu dob, studentski, radni i partnerski status (Tablica 8). Vrijednosti Cramerovog V koeficijenta kreću se između .177 i .251 što ukazuje na jaku do vrlo jaku povezanost (Akoglu, 2018) subjektivnog osjećaja odraslosti sa varijablama dobi, studentskog, radnog i partnerskog statusa.

Shodno tome, provedeno je post- hoc testiranje metodom standardiziranih reziduala (Beasley i Schumacker, 1995). Za svaku ćeliju iz tablice kontingencije izračunate su standardizirane rezidualne vrijednosti, a kako bi se točno utvrdilo koje rezidualne vrijednosti doprinose značajnosti hi kvadrat testa, standardizirani reziduali su kvadriranjem pretvoreni u hi kvadrat vrijednosti. Funkcijom u programu Microsoft Excel izračunate su pripadajuće p vrijednosti za hi kvadrat distribuciju, unošenjem kvadriranih vrijednosti standardiziranih reziduala te stupnjeva slobode. U konačnici, uzimajući u obzir da je u svakom provedenom hi kvadrat testu izvršeno šest usporedbi (2x3 tablice kontingencije), nad graničnom p vrijednosti od 0.05 provedena je Bonferroni korekcija. Stoga su utvrđene p vrijednosti reziduala uspoređene sa korigiranom p vrijednosti od 0.008. Rezultati provedenog post- hoc testiranja detaljno su prikazani u Tablici 9.

Tablica 9 Rezultati post- hoc testiranja metodom standardiziranih reziduala uz prikaz opaženih i teoretskih frekvencija pojedinih odgovora.

Varijabla	Smatrate li se odraslom osobom?					
	NE	NE i DA	DA	Ukupno		
Dob	$f_o(\%)$	12 (5.70)	146 (69.90)	51 (24.40)	209 (100)	
	f_t	9.952	139.333	59.714		
	18-25	standardizirani rezidual	1.247	0.654	-1.675	
		p	0.212	0.513	0.094	
	26-30	$f_o(\%)$	1 (1.60)	36 (56.30)	27 (42.20)	64 (100)
		f_t	3.048	42.667	18.286	
			-1.331	-1.063	2.233	

		standardizirani rezidual	0.183	0.288	0.026	
		<i>p</i>				
Studentski status	studenti	$f_o(\%)$	11 (6.00)	131 (71.20)	42 (22.80)	184 (100)
		f_t	8.762	122.667	52.571	
		standardizirani rezidual	1.264	0.855	-2.025	
		<i>p</i>	0.206	0.323	0.043	
	nestudenti	$f_o(\%)$	2 (2.20)	51 (57.30)	36 (40.40)	89 (100)
		f_t	4.238	59.333	25.429	
		standardizirani rezidual	-1.309	-1.146	2.394	
		<i>p</i>	0.191	0.252	0.017	
Radni status	zaposleni	$f_o(\%)$	4 (3.20)	70 (56.00)	51 (40.80)	125 (100)
		f_t	5.952	83.333	35.714	
		standardizirani rezidual	-1.066	-1.587	3.118	
		<i>p</i>	0.287	0.113	0.002*	
	nezaposleni	$f_o(\%)$	9 (6.10)	112 (75.70)	27 (18.20)	148 (100)
		f_t	7.048	98.667	42.286	
		standardizirani rezidual	1.0574	1.483	-3.003	
		<i>p</i>	0.290	0.138	0.003*	
Partnerski status	u vezi	$f_o(\%)$	1 (0.80)	80 (61.50)	49 (37.70)	130 (100)
		f_t	6.191	86.667	37.143	
		standardizirani rezidual	-2.822	-0.781	2.395	
		<i>p</i>	0.005*	0.435	0.017	
	nisu u vezi	$f_o(\%)$	12 (8.40)	102 (71.30)	29 (20.30)	143 (100)
		f_t	6.810	95.333	40.857	
		standardizirani rezidual	2.810	0.752	-2.345	
		<i>p</i>	0.005*	0.452	0.019	

f_o - opažene frekvencije pojedinih odgovora

f_t - teoretske frekvencije pojedinih odgovora

%- udio pojedinih odgovora određen u odnosu na ukupan broj sudionika u poduzorcima s obzirom na demografska obilježja

* $p < .008$

Utvrđeno je kako ne postoji razlika u zastupljenosti pojedinih statusa odraslosti između mlađe i starije dobne skupine te između sudionika koji su trenutno studenti i onih koji nisu studenti, uzimajući u obzir korigiranu p vrijednost od 0.008. Ipak, iz Tablice 9 vidljivo je kako je broj sudionika u dobi od 26 do 30 godina koji se smatraju odraslima veći od očekivanog na

razini značajnosti manjoj od 0.05. Također, broj studenata koji se smatraju odraslima je manji od očekivanog, dok je broj nestudenata koji se smatraju odraslima veći od očekivanog, uz razinu značajnosti od 0.05. Stoga se čini kako postoji povezanost između dobi te studentskog statusa sa osjećajem odraslosti, no ova veza nije dovoljno jaka da bi ostala značajna i na korigiranoj razini značajnosti.

S obzirom na radni status, utvrđen je značajno veći broj zaposlenih sudionika koji se smatraju odraslima u odnosu na očekivano te značajno niži broj nezaposlenih osoba koji se smatraju odraslima u odnosu na očekivano. Drugim riječima, ovi podaci idu u prilog pretpostavci da su radni status i status odraslosti povezani, pri čemu se nezaposleni pojedinci u manjoj mjeri doživljavaju potpuno odraslima, dok se zaposleni pojedinci u većem broju izjašnjavaju kao odrasli u odnosu na ono što bismo mogli očekivati da su radni status i status odraslosti u potpunosti nepovezane varijable (Tablica 9).

U konačnici, utvrđeno je i da se sudionici koji su u vezi, u značajno manjem broju od očekivanog ne smatraju odraslima, dok se sudionici koji nisu u vezi češće od očekivanog izjašnjavaju kao da nisu odrasle osobe. Prema tome, postoji manja vjerojatnost da će se osobe koje su u ozbiljnom partnerskom odnosu smatrati neodraslima te veća vjerojatnost da će se neodraslima smatrati pojedinci koji nisu u ozbiljnom partnerskom odnosu, u odnosu na ono što bi se očekivalo da su status odraslosti i partnerski status nezavisne varijable. Također, osobe koje su u vezi u većem broju od očekivanog su se izjašnjavale kao odrasle, dok su se pojedinci koji nisu u vezi smatrali odraslima u manjem broju od očekivanog, međutim ove razlike značajne su samo na razini vjerojatnosti od 0.05 (Tablica 9).

Kako bi se utvrdio prediktivni doprinos dimenzija odraslosti u nastajanju u objašnjenju percipirane stresnost, samopoštovanja i prosperiteta mladih, uz kontrolu spola i dobi, provedene su hijerarhijske regresijske analize, no prethodno su ispitane povezanosti navedenih varijabli te su rezultati korelacijske analize prikazani u Tablici 10.

Tablica 10 Prikaz interkorelacija varijabli koje će biti uvedene u hijerarhijske regresijske analize (N=273).

Varijabla	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. Spol (0-muškarci, 1- žene)	1.00	0.20*	0.15*	0.15*	0.00	0.06	0.16*	-0.13*	0.20*	-0.06	-0.01
2. Dob		1.00	-0.09	-0.22*	-0.07	-0.06	-0.23*	0.41*	-0.01	0.10	0.10
3. Istraživanje identiteta			1.00	0.36*	0.38*	0.33*	0.51*	0.12*	0.18*	-0.07	0.00

4. Eksperimentiranje	1.00	0.03	0.51*	0.20*	-0.22*	-0.11	0.17*	0.15*
5. Nestabilnost		1.00	-0.18*	0.44*	-0.04	0.53*	-0.40*	-0.38*
6. Usmjerenost na sebe			1.00	0.01	0.08	-0.27*	0.32*	0.46*
7. Osjećaj „u sredini“				1.00	-0.07	0.31*	-0.25*	-0.24*
8. Usmjerenost na druge					1.00	-0.04	0.08	0.16*
9. Percipirana stresnost						1.00	-0.67*	-0.61*
10. Samopoštovanje							1.00	0.77*
11. Prosperitet								1.00

* $p < .05$

Spol se pokazao značajno pozitivno povezanim s dobi, istraživanjem identiteta, eksperimentiranjem, osjećajem „u sredini“ i percipiranom stresnosti, te negativno povezanim sa dimenzijom usmjerenost na druge. Prema tome, žene su izvještavale o višim razinama istraživanja identiteta, eksperimentiranja i osjećaja „u sredini“ kao obilježjima trenutnog životnog perioda te o većoj razini percipirane stresnosti u odnosu na muškarce, dok su muškarci iskazali više razine usmjerenosti na druge.

Utvrđena je niska negativna povezanost dobi sa eksperimentiranjem i osjećajem „u sredini“ te umjerenom pozitivnom povezanost dobi i usmjerenosti na druge. Prema tome, povećanje dobi praćeno je smanjenjem eksperimentiranja i osjećaja između adolescencije i odraslosti te sve većom usmjerenosti na druge.

Dimenzije odraslosti u nastajanju nalaze se u niskim do umjerenim pozitivnim korelacijama koje se kreću između 0.12 i 0.51. Dimenzije usmjerenost na sebe i nestabilnost su u niskoj negativnoj korelaciji. Dimenzije koje nisu značajno povezane su nestabilnost i eksperimentiranje te usmjerenost na sebe i osjećaj „u sredini“. Dodatna dimenzija usmjerenosti na druge u niskoj je pozitivnoj povezanosti sa istraživanjem identiteta te u niskoj negativnoj povezanosti s eksperimentiranjem. Prema tome, pojedinci koji su više usmjereni na druge ujedno se više bave pitanjima vlastitog identiteta te nešto manje eksperimentiraju u odnosu na one koji su manje usmjereni na druge.

Percipirana stresnost je pozitivno povezana s istraživanjem identiteta, nestabilnosti i osjećajem „u sredini“ te negativno povezana s usmjerenosti na sebe. Dakle, doživljaj stresnosti jači je kod pojedinaca koji svoj život smatraju u velikoj mjeri razdobljem istraživanja identiteta, nestabilnosti i osjećaja „u sredini“ te koji su pri tome manje usmjereni na sebe.

Samopoštovanje je pozitivno povezano s eksperimentiranjem i usmjerenosti na sebe te negativno povezano s nestabilnosti i osjećajem „u sredini“. Prema tome, više samopoštovanje

imaju pojedinci koji ovo životno razdoblje smatraju vremenom eksperimentiranja i posvećenosti sebi, a u manjoj mjeri vremenom nestabilnosti i osjećaja između adolescencije i odrasle dobi.

Prosperitet se pokazao pozitivno povezanim s eksperimentiranjem te usmjerenosti na sebe i na druge, a negativno povezanim s nestabilnosti, osjećajem „u sredini“. Dakle, slično kao i više samopoštovanje, više razine prosperiteta utvrđene su kod pojedinaca koji trenutno životno razdoblje smatraju vremenom eksperimentiranja, posvećenosti sebi, ali i drugima te koji u manjoj mjeri smatraju da je ovo vrijeme nestabilnosti i osjećaja „u sredini“.

Provedene su tri hijerarhijske regresijske analize sa percipiranom stresnosti, samopoštovanjem i prosperitetom kao kriterijskim varijablama, dok su kao prediktori u prvom koraku analize uvedene sociodemografske varijable (spol i dob), a u drugom koraku dimenzije odraslosti u nastajanju. S obzirom da su podaci vezani za studentski, radni i partnerski status prikupljeni isključivo kako bi se kroz prethodne analize utvrdilo doprinose li razlici u doživljaju različitih dimenzija odraslosti u nastajanju te razlici u subjektivnom osjećaju odraslosti, ove demografske varijable nisu uvedene u prvom koraku hijerarhijskih regresijskih analiza za predikciju percipirane stresnosti, samopoštovanja i prosperiteta. Za svaku prediktorsku varijablu navedene su vrijednosti β koeficijentata nakon uvođenja u analizu te u završnom koraku analize. Rezultati analiza prikazani su u Tablici 11.

Tablica 11 Rezultati hijerarhijske regresijske analize sa varijablama spola, dobi te dimenzijama odraslosti u nastajanju kao prediktorima percipirane stresnosti, samopoštovanja i prosperiteta (N=273).

Prediktori	Percipirana stresnost		Samopoštovanje		Prosperitet	
1. Korak: sociodemografske varijable	β	(B)	β	(B)	β	(B)
Spol (0-muškarci; 1- žene)	0.182**	(0.186**)	-0.037	(-0.047)	0.008	(0.004)
Dob	0.024	(0.059)	0.082	(0.058)	0.095	(0.042)
R ²	0.035*		0.010		0.010	
Korigirani R ²	0.028*		0.003		0.002	
2. Korak: dimenzije odraslosti u nastajanju						
Istraživanje identiteta	0.034	(0.034)	0.002	(0.002)	0.018	(0.018)
Eksperimentiranje	-0.088	(-0.088)	0.116	(0.116)	0.011	(0.011)

Nestabilnost	0.407**	(0.407**)	-0.285**	(-0.285**)	-0.236**	(-0.236**)
Usmjerenost na sebe	-0.149*	(-0.149*)	0.195**	(0.195**)	0.369**	(0.369**)
Osjećaj „u sredini“	0.107	(0.107)	-0.120	(-0.120)	-0.124*	(-0.124*)
Usmjerenost na druge	-0.021	(-0.021)	0.032	(0.032)	0.090	(0.090)
ΔR^2	0.304**		0.228**		0.302**	
R^2	0.339**		0.238**		0.312**	
Korigirani R^2	0.319**		0,215**		0.291**	

* $p < .05$; ** $p < .01$; (β)- β koeficijent u završnom koraku

Provedenom hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđeno je da sociodemografske varijable uvedene u prvom koraku objašnjavaju značajan i skroman postotak varijance percipirane stresnosti, pri čemu se samo spol pokazao značajnim pozitivnim prediktorom percipirane stresnosti. Uvođenjem dimenzija odraslosti u nastajanju u drugom koraku analize, postotak objašnjene varijance percipirane stresnosti porastao je za značajnih 30.4%. Od svih dimenzija odraslosti u nastajanju statistički značajan doprinos u objašnjenju percipirane stresnosti imaju dimenzije nestabilnost, kao pozitivan prediktor i usmjerenost na sebe kao negativan prediktor. U završnom koraku analize značajni prediktori percipirane stresnosti su spol te dimenzije nestabilnost i usmjerenost na sebe. Prema tome, više razine stresa tijekom odraslosti u nastajanju doživljavaju žene, pojedinci koji ovo razdoblje smatraju punim nestabilnosti te pojedinci koji su manje usmjereni na sebe. Skup prediktora u drugom koraku zajednički objašnjava statistički značajan udio od 33.9% individualnih razlika u percipiranoj stresnosti perioda odraslosti u nastajanju.

Nadalje, kada je riječ o samopoštovanju kao kriterijskoj varijabli utvrđeno je kako sociodemografske varijable, uvedene u prvom koraku analize, nisu značajni prediktori samopoštovanja sudionika. Uvođenjem dimenzija odraslosti u nastajanju u drugom koraku analize utvrđeno je statistički značajno povećanje u objašnjenju varijance samopoštovanja od 22.8%. Pri tome je dimenzija nestabilnost utvrđena kao značajan negativan prediktor, usmjerenost na sebe kao značajan pozitivan prediktor samopoštovanja, dok ostale dimenzije odraslosti u nastajanju nisu pokazale statistički značajan zaseban doprinos u predikciji samopoštovanja. Također, sociodemografske varijable ostale su neznačajni prediktori i u drugom koraku. Stoga, više samopoštovanje imaju pojedinci koji razdoblje odraslosti u nastajanju smatraju u manjoj mjeri nestabilnim te koji su više usmjereni na sebe. Čitav skup

prediktora u završnom koraku analize zajednički objašnjava statistički značajan udio od 23.8% individualnih razlika u samopoštovanju sudionika.

U konačnici, za prosperitet kao kriterijsku varijablu utvrđeni su vrlo slični rezultati. Naime, sociodemografska obilježja iz prvog koraka analize nisu se pokazali kao značajni prediktori prosperiteta, dok je uvođenjem dimenzija odraslosti u nastajanju u drugom koraku analize došlo do statistički značajnog povećanja u objašnjenju varijance prosperiteta od 30.2%. Od dimenzijama odraslosti u nastajanju nestabilnost se ponovno pokazala kao značajan negativan, a usmjerenost na sebe kao značajan pozitivan prediktor prosperiteta, dok su sociodemografske varijable i u drugom koraku analize ostale statistički neznačajni prediktori prosperiteta. Prema tome, o višoj razini prosperiteta izvještavaju osobe koje trenutno životno razdoblje smatraju u manjoj mjeri nestabilnim te koje su više usmjerene na sebe. Skup prediktora u završnom koraku analize zajednički objašnjava 31.2 % varijance individualnih razlika u prosperitetu sudionika.

5. RASPRAVA

Ljudski razvoj kao cjeloživotan proces u različitim vremenskim razdobljima poprima specifična obilježja koja su opisali brojni teoretičari. Početkom dvadeset i prvog stoljeća Arnett (2000) je postavio teoriju odraslosti u nastajanju kako bi opisao temeljne odrednice razvoja u periodu od kraja adolescencije do ulaska u odraslu dob. Obzirom da se u modernim industrijaliziranim društvima pojavio trend produljenog obrazovanja te odgađanja preuzimanja tradicionalnih uloga odrasle dobi, uključujući brak i roditeljstvo, Arnett (2000) temeljnim obilježjima razvoja u dvadesetim godinama smatra istraživanje identiteta u područjima romantičnih odnosa, posla i svjetonazora, eksperimentiranje sa iskustvima i društvenim ulogama, osjećaj djelomične odraslosti, usmjerenost sebi te doživljaj nestabilnosti. U skladu s tim, dimenzije odraslosti u nastajanju su istraživanje identiteta, eksperimentiranje, osjećaj „u sredini“, usmjerenost na sebe te nestabilnost. Brojnim istraživanjima potvrđeno je da odraslost u nastajanju zaista predstavlja specifično razvojno razdoblje za mlade diljem svijeta obilježeno navedenim dimenzijama (Atak i Çok, 2008; Baggio i sur., 2014; Leontopoulou i sur., 2016; Macek i sur., 2007; Sánchez-Queija i sur., 2020; Sirch i sur., 2009; Tagliabue i sur., 2016; Zagórska, i sur, 2023), no prostora za proširivanje spoznaja vezanih za ovu razvojnu teoriju i dalje je mnogo. Stoga je cilj ovog istraživanja bio ispitati odnos između različitih demografskih varijabli i identifikacije sa pojedinim obilježjima odraslosti u nastajanju, kao i subjektivnog osjećaja odraslosti te utvrditi prediktivni doprinos pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju

u objašnjenju percipiranog stresa, samopoštovanja i prosperiteta osoba u dobi od osamnaest do trideset godina.

5.1. Razlike u dimenzijama odraslosti u nastajanju s obzirom na demografska obilježja

Prvi istraživački problem bio je utvrditi razlikuje li se izraženost dimenzija odraslosti u nastajanju između muškaraca i žena, osoba u prvoj i drugoj polovici dvadesetih godina te osoba različitog studentskog, radnog i partnerskog statusa. Na temelju teorijskih postavki i ranijih empirijskih istraživanja (Arnett, 2000, 2015; Reifman i sur., 2007; Arnett i Mitra, 2018; Skulborstad i Hermann, 2016) pretpostavljeno je da se muškarci i žene neće razlikovati s obzirom na izraženost pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju te da će pojedinci u dobi od 18 do 25 godina, studenti, nezaposleni i pojedinci koji nisu u romantičnom odnosu postizati više rezultate na svim dimenzijama odraslosti u nastajanju kao i niže rezultate na dimenziji usmjerenost na druge u odnosu na osobe u dobi od 26 do 30 godina, osobe koje nisu studenti, zaposlene osobe te pojedince koji su u ozbiljnom romantičnom odnosu. Međutim, provedenom statističkom analizom (Tablica 2 - Tablica 7) navedene hipoteze su samo djelomično potvrđene. Naime, obzirom na spol su, suprotno pretpostavci, pronađene značajne razlike na većini dimenzija odraslosti u nastajanju, uz iznimku dimenzija nestabilnost i usmjerenost na sebe. Točnije, žene su u većoj mjeri u odnosu na muškarce svoje iskustvo odraslosti u nastajanju smatrale vremenom eksperimentiranja, istraživanja identiteta i osjećaja „u sredini“, dok su muškarci u većoj mjeri smatrali ovo razdoblje vremenom usmjerenosti na druge. Obzirom na dob, mlađi pojedinci su postigli više rezultate na dimenzijama eksperimentiranja i osjećaj „u sredini“, dok su stariji postigli više rezultate na dimenziji usmjerenost na druge, što je u skladu s pretpostavkom, međutim nisu utvrđene razlike u izraženosti ostalih dimenzija obzirom na dob. Nadalje, kada je riječ o studentskom, radnom i partnerskom statusu, u skladu s pretpostavkama je utvrđena veća usmjerenost drugima kod nestudenata, zaposlenih osoba te pojedinaca koji su u ozbiljnoj vezi s drugom osobom. Također, studenti su izrazili veći osjećaj „u sredini“ u odnosu na nestudente, nezaposleni pojedinci u većoj mjeri su odraslost u nastajanju smatrali vremenom eksperimentiranja, nestabilnosti i osjećaja „u sredini“ u odnosu na zaposlene, dok su pojedinci koji nisu u vezi izražavali veći osjećaj „u sredini“ i više eksperimentiranja u odnosu na pojedince koji su u vezi. No, obzirom na ova demografska obilježja, nisu utvrđene značajne razlike u izraženosti ostalih dimenzija odraslosti u nastajanju.

Iako navedeni rezultati nisu u potpunosti u skladu s postavkama teorije odraslosti u nastajanju, pružaju uvid u kompleksnost i individualnost ovog razvojnog perioda koji je iznimno demografski raznolik (Arnett, 2000). Utvrđene razlike obzirom na spol nisu očekivane,

međutim, jača identifikacija sa obilježjima odraslosti u nastajanju među ženama pronađena je i u nekim ranijim istraživanjima (Bekker, 2018; Sirsch i sur., 2009; Skulborstad i Hermann, 2016). Dobiveni rezultati u skladu su i s istraživanjem Leontopoulou i suradnika (2016) koji su izvijestili o jačoj identifikaciji žena sa dimenzijama istraživanja identiteta i eksperimentiranja. Razlog utvrđenim razlikama moguće je pronaći u tradicionalnim očekivanjima povezanim sa ženskom rodnom ulogom. Prema Pampel (2011) strukturalne društvene promjene tijekom dvadesetog stoljeća omogućile su dulje obrazovanje, bolje plaćene poslove te karijerne prilike za žene što je otvorilo put usvajanju egalitarnih rodni stavova. Međutim, uz jednaka očekivanja vezana za posao, rodna nejednakost u vezi podjele kućanskih poslova i brige o djeci i dalje je ostala prisutna. Naime, muškarci i žene tijekom studija iskazuju podjednaka očekivanja vezana za sklapanje braka i broj djece koju žele imati u budućnosti, kao i podjednaka očekivanja vezana za karijeru, no među ženama je i dalje ukorijenjeno rodno očekivanje da bi trebale provoditi više vremena baveći se kućanskim poslovima i odgojem djece (Kaufman, 2005). Tomić-Koludrović i suradnici (2018) potvrđuju da je i u hrvatskom društvu ravnopravnost rodni stavova zabilježena po pitanju obrazovno- radne egalitarnosti, no kada je riječ o obiteljskim ulogama i brizi o djeci, prisutni su tradicionalni pa čak i patrijarhalni stavovi. Također, žene u Hrvatskoj u prosjeku posvećuju više sati tjedno obavljanju kućanskih poslova u odnosu na muškarce, a s tim je povezan i podatak da ženama ostaje značajno manje vremena za posvetiti osobnim interesima. Dakle, slobodno vrijeme u žena ograničeno je i poslom i djecom, dok je kod muškaraca ograničavajući faktor samo posao (Tomić-Koludrović i sur., 2018). Prema tome, mlade žene u Hrvatskoj odrastaju u društvu koje nameće nejednaka očekivanja vezana za rodne uloge, osobito kada je riječ o preuzimanju bračne i roditeljske uloge te kućanskim poslovima. Pod takvim socijalizacijskim utjecajima, moguće je da je jača identifikacija žena sa obilježjima eksperimentiranja, istraživanja identiteta i osjećaja „u sredini“ u ovom uzorku utvrđena zbog percepcije žena da upravo odraslost u nastajanju predstavlja jedinstven period u kojem se mogu posvetiti istraživanju osobnih interesa, eksperimentiranju uz neovisnost od nadolazećih obaveza povezanih s bračnom i roditeljskom ulogom. Obzirom da preuzimanje istih uloga muškarce u manjoj mjeri ograničava u navedenim aspektima razvoja, oni su postizali manje rezultate na ovim dimenzijama, no iznenađujuće, pokazali su višu usmjerenost na druge u odnosu na žene što svakako nije u skladu s tradicionalnim rodnim očekivanjima. Uzimajući u obzir ne reprezentativnost trenutnog uzorka sudionika prema udjelu muškaraca i žena, potrebno je naglasiti da bi dodatna istraživanja, osobito kvalitativne metodologije, mogla pružiti valjanije odgovore na pitanje razlikuje li se iskustvo odraslosti u nastajanju između muškaraca i žena te koji faktori pri tome igraju ključnu ulogu.

Kada je riječ o razlici u identifikaciji s obilježjima odraslosti u nastajanju obzirom na dob, rezultati utvrđeni na ovom uzorku govore u prilog teorijskim postavkama da pojedinci u drugoj polovici dvadesetih doživljavaju niže razine eksperimentiranja i osjećaja „u sredini“ te pokazuju više usmjerenosti na druge, u odnosu na pojedince u dobi od 18 do 25 godina (Arnett, 2015; Reifman i sur., 2007). Rezultati su u skladu i s istraživanjem Skulborstada i Hermanna (2016) koji su utvrdili da se sredinom dvadesetih godina događa najznačajnije opadanje upravo na dimenziji osjećaj „u sredini“, dok se rezultati na dimenziji eksperimentiranje konzistentno smanjuju kroz dvadesete godine. Uz to, u ovom istraživanju dimenzija usmjerenost na druge pokazala se pozitivno povezanom s dobi jednako kao u istraživanju Skulborstada i Hermanna (2016). Uzeti zajedno, ovi rezultati potvrđuju da se obrazac odgovora koji odražava završetak perioda odraslosti u nastajanju može očekivati postupno od sredine prema kraju dvadesetih godina (Skulborstad i Hermann, 2016). Međutim, utvrđeno je i da se pojedinci u prvoj i drugoj polovici dvadesetih ne razlikuju obzirom na istraživanje identiteta, usmjerenost na sebe te na izraženost dimenzije nestabilnost. Ovakav rezultat, iako nije u skladu s prvotnim postavkama Arnettove teorije (2000), ipak nije potpuno neočekivan. Naime, valja uzeti u obzir da je od objavljivanja teorije odraslosti u nastajanju prošlo više od dvadeset godina te da su se i razvojne okolnosti značajno promijenile u odnosu na ono što je bilo aktualno u vrijeme kreiranja teorije. Primjerice, dob sklapanja braka i preuzimanja roditeljske uloge dodatno se povećala tijekom prvih desetljeća dvadeset i prvog stoljeća (DZS, 2023; Fleck, 2023). To potvrđuju i podaci o partnerskom i roditeljskom statusu sudionika ovog istraživanja (Prilog 1) iz kojih je vidljivo da je brak najslabije zastupljen partnerski status unutar obje dobne skupine te se također može uočiti da vrlo visok postotak pojedinaca iz obje dobne skupine još uvijek nema dijete. Dodatno, sama distinktivnost predloženih dimenzija odraslosti u nastajanju isključivo za dob od 18 do 25 godina dovedena je u pitanje u istraživanju Arnetta i Mitre (2018). Naime, ovi su autori utvrdili da pojedinci od 26 do čak 60 godina, razvojni period u kojem se nalaze također opisuju kao vrijeme nestabilnosti, istraživanja identiteta i usmjerenosti na sebe. Ipak, najveći postotak pojedinaca koji opisuju svoj život na taj način pripada dobnoj skupini od 26 do 30 godina, dok se među starijim dobnim skupinama udio pojedinaca koji se poistovjećuju s ovim obilježjima smanjuje (Arnet i Mitra, 2018; Reifman i sur., 2007). Nestabilnost zaista u bilo kojoj dobi može postati izraženo obilježje, što više ovisi o relevantnim životnim okolnostima nego li o dobi pojedinca. Usmjerenost na sebe je dimenzija koja je u najmanjoj mjeri povezana s dobi (Skulborstad i Hermann, 2016) te predstavlja integralan aspekt individualističkih kultura, kakva je, prema istraživanju Rajha i suradnika (2016), i hrvatska kultura. Shodno tome, individualistički naglasak na neovisnost i osobni razvoj, zabilježen u odgovorima na dimenziji

usmjerenost na sebe, može biti podjednako prisutan kod pojedinaca različite dobi, obzirom da se može smatrati i aspektom kulture u kojoj se pojedinci razvijaju. Kada je riječ o dimenziji istraživanje identiteta, longitudinalni podaci ukazuju da se proces razvoja identiteta odvija do kraja dvadesetih pa čak i nakon tridesete godine (Arneaud i sur., 2016; Carlsson i sur., 2015), obzirom da je sam status identiteta podložan preispitivanju uslijed promjena u životnim okolnostima. Proces istraživanja identiteta kojim se preispituju trenutna uvjerenja te se traga za novim vrijednostima i ciljevima, karakterističan je za osobe sve do tridesete godine (Arneaud i sur., 2016; Shirai i sur., 2016), što objašnjava rezultat ovog istraživanja da su i osobe starije od dvadeset i pet godina izvještavale kako se nalaze u periodu u kojem istražuju pitanja osobnog identiteta. Ipak, valja napomenuti da je ovo istraživanje transverzalnog nacrtu nedostatno za donošenje detaljnijih zaključaka te bi upravo longitudinalnom studijom i primjenom mjernog instrumenta koji preciznije zahvaća status identiteta bilo moguće donijeti opširniji i sigurniji zaključak o tome kako se proces istraživanja identiteta, kao jedno od temeljnih obilježja odraslosti u nastajanju, mijenja unutar pojedinaca tijekom ovog razvojnog perioda. Prema svemu navedenom, nalazi utvrđeni ovim istraživanjem upućuju na zaključak da su usmjerenost na sebe, nestabilnost i istraživanje identiteta obilježja odraslosti u nastajanju podjednako prisutna kod osoba od osamnaest do trideset godina, ali i da se od polovice dvadesetih godina prema tridesetima događa smanjivanje eksperimentiranja i osjećaja između adolescencije i odrasle dobi, uz povećanje usmjerenosti na potrebe drugih. Točnije, nakon dvadeset i pete godine ipak se javljaju svojevrsni indikatori da se period odraslosti u nastajanju bliži kraju te da se događa postupan prijelaz u odraslu dob.

Obzirom na razlike u izraženosti dimenzija odraslosti u nastajanju među studentima i nestudentima, u ovom istraživanju utvrđeni su podaci koji tek djelomično potvrđuju pretpostavku prema kojoj bi se studenti trebali u većoj mjeri slagati sa svim obilježjima odraslosti u nastajanju te u manjoj mjeri u odnosu na nestudente biti usmjereni na druge. Naime, potvrđeno je da studenti izražavaju veći osjećaj da se nalaze u periodu između adolescencije i odrasle dobi te da su manje usmjereni na druge u odnosu na nestudente, međutim ove se dvije skupine sudionika nisu razlikovale prema odgovorima vezanima za ostala obilježja ovog razvojnog stadija. Navedeni rezultati nisu konzistentni ni s ranijim istraživanjima prema kojima jače pristajanje uz dimenzije odraslosti u nastajanju pokazuju studenti u odnosu na nestudente (Berčić i Erceg, 2019; Zorotovich, 2014). Međutim, u navedenim istraživanjima skupinu nestudenata činili su pojedinci koji nakon srednje škole nisu nastavili obrazovanje ili koji su upisali fakultet te ga prekinuli. S druge strane, usporedbom studenata sa pojedincima koji su

studirali i diplomirali, odnosno koji imaju višu ili visoku stručnu spremu, niti u spomenutim studijama nisu utvrđene razlike u izraženosti obilježja odraslosti u nastajanju. Uzorak nestudenata u ovom istraživanju čini nešto više od trećine pojedinaca sa niskom i srednjom stručnom spremom, dok gotovo dvije trećine osoba iz ove skupine imaju visoku ili višu stručnu spremu (Prilog 2). Prema tome, nestudenti u ovom istraživanju su uglavnom osobe koje su studirale i stekle diplome visokih učilišta, a manjim dijelom pojedinci koji su svoje obrazovanje završili nakon srednje škole. Stoga je podjednaka izraženost usmjerenosti na sebe, istraživanja identiteta te eksperimentiranja u ovom istraživanju u skladu s nalazima Berčić i Erceg (2019) koje također nisu pronašle razlike na ovim dimenzijama između studenata i diplomiranih. Dakle, istraživanje pitanja vlastitog identiteta te posvećenost sebi, nisu obilježja prisutna isključivo među studentskom populacijom, već postoje kao obilježja ovog razvojnog perioda i među pojedincima koji su već završili fakultetsko obrazovanje, kao i među osobama koje nisu pohađale fakultet. Moguće je da podjednaka percepcija trenutnog životnog perioda kao razdoblja eksperimentiranja i mogućnosti među studentima i nestudentima proizlazi iz činjenice da je većina osoba iz skupine nestudenata visokoobrazovana, zbog čega vjerojatno smatraju da imaju mnogo mogućnosti za zaposlenje ili promjenu radnog mjesta. Dakle, eksperimentiranje i percepcija raznolikih mogućnosti tijekom ovog perioda mogu biti prisutni kod nestudenata kao i kod studenata, no vjerojatno se odnose na različite aspekte života. Studenti i nestudenti izvijestili su i o podjednakim rezultatima na dimenziji nestabilnost, što je u skladu s nalazima Zorotovich (2014) te zajedno sa neznčajnim razlikama u istraživanju identiteta i usmjerenosti na sebe upućuje na zaključak da ovaj razvojni period za svakog pojedinca označava vrijeme traganja za vlastitim životnim putem koje je ispunjeno turbulencijama i nestabilnosti, bez obzira podrazumijeva li odabrani životni put suočavanje sa izazovima studiranja ili stupanje na tržište rada nakon završetka obrazovanja. Naposljetku, među pojedincima svrstanim u skupinu nestudenata utvrđen je slabiji osjećaja između adolescencije i odrasle dobi te jača usmjerenosti prema drugima u odnosu na skupinu studenata, što je u skladu s ranijim istraživanjima (Berčić i Erceg, 2019; Zorotovich, 2014). Visok udio diplomiranih pojedinaca u skupini nestudenata ukazuje na mogućnost da je upravo završetak fakultetskog obrazovanja, kao važan tranzicijski događaj, mogao označiti ulazak u odraslu dob te pridonijeti smanjivanju osjećaja između adolescencije i odrasle dobi u ovoj skupini sudionika. Također, među nestudentima je utvrđen nešto niži udio samaca te znatno više osoba koje su stupile u brak, u odnosu na skupinu studenata (Prilog 2). Prema tome, veća usmjerenost drugima koju su iskazali nestudenti vjerojatno proizlazi iz ozbiljnijih romantičnih odnosa i posvećenosti drugim osobama kroz bračnu ulogu.

Obzirom da Arnett (2015) ključnom tvrdnjom u svojoj teoriji smatra onu da se odraslost u nastajanju, sa ranije opisanim obilježjima, može doživjeti sve dokle postoji barem nekoliko godina između završetka srednjoškolskog obrazovanja i ulaska u stabilne uloge u ljubavi i na poslu, razlike u identifikaciji s obilježjima odraslosti u nastajanju obzirom na status zaposlenosti i partnerski status valja interpretirati zajedno. Naime, prema pretpostavci te u skladu s teorijskim postavkama (Arnett, 2015) rezultati ukazuju da zaposleni pojedinci te osobe koje su u braku ili ozbiljnoj romantičnoj vezi izvještavaju o manje eksperimentiranja, slabijem osjećaju „u sredini“ te većoj usmjerenosti na druge, u odnosu na nezaposlene pojedince te samce. Dodatno, zaposleni iskazuju i manje razine nestabilnosti u odnosu na nezaposlene. Ovi rezultati su u skladu sa navodima Baggia i suradnika (2014) koji tvrde da stabilni odnosi s drugima te zaposlenost doprinose smanjenoj izraženosti obilježja odraslosti u nastajanju, kao i s nalazima Reifmana i suradnika (2007) koji su izvijestili o nižim razinama eksperimentiranja i većoj usmjerenosti na druge kod zaposlenih pojedinaca. Preuzimanje i identifikacija s ulogom stalno zaposlene osobe, kao jednom od temeljnih uloga odrasle dobi (Mehta i Arnett, 2023), dovodi do percepcije trenutnog životnog razdoblja kao stabilnijeg te doprinosi smanjivanju osjećaja osobe da se nalazi između adolescencije i odrasle dobi. Također, zaposlenost dovodi do veće usmjerenosti na potrebe drugih što može biti povezano s percepcijom osobe da zbog zaposlenosti, koja pruža financijsku samostalnost, može početi planirati zajednički život s partnerom/icom (Arnett, 2015). Obzirom da dimenzija usmjerenost na druge obuhvaća i odgovornosti prema drugima, zaposlenje može doprinositi jačoj identifikaciji s ovom dimenzijom jer stupanjem u radni odnos pojedinci prihvaćaju odgovornosti radnoga mjesta kao i odgovornost pred kolegama i nadređenima da će obavljati svoj posao točno i savjesno. Također je izvjesno da se zbog spomenute potrebe za savjesnosti i odgovornosti na radnom mjestu, smanjuje i percepcija zaposlenih pojedinaca da se nalaze u vremenu eksperimentiranja.

Kada je riječ o partnerskom statusu, sudionici ovog istraživanja koji su samci ili su u kratkoj ljubavnoj vezi u kojoj ne planiraju budućnost sa konkretnim partnerom/icom, mogli su se izjasniti kao da nisu u vezi, dok su osobe u ozbiljnoj ljubavnoj vezi, koja je dodatno pojašnjenja kao dugoročna posvećenost i planiranje budućnosti s drugom osobom, mogle označiti stanuju li trenutno s partnerom/icom ili da su u braku. Oko polovica sudionika označila je neki od oblika dugoročne posvećenosti, pri čemu gotovo njih 30% trenutno ne stanuju s partnerom/icom (Tablica 1). Romantična posvećenost jednoj osobi može se protumačiti kao suprotnost eksperimentiranju u ljubavi koje podrazumijeva višestruke kraće ljubavne veze ili veći broj seksualnih partnera te je svojstveno za mlade koji nisu u dugoročnim vezama (Arnett,

2015). Stoga rezultat da su osobe u vezi u manjoj mjeri svoj život procijenile kao vrijeme eksperimentiranja vjerojatno proizlazi iz činjenice da su te osobe vrijeme eksperimentiranja u ljubavi već iskusile i privede kraju zbog upoznavanja osobe s kojom se mogu zamisliti u dugoročnoj vezi. Nadalje, ozbiljna predanost jednoj osobi sa sobom donosi i zajedničko planiranje budućnosti kao i određene miljkaze kao što je upoznavanje roditelja partnera, donošenje odluke o zajedničkom stanovanju i slično. Ovi aspekti romantičnih veza mogli bi biti povezani sa smanjivanjem percepcije pojedinaca koji su u vezama da se nalaze između adolescencije i odrasle dobi, to jest, partnerstvo bi moglo potaknuti zreliju percepciju vlastitog razvojnog statusa. Sudionici ovog istraživanja koji su u vezi postizali su i više rezultate na subskali usmjerenost na druge, a obzirom da se na ovoj subskali daju procjene o tome je li trenutni period života vrijeme obvezivanja, ovaj rezultat može se pripisati činjenici da su pojedinci koji su u vezi, za razliku od samaca, u trenutku ispitivanja već bili posvećeni dugoročnom partneru/ici s kojim/om su planirali zajedničku budućnost. U usporedbi sa rezultatom o manjoj izraženosti nestabilnosti kod zaposlenih u odnosu na nezaposlene sudionike, osobe koje su u vezi izvijestile su o podjednakim razinama nestabilnosti kao i samci. Moguće je da ljubavna veza nije doprinijela smirivanju nestabilnost ovog životnog perioda zbog činjenice da više od polovine sudionika koji su u dugoročnoj vezi trenutno ne žive s partnerom/icom. Naime, Arnett (2012, 2015) iznosi da je kohabitacija s partnerom među mladima poželjna jer ju mnogi percipiraju kao korak prije sklapanja braka, odnosno probni period u kojem će partneri saznati funkcioniraju li u svakodnevnom suživotu dobro ili ne, što doprinosi sigurnosti u dugoročnost veze. Dakle, većina pojedinaca koji su u ovom istraživanju izvijestili o posvećenosti drugoj osobi, još uvijek nije poduzela sljedeći korak prema sklapanju braka, to jest useljenje s partnerom/icom, što je vjerojatno povezano s doživljajem nestabilnosti jer sprječava mlade u stjecanju psihološke sigurnosti da će veza s trenutnim partnerom/icom zaista biti trajna. Iako razlozi izostanka suživota s partnerom/icom kod pojedinaca koji su u vezi, nisu dodatno ispitani ovim istraživanjem, moguće je da postoji roditeljsko protivljenje ili da mladi naprosto nisu u mogućnosti financirati zajednički život te stoga dulje ostaju živjeti s roditeljima iako su u dugoročnoj vezi. U svakom slučaju, nemogućnost ostvarivanja suživota s poželjnim ljubavnim partnerom, prema ovim podacima, mogla bi predstavljati izvor nestabilnosti tijekom odraslosti u nastajanju.

Rezultati koji nisu u skladu s pretpostavkama su podjednake razine usmjerenosti na sebe i istraživanja identiteta među zaposlenim i nezaposlenim pojedincima te samcima i pojedincima koji su u vezi. U kontekstu nalaza o izraženosti pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju

obzirom na ostala demografska obilježja, točnije dob i studentski status, na istim ovim dimenzijama također nisu pronađene razlike, što upućuje na zaključak da su upravo istraživanje identiteta i usmjerenost na sebe obilježja odraslosti u nastajanju koja najslabije diferenciraju pojedince različitih demografskih obilježja. Kako je ranije rečeno, moguće je da navedeni rezultati proizlaze iz sve većeg naglaska na individualizam unutar naše kulture te činjenice da je status identiteta podložan promjenama i preispitivanju, bez obzira na studentski, partnerski ili status zaposlenosti pojedinaca, osobito do tridesete godine, a ovim istraživanjem zahvaćeni su upravo pojedinci od osamnaeste do tridesete godine. S druge strane, čini se da naglašena usmjerenost na sebe ne ograničava postupan razvoj usmjerenosti na druge, što je u skladu s Arnettovim (2015) nalazima da povećanje samodostatnosti često dovodi i do osvješćivanja odgovornosti prema drugim osobama iz vlastitog života. O tome svjedoče nalazi da su upravo rezultati na subskali usmjerenost na druge konzistentno i u skladu s teorijskim postavkama bili veći kod osoba u drugoj polovici dvadesetih, nestudenata, zaposlenih osoba te pojedinaca koji su u vezi. Druga dimenzija odraslosti u nastajanju koja se pokazala dosljednom u diferenciranju osoba različitih demografskih obilježja jest osjećaj „u sredini“, budući da su se upravo osobe u drugoj polovici dvadesetih, nestudenti, zaposleni te pojedinci u vezi, u manjoj mjeri poistovjećivali s ovim obilježjem u odnosu na mlađe sudionike, studente, nezaposlene te samce, što potvrđuje da su ove demografske značajke povezane s postupnim smanjivanjem dvosmislenosti u vezi vlastitog razvojnog statusa. Prema svemu navedenom, nalazi ovog istraživanja korisni su u proširivanju spoznaja o obilježjima odraslosti u nastajanju na uzorku mladih iz Hrvatske jer pokazuju da istraživanje identiteta i usmjerenost na sebe u najmanjoj mjeri ovise o dobi, studentskom, radnom i partnerskom statusu, dok osjećaj „u sredini“ i usmjerenost na druge najjače ovise o spomenutim demografskim obilježjima.

5.2. Razlike u subjektivnom osjećaju odraslosti s obzirom na demografska obilježja

Drugo pitanje kojemu je posvećeno ovo istraživanje jest razlikuju li se pojedinci u subjektivnom osjećaju odraslosti obzirom na spol, dob, studentski, radni i partnerski status. Temeljem nalaza ranijih istraživanja, bilo je pretpostavljeno da se muškarci i žene neće razlikovati prema subjektivnom statusu odraslosti te da će se pojedinci u dobi od 18 do 25 godina u većoj mjeri izjašnjavati kao djelomično odrasli, a pojedinci u dobi od 26 do 30 godina kao odrasli. Vezano za ostale demografske pokazatelje očekivano je da će se studenti, nezaposleni te samci u većoj mjeri izjašnjavati kao djelomično odrasli te da će se nestudenti, zaposleni i pojedinci koji su u ozbiljnim romantičnim odnosima u većoj mjeri izjašnjavati kao odrasli. Na temelju provedenih analiza, druga pretpostavka ovog istraživanja djelomično se

potvrđuje (Tablica 8, Tablica 9). Naime, nisu pronađene razlike u subjektivnom osjećaju odraslosti između muškaraca i žena, što je u skladu s pretpostavkom (Tablica 8). Ovaj nalaz također je u skladu i s nalazima ranijih istraživanja (Macek i sur., 2007; Nelson i Barry, 2005; Živčić-Bećirević i sur., 2020) te stoga potvrđuje da osobni osjećaj odraslosti ne ovisi o spolu. Nadalje, rezultati ovog istraživanja pokazuju da se osobe ne razlikuju u subjektivnom osjećaju odraslosti obzirom na dob, što nije u skladu s pretpostavkom kao ni ranijim istraživanjima u kojima je utvrđeno da se većina pojedinaca od 18 do 25 godina smatra djelomično odraslima, dok se većina osoba od 26 do 30 godina smatra potpuno odraslima (Arnett i Mitra, 2018; Arnett i Schwab, 2012; Shulman i Ben-Artzi, 2003). Ova pretpostavka proizlazi iz činjenice da se preuzimanje stabilnih uloga odrasle dobi kao što su brak i roditeljstvo značajno pomaklo prema kraju dvadesetih godina (Arnett, 2007), što bi, usprkos niskom vrednovanju kronološke dobi i tranzicija u ulogama za status odraslosti, moglo značiti da osobe u drugoj polovici dvadesetih godina imaju više prilika za razvoj osobne odgovornosti, psihološke zrelosti kao i zrelosti u interpersonalnim odnosima. Naime, stjecanje psihološke zrelosti može se definirati kao postizanje ravnoteže između individualizma i brige za druge (Côté, 2000, prema Nelson i Luster, 2015) te je visoko vrednovano kao kriteriji odraslosti (Arnett i Padilla-Walker, 2015; Petrogiannis, 2011; Shulman i Ben-Artzi, 2003; Zhong i Arnett, 2014; Župančić i sur., 2014), osobito među mladima koji se izjašnjavaju kao odrasli (Sirch i sur., 2009; Tagliabue i sur., 2016). Međutim, nešto više od trećine osoba koje sačinjavaju uzorak pojedinaca u dobi od 26 do 30 godina u ovom istraživanju nisu dugoročno posvećene romantičnom partneru te dominantan udio pojedinaca u ovoj dobnoj skupini nisu roditelji (Prilog 1). Prema tome, moguće je da se većina pojedinaca iz obje dobne skupine u ovom istraživanju smatra djelomično odraslima jer je uzorkom zahvaćena populacija koja se prema demografskim obilježjima, kao i prema ranije iznesenim nalazima o izraženosti dimenzija odraslosti u nastajanju, osobito istraživanju identiteta, nalazi u periodu odraslosti u nastajanju. Utvrđeni rezultati ipak ukazuju na trend u podacima da se veći broj sudionika u dobi od 26 do 30 godina smatra odraslima (Tablica 9), međutim ovaj rezultat nije se pokazao značajnim nakon korekcije razine značajnosti. Stoga je moguće da se status potpune odraslosti doista češće javlja među osobama u dobi od 26 do 30 godina, što ovim istraživanjem nije potvrđeno zbog niske statističke snage povezane s brojem sudionika kao i nedovoljnom zastupljenosti pojedinaca koji su preuzeli stabilne uloge odrasle dobi. Prema tome, ovo pitanje valja dodatno istražiti na reprezentativnijem uzorku što bi pružilo veću snagu statističkih zaključaka.

Ovim istraživanjem, suprotno pretpostavci, nisu pronađene razlike u broju studenata i nestudenata koji se smatraju djelomično odraslima, dok je u vezi statusa potpune odraslosti zamjetan isti trend u podacima kao i po pitanju dobi (Tablica 9). Ovakav rezultat nije u skladu s nalazima ranijih istraživanja prema kojima se veći broj studenata izjašnjava djelomično odraslima, a veći broj nestudenata odraslima (Berčić i Erceg, 2019; Macek i sur., 2007; Živčić-Bećirević i sur., 2020). Kriterij odraslosti koji mladi smatraju drugim po važnosti, nakon preuzimanja odgovornosti za sebe, jest samostalno donošenje odluka u širokom rasponu životnih situacija, od odluke o karijeri i mjestu stanovanja, do samostalnog odlučivanja o vlastitim vrijednostima i vjerovanjima (Arnett, 2015). Bilo je pretpostavljeno da će se upravo populacija studenata u većoj mjeri smatrati djelomično odraslima jer se nalaze u vremenu u kojem tek trebaju aktivno istraživati vlastiti identitet te vjerojatno još nisu postigli potpunu samostalnost od roditelja pri donošenju životnih odluka (Shulman i Ben- Artzi, 2003). S druge strane, završetak studentskog perioda života uobičajeno je praćen početkom stabilne karijere te, prema nekim autorima, za mlade predstavlja preduvjet za preuzimanje drugih uloga koje bi mogle potaknuti percepciju vlastite odraslosti (Shulman i Connolly, 2013). Međutim, kako je vidljivo iz ranije iznesenih nalaza o izraženosti dimenzija odraslosti u nastajanju, skupine studenata i nestudenata u ovom istraživanju vrlo su slične u percepciji vlastitog života kao vremena eksperimentiranja, nestabilnosti i istraživanja identiteta (Tablica 5), što bi mogao biti razlog zbog kojeg se većina pojedinaca iz obje skupine izjasnila kao djelomično odrasla. Ipak, uočeno je da postoji tendencija studenata da se smatraju u manjoj mjeri potpuno odraslima u odnosu na nestudente, međutim ova razlika se nije pokazala značajnom nakon provedene Bonferroni korekcije što ukazuje na potrebu za dodatnim ispitivanjima subjektivnog statusa odraslosti na većim uzorcima studenata i nestudenata, pri čemu bi bilo korisno skupinu nestudenata dodatno diferencirati na pojedince koji su završili samo srednjoškolsko i pojedince koji su završili fakultetsko obrazovanje, što zbog manjeg broja sudionika nije učinjeno u ovom istraživanju.

Nadalje, kada je riječ o statusu zaposlenosti, nalazi istraživanja djelomično potvrđuju pretpostavku, obzirom da se veći broj zaposlenih nego li nezaposlenih pojedinaca izjasnio potpuno odraslima, dok za status djelomične odraslosti nisu utvrđene značajne razlike obzirom na status zaposlenosti pojedinaca (Tablica 9). Kao što je ranije rečeno, financijsku samostalnost koju može pružiti zaposlenje, mladi redovito navode kao jedan od tri temeljna pokazatelja odraslosti (Arnett, 2007, 2015; Arnett i Padilla-Walker, 2015). Ranija istraživanja pokazuju da se, uz pridavanje važnosti istim kriterijima odraslosti, mladi koji su i sami postigli te kriterije

smatraju odraslima u većoj mjeri nego pojedinci koji te kriterije nisu zadovoljili (Nelson i Barry, 2005). Također, radno okruženje i interakcije s kolegama na poslu utječu na percepciju odraslosti, obzirom da se pojedinci osjećaju više odraslima u takvom kontekstu nego li, primjerice, u interakcijama s roditeljima (Arnett i Padilla- Walker, 2015). Stoga ovaj rezultat ide u prilog ranijim nalazima potvrđujući da se zaposleni pojedinci u odnosu na nezaposlene u većoj mjeri izjašnjavaju kao odrasli, što bi se moglo pripisati upravo uključenosti u socijalnu okolinu radnog mjesta te ispunjavanju financijske nezavisnosti kao visoko vrednovanog kriterija odraslosti. S druge strane, nije utvrđena značajna razlika u udjelu zaposlenih i nezaposlenih pojedinaca koji su se izjasnili kao djelomično odrasli. Prema Shulmanu i Ben-Artzi (2003) stjecanje stabilnog osjećaja odraslosti slično je konsolidaciji u važnim pitanjima identiteta, a upravo je zaposlenost povezana s jačim osjećajem odraslosti direktno, ali i kao pokazatelj obvezivanja na jedan profesionalni identitet (Luyckx i sur., 2008). Prema tome, stalna zaposlenost može biti indikator da se osoba posvetila konkretnom zanimanju, međutim isto ne znači da je postignuta konsolidacija i po pitanju vlastitih vrijednosti, vjerovanja ili ljubavnog status. Štoviše, Hendry i Kloep (2010) tvrde da ovisno o kontekstualnim faktorima osoba može doživjeti fluktuacije pa čak i povremene regresije u subjektivnom osjećaju odraslosti. Obzirom da su sudionici ovog istraživanja, neovisno o statusu zaposlenosti, svoj život procijenili kao vrijeme istraživanja identiteta (Tablica 6), izvjesno je da i zaposleni sudionici još uvijek nisu definirali sve aspekte svojega identiteta te da su se zbog toga, podjednako kao i nezaposleni pojedinci, izjašnjavali kao djelomično odrasli.

U konačnici, obzirom na partnerski status sudionika utvrđeno je kako se pojedinci koji nisu u vezi u značajno većem broju izjašnjavaju kao neodrasli, za status djelomične odraslosti nisu pronađene očekivane razlike, dok se potpuno odraslima smatraju osobe koje su u vezi u većem broju nego li pojedinci koji nisu u vezi, no samo na nekorigitiranoj razini značajnosti. (Tablica 9). Romantični odnosi pridonose razvoju autonomije pružajući mladima priliku da grade odnose izvan obiteljskih i prijateljskih veza. Krajem adolescencije, tijekom procesa individuacije od roditelja, mladi u romantičnim partnerima traže i figure kojima će primarno biti privrženi, što u konačnici pronalaze samo u dugoročnim vezama (Bouchev i Furman, 2003). Pri tome, sam obrazac odnosa s roditeljima utječe na sposobnost formiranja intimnih odnosa s romantičnim partnerom (Saraiva i Matos, 2012). Kada je riječ o subjektivnom osjećaju odraslosti, mladi se procjenjuju kao manje odrasli u interakcijama s roditeljima i prijateljima, nego li u interakcijama s romantičnim partnerima i kolegama s posla (Arnett i Padilla- Walker, 2015), što upućuje na zaključak da osobe bez romantičnih partnera bivaju isključene iz odnosa

koji može igrati važnu ulogu u redefiniranju vlastitog statusa odraslosti. Prema tome, moguće je da su se pojedinci iz ovog istraživanja koji nisu u vezi izjašnjavali kao neodrasli u većoj mjeri u odnosu na pojedince koji imaju dugoročne romantične partnere zbog toga što se još uvijek bave zadatkom separacije i individuacije od roditelja koji je svojstven za period adolescencije te, shodno tome, čini salijentnijim osjećaj ne odraslosti kao trenutni razvojni status među tim pojedincima. Nadalje, rezultati o djelomičnom i potpunom statusu odraslosti nisu u skladu s pretpostavkom niti nalazima ranijih istraživanja. Naime, mladi u romantičnim vezama, u odnosu na samce, u većoj mjeri izvještavaju o ispunjenosti kriterija odraslosti koji su vezani za međuzavisnost, uključujući veću usmjerenost drugima te emocionalnu kontrolu (Kins i Beyers, 2010; Župančić i sur., 2014), prema čemu bi pojedinci koji su u vezama trebali izvještavati i o subjektivnom osjećaju odraslosti češće u odnosu na samce. Također, u odnosu na djelomično odrasle, pojedinci koji se izjašnjavaju kao odrasli imaju riješeno pitanje identiteta vezano za romantičnog partnera (Nelson i Barry, 2005). Prema Arnettu (2015) osjećaj djelomične odraslosti prisutan je kod mladih koji se još uvijek na neki način oslanjaju na roditelje zbog čega je dosezanje samodostatnosti, kao najvažnijeg kriterija odraslosti, nepotpuno. Uvidom u studentski status i zaposlenost pojedinaca ovoga istraživanja koji su u vezi (Prilog 3) može se zaključiti kako oni zaista još uvijek nisu samodostatni, obzirom da ih gotovo 60% još uvijek studira, te više od trećine nije bilo zaposleno u trenutku provođenja istraživanja. Također, samci i pojedinci koji su u vezi izvijestili su da je njihov život vrijeme istraživanja identiteta u podjednakoj mjeri (Tablica 7), stoga trenutna posvećenost romantičnom partneru može implicirati riješenost tog pitanja identiteta, no ne i ostalih aspekata identiteta kao što su sustav vrijednosti ili karijerni identitet. Dakle, moguće je da su se i pojedinci koji su u vezi i oni koji nisu, u najvećoj mjeri izjašnjavali kao djelomično odrasli zbog toga što, bez obzira na svoj partnerski status, još uvijek nisu postigli potpunu samostalnost u svim aspektima života, o čemu svjedoče visoki udijeli studenata i nezaposlenih u obje skupine, kao i zbog toga što je proces istraživanja identiteta za obje skupine sudionika još uvijek aktualan. Ipak, rezultati ukazuju na veću tendenciju da se pojedinci koji su u vezi izjašnjavaju kao potpuno odrasli nego li pojedinci koji nisu u vezi. Kod pojedinaca koji su u vezi zabilježena je i veća usmjerenosti na druge (Tablica 7) koja predstavlja jednu komponentu međuzavisnosti ili zrelosti u interpersonalnim odnosima, kriterija odraslosti koje mladi rangiraju kao umjereno do visoko važne (Arnett i Padilla- Walker, 2015; Petrogiannis, 2011). Međutim, razlika u osjećaju odraslosti nije se pokazala značajnom na korigiranoj razini značajnosti što bi se moglo pripisati činjenici da su u skupinu osoba koje su u vezi, zbog manjeg broja sudionika unutar podskupina, uključeni pojedinci koji se potencijalno razlikuju prema ispunjenosti drugih komponenti kriterija

međuzavisnosti, primjerice emocionalne kontrole (Petrogiannis, 2011), kao i ostalih važnih kriterija odraslosti poput stjecanje stabilnog identiteta i financijske neovisnosti. Naime, izvjesno je da su najviše kriterija odraslosti zadovoljili pojedinci koji su u braku, obzirom da se na stupanje u brak mladi danas odlučuju tek nakon konsolidacije identiteta te stjecanja samostalnosti i financijske neovisnosti (Arnett, 2015). Također, pojedinci koji su u braku ili kohabitiraju s partnerom/icom ujedno imaju više prilika za izgradnju emocionalne kontrole u tom odnosu, zbog svakodnevnih kompromisa i istraživanja kompatibilnosti koji su ključan dio suživota romantičnih partnera, dok sami suživot s partnerom/icom ili brak ukazuju i na viši stupanj dugoročne posvećenosti partnerima u odnosu na ljubavnu vezu bez suživota (Arnett, 2015). U ovom istraživanju, ipak, dominantan udio sudionika koji su u vezi čine osobe koje trenutno ne žive sa svojim partnerom/icom, dok pojedinci u braku i oni koji kohabitiraju sa partnerom/icom čine tek trećinu (Tablica 1). Prema tome, razlog neutvrđenoj razlici u statusu potpune odraslosti između pojedinaca koji su u vezi i onih koji nisu u vezi mogao bi biti upravo u nedovoljnoj zastupljenosti pojedinaca u ozbiljnijim oblicima romantičnih odnosa. Stoga bi u budućim istraživanjima bilo poželjno uključiti veći broj mladih koji su u braku ili kohabitiraju s partnerom/icom te postaviti i dodatna direktna pitanja o emocionalnoj privrženosti i razini posvećenosti ljubavnom partneru, kako bi se detaljnije ispitalo igra li romantična posvećenost zaista važnu ulogu u subjektivnom osjećaju odraslosti.

5.3. Dimenzije odraslosti u nastajanju kao prediktori percipirane stresnosti

Treće istraživačko pitanje bilo je odrediti prediktivni doprinos dimenzija odraslosti u nastajanju u objašnjenju percipiranog stresa, samopoštovanja i prosperiteta. Kada je riječ o stresnosti ovog životnog razdoblja, poznato je da je učestalost internaliziranih i eksternaliziranih problema viša kod mladih tijekom odraslosti u nastajanju nego li kod starijih pojedinaca, pri čemu svako obilježje ovog razvojnog perioda može biti povezano s pojavom tih problema u mladima (Arnett, 2015, str. 280-283). Iako ranije nije istražen prediktivni doprinos pojedinih dimenzija u objašnjenju percipirane stresnosti, istraživanje Lanctota i Poulina (2017) ukazuje da pojedinci koji postižu visoke rezultate na svim dimenzijama odraslosti u nastajanju imaju i više razine anksioznosti, kao i problematične konzumacije alkohola, dok su Lisha i suradnici (2012) na specifičnom uzorku mladih iz nepovoljnih socioekonomskih okolnosti utvrdili pozitivne povezanosti između svih dimenzija odraslosti u nastajanju i percipirane stresnosti životnog razdoblja. Stoga je pretpostavka bila da će sve dimenzije odraslosti u nastajanju pozitivno doprinositi percipiranoj stresnosti. Međutim, na temelju provedene hijerarhijske regresijske analize (Tablica 11), hipoteza se tek djelomično potvrđuje, obzirom da

se samo obilježje nestabilnost pokazalo kao značajan pozitivan prediktor percipirane stresnosti, dimenzija usmjerenost na sebe pokazala se kao negativan prediktor, dok je od demografskih varijabli spol imao značajan doprinos u objašnjenju percipirane stresnosti. Točnije, ovim istraživanjem utvrđeno je da više razine stresa u svakodnevnom životu doživljavaju žene, te osobe koje u većoj mjeri smatraju svoj život vremenom nestabilnosti. S druge strane, doživljaj trenutnog životnog razdoblja kao vremena usmjerenosti na sebe doprinosi nižoj percepciji stresnosti ovog perioda.

Odraslost u nastajanju specifično je razvojno razdoblje obilježeno prvenstveno intenzivnim pokušajima mladih da postignu konsolidaciju u važnim pitanjima identiteta, zbog čega se upuštaju u eksperimentiranje s ljubavnim partnerima, mijenjaju poslove, smjerove studija, preispituju sustav vrijednosti i svjetonazor. Zbog činjenice da je proces istraživanja identiteta u većem zamahu u ovoj dobi nego li tijekom adolescencije, dok s druge strane još nije došlo do obvezivanja na dugoročne uloge odrasle dobi, mladi iskazuju poseban osjećaj da više nisu adolescenti, ali da se još uvijek ne smatraju potpuno odraslima (Arnett, 2000, 2015). Iako ova obilježja odraslosti u nastajanju mogu biti percipirana kao izazovna, o čemu govore podaci da mladi izvještavaju o anksioznosti i stresu povezanima sa studiranjem, mjestom stanovanja, poslom, romantičnim odnosima te promjenama u odnosima sa članovima obitelji (Bell i Lee, 2008; Murphy, 2011; Vehkalahti i sur., 2021), rezultati ovog istraživanja ukazuju na zaključak da obilježja eksperimentiranje, istraživanje identiteta i osjećaj „u sredini“ ne doprinose direktno većoj percipiranoj stresnosti ovog razvojnog perioda. Štoviše, pokazalo se kako samo nestabilnost, kao obilježje ovog razvojnog perioda, doprinosi stresnosti, što implicira da su negativni aspekti ovih razvojnih procesa iskazani upravo u dimenziji nestabilnost. Stoga nije sam proces istraživanja identiteta ili osjećaj ambivalencije u vezi vlastitog razvojnog statusa ono što doprinosi većoj stresnosti ovog razvojnog perioda, već procjena trenutnih životnih okolnosti kao nepredvidivih i izazovnih uz percepciju nedostatka iskustva i vještina za suočavanje s istima. Naime, izvjesno je da su sudionici u svojim odgovorima na dimenziji nestabilnost iskazali takav doživljaj svojeg života u trenutku provođenja istraživanja, obzirom da su pitanja vezana za ovo obilježje odraslosti u nastajanju povezana upravo sa procjenom zbunjenosti, nestabilnosti, nepredvidivosti, zabrinutosti i sl. (Reifman i sur., 2007). Unutar transakcijsko- kognitivnog modela stresa (Lazarus i Folkman, 2004) upravo takve procjene situacije dovode do više percipirane stresnosti kako je potvrđeno i ovim istraživanjem.

Nadalje, osjećaj pojedinaca da se nalaze u vremenu u kojem su usmjereni na sebe pokazao se kao zaštitni faktor od stresnosti, odnosno jače pristajanje uz dimenziju usmjerenost

na sebe kao obilježje trenutnih životnih okolnosti, doprinijelo je nižoj percepciji stresnosti. Prema Arnettu (2006, 2015) usmjerenost na sebe odlika je ovog razdoblja jer tijekom odraslosti u nastajanju mladi imaju najmanje svakodnevnih obveza te najmanje obveza prema drugima, što ovo vrijeme čini idealnim za slobodno i samostalno odlučivanje o tome kojim aktivnostima posvetiti vlastito vrijeme. Stoga je percepcija odraslosti u nastajanju kao razdoblja posvećenosti sebi mogla doprinositi nižim razinama stresnosti jer je mladima potrebna upravo sloboda i samostalnost kako bi se posvetili rješavanju važnih pitanja identiteta te kako bi se učinkovito suočavali sa dinamičnim aspektima razvoja u ovoj dobi, što je u skladu s Arnettovim (2015) navodom da mladi napreduju prema postizanju stabilnije životne strukture upravo na temelju slobode i nezavisnosti (str. 276).

U konačnici, obzirom da su prijašnja istraživanja u vezi razlika u percipiranom stresu s obzirom na spol ne jednoznačna, pri čemu neki autori nisu utvrdili razlike obzirom na spol (Gao i sur., 2020), dok drugi izvještavaju o tome da žene doživljavaju više razine stresa u odnosu na muškarce (Graves i sur., 2021; Matud i sur., 2020), pošlo se od nul-hipoteze o nepostojanju značajnih spolnih razlika u razini percipiranog stresa. Međutim, rezultati ukazuju da su žene u ovom istraživanju ipak svoj život percipirale stresnijim u odnosu na muškarce. Muškarci i žene izvijestili su i o gotovo istim razinama nestabilnosti i usmjerenosti na sebe kao obilježjima odraslosti u nastajanju (Tablica 3), a budući da su se upravo te dimenzije pokazale jedinim značajnim prediktorima percipirane stresnosti, izvjesno je da neki drugi faktori koji nisu obuhvaćeni ovim istraživanjem igraju važniju ulogu u različitom doživljaju stresnosti ovog razvojnog perioda među muškarcima i ženama. Primjerice, žene koriste više emocionalnih strategija za suočavanje sa stresom, dok se muškarci češće oslanjaju na suočavanje usmjereno na problem (Matud i sur., 2014). Iako strategije fokusirane na emocije dovode do kratkotrajnog smanjenja stresa, u odnosu na strategije usmjerene na problem, manje su učinkovite u promjeni situacije odnosno otklanjanju stresora (Graves i sur., 2021). Nadalje, muškarci i žene se razlikuju u percepciji različitih akademskih stresora (Calaguas, 2011), a prema nekim autorima upravo je studiranje najjači izvor stresa u periodu odraslosti u nastajanju (Bell i Lee, 2008). U konačnici, žene, u odnosu na muškarce, izvještavaju o višim razinama stresa kada su nezaposlene (Marchand i sur., 2011), a u ovom istraživanju nezaposlenima se izjasnio značajno veći udio žena u odnosu na muškarce (Prilog 4). Stoga bi jedan od potencijalnih razloga utvrđene više razine percipirane stresnosti životnog perioda među ženama mogla biti upravo nezaposlenost. Ipak, za donošenje točnijih zaključaka bilo bi potrebno prikupiti podatke i o

spomenutim načinima suočavanja sa stresom te iste upotpuniti kvalitativnim podacima o konkretnim izvorima stresa za mlade u ovom razvojnem periodu.

5.4. Dimenzije odraslosti u nastajanju kao prediktori samopoštovanja

Kada je riječ o konceptu samopoštovanja, ranija istraživanja ukazuju da je od najvećeg značaja za porast u razini samopoštovanja tijekom odraslosti u nastajanju, uspješnost mladih u rješavanju relevantnih pitanja identiteta. Naime, zadovoljavajući ishod istraživanja identiteta ogleda se u posvećenosti i uspješnom ovladavanju različitim društvenim ulogama (Chung i sur., 2014; Galambos i sur., 2006) koje su kompatibilne s osobnim vrijednostima i karakteristikama pojedinca (Luyckx i sur., 2013; Marcia, 1967). S druge strane, nedefiniranost vlastitih interesa te izbjegavanje rješavanja konfuzije identiteta, što mladi izvjesno doživljavaju kao izvor nestabilnosti, vodi opadanju samopoštovanja tijekom odraslosti u nastajanju (Luyckx i sur., 2013). Stoga je bilo pretpostavljeno da će dimenzija nestabilnost biti negativan, a dimenzije usmjerenost na sebe i usmjerenost na druge pozitivni prediktori samopoštovanja mladih. Budući da su se značajnim prediktorima ipak pokazale samo dimenzije nestabilnost te usmjerenost na sebe (Tablica 11), hipoteza je djelomično potvrđena.

Utvrđeno je da pojedinci koji u većoj mjeri doživljavaju trenutni životni period kao vrijeme nestabilnosti, imaju niže samopoštovanje, a negativna povezanost ove dimenzije odraslosti u nastajanju sa samopoštovanjem pronađena je i u nekim ranijim istraživanjima (Skulborstad i Hermann, 2016; Lanctot i Poulin, 2017). Ovaj rezultat mogao bi ukazivati da osjećaj osobne vrijednosti mladih u jednoj mjeri ovisi o percepciji trenutnih životnih okolnosti kao nepredvidivih, zbunjujućih i stresnih, a tome zasigurno doprinose promjene koje se odvijaju u funkciji istraživanja različitih aspekata vlastitog identiteta. Prema Arnettu (2015) proces istraživanja identiteta povezan je s doživljajem nestabilnosti jer upravo promjene u ljubavnim odnosima, obrazovanju, poslovima ili mjestu stanovanja, koje se javljaju u funkciji istraživanja identiteta, unose osjećaj nestabilnosti u živote mladih. Dakle, moguće je da su neuspjeh u zadržavanju željenih uloga ili pronalaženju kompatibilnog romantičnog partnera, kao negativni aspekti istraživanja identiteta ili znak produljenog moratorija (Marcia, 1967), iskazani upravo kroz doživljaj trenutnog životnog razdoblja kao nestabilnog, što onda doprinosi nižem samopoštovanju. S druge strane, percepcija niske nestabilnosti životnog perioda mogla bi biti povezana s uspješnim rješavanjem pitanja identiteta, ovladavanjem preuzetim ulogama i osjećajem kompetentnosti prilikom suočavanja sa razvojnim izazovima, te kao takva doprinositi višim razinama globalnog samopoštovanja kod pojedinaca. Stoga su ranije spoznaje da nestabilnost odraslosti u nastajanju doprinosi anksioznosti i depresivnosti (Arnett, 2015),

ovim istraživanja proširene nalazom da nestabilnost predstavlja i značajan negativan prediktor samopoštovanja mladih.

Nadalje, u istraživanju Galambosa i suradnika (2006) uloge stalno zaposlene osobe i bračnog partnera pokazale su se pozitivno povezanima sa samopoštovanjem mladih, a upravo bi se odgovori na dimenziji usmjerenost na druge mogli protumačiti kao svojevrsni pokazatelji razine predanosti dugoročnim ulogama odrasle dobi, obzirom da obuhvaćaju procjenu obvezivanja i odgovornosti prema drugima. Dakle, moguće je da više usmjerenosti na druge iskazuju mladi koji su već postigli konsolidaciju u nekim važnim pitanjima identiteta, a upravo se status postignutog identiteta pokazao prediktorom višeg samopoštovanja (Luyckx i sur., 2013). Međutim, u ovom istraživanju usmjerenost drugima ipak nije značajan pozitivan prediktor samopoštovanja, već se kao takva pokazala samo dimenzija usmjerenost na sebe. Ovi nalazi upućuju na zaključak da je usmjerenost na sebe centralno obilježje ovog razvojnog perioda koje pozitivno utječe na osjećaj osobne vrijednosti mladih. Moguće je da usmjerenost na sebe ima tako važnu ulogu zbog činjenice da je upravo ovo obilježje nužno kako bi se uspješno riješili razvojni zadaci istraživanja identiteta te izgradnje stabilne strukture za ulazak u odraslu dob (Arnett, 2015). Primjerice, prije donošenje odluke o predanosti romantičnom partneru mladi se u ovoj dobi pitaju je li potencijalni partner dobar odabir u odnosu na to kakve su osobe oni sami (Arnett, 2000). Slično je i sa ostalim pitanjima identiteta jer mladi nastoje pronaći i preuzeti društvene uloge te izgraditi odnose s drugima, prvenstveno se vodeći svojim osobnim karakteristikama i vrijednostima. Dakle, usmjerenost na sebe, kao nužna za uspješno rješavanje pitanja identiteta, doprinosi i većem samopoštovanju mladih. S druge strane, moguće je da se viši rezultat na dimenziji usmjerenost na druge javlja kod pojedinaca koji već privode kraju razdoblje istraživanja identiteta, barem kada je riječ o istraživanju dostupnih opcija u ljubavi, te se odlučuju posvetiti dugoročnim ulogama odrasle dobi. Uz stjecanje samodostatnosti i odgovornosti za vlastite postupke, znakom odraslosti mladi smatraju i razvoj odgovornosti prema drugima (Arnett, 2003, 2015), pa tako veću usmjerenost na druge češće iskazuju pojedinci koji se smatraju odraslima, a ne djelomično odraslima (Macek i sur., 2007; Nelson i Barry, 2005). Stoga je moguće da se dimenzija usmjerenost na druge u ovom istraživanju nije pokazala značajnim prediktorom samopoštovanja sudionika jer je uzorkom obuhvaćena populacija mladih koji su još uvijek aktivni u procesu istraživanja identiteta te se poistovjećuju s dimenzijama odraslosti u nastajanju više nego s dimenzijom usmjerenost na druge, što je vidljivo iz prosječnih vrijednosti rezultata na pojedinim dimenzijama (Tablica 2). Međutim, za donošenje točnijih zaključaka bilo bi korisno uzorkom obuhvatiti i mlade koji su

već postigli konsolidaciju identiteta i/ili koji se smatraju potpuno odraslima, kako bi se ustanovilo doprinosi li dimenzija usmjerenosti na druge samopoštovanju kod tih pojedinaca.

5.5. Dimenzije odraslosti u nastajanju kao prediktori prosperiteta

Uz visoke razine anksioznosti, a često i depresivnosti, mentalno zdravlje mladih tijekom odraslosti u nastajanju istovremeno je obilježeno visokom razinom zadovoljstva životom (Arnett, 2015; Reifman i sur., 2007) te stoga ovaj razvojni period sadrži potencijal i za pozitivan rast i razvoj (Robinson i sur., 2013). Iako nisu pronađena ranija istraživanja kojima se ispitivao odnos pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju s konstruktom prosperiteta, Baggio i suradnici (2017) utvrdili su dimenziju nestabilnosti kao negativno, a dimenziju eksperimentiranja kao jedinu pozitivno povezanu sa psihološkom dobrobiti mladih. Slično tome, Lane (2020) je izvijestio da je stupanj u kojem studenti smatraju odraslost u nastajanju razdobljem eksperimentiranja i mogućnosti pozitivan prediktor psihološke dobrobiti i zadovoljstva životom, dok je stupanj u kojem su ovaj period smatrali razdobljem negativnosti i nestabilnosti negativan prediktor ovih konstrukata. Nadalje, prosperitet obuhvaća i socijalnu dobrobit pojedinca koja se ogleda u pozitivnim odnosima te doprinosenju dobrobiti drugih ljudi (Diener i sur., 2010; Keyes, 2002; Seligman, 2010), a istraživanja pokazuju da pozitivni odnosi sa članovima obitelji, prijateljima i romantičnim partnerima te socijalna podrška od strane bliskih osoba doprinose prosperitetu i pozitivnom razvoju tijekom odraslosti u nastajanju (de la Fuente i sur., 2020; O'Connor i sur., 2010; Yu i sur., 2022). Shodno ovim empirijskim nalazima bilo je pretpostavljeno da će dimenzije eksperimentiranja i usmjerenost na druge biti pozitivni, a dimenzija nestabilnost negativan prediktor prosperiteta mladih. Rezultati provedene analize (Tablica 11) tek djelomično potvrđuju postavljenu hipotezu, obzirom da se nestabilnost zaista pokazala kao značajan negativan prediktor prosperiteta, no i dimenzija osjećaj „u sredini“ utvrđena je kao značajan negativan prediktor prosperiteta. Dimenzije eksperimentiranja i usmjerenost na druge nisu bile značajne u predikciji prosperiteta te se pozitivnim prediktorom prosperiteta pokazala samo dimenzija usmjerenost na sebe.

Rezultat da je obilježje trenutnog životnog razdoblja kao vremena nestabilnosti negativno predviđalo razine prosperiteta mladih bio je očekivan zbog toga što snažno identificiranje s ovom dimenzijom odraslosti u nastajanju upućuje na zaključak da stanje prosperiteta zapravo nije prisutno. Naime, nestabilnost je izvjesno povezana sa negativnim aspektima razvoja u ovoj dobi jer odgovorima na ovoj dimenziji pojedinci iskazuju stupanj zbunjenosti, stresnosti te negativnih emocija tijekom odraslosti u nastajanju. S druge strane, različiti autori smatraju da je za doživljaja prosperiteta nužna prisutnost visoke razine pozitivnih

emocije te niske razine negativnih emocija (Diener i sur., 2009; Keyes, 2002; Seligman, 2010). Prema tome, pojedinci koji su svoj život procjenjivali kao vrlo nestabilan ujedno su imali niže rezultate na skali prosperiteta, to jest vlastito funkcioniranje u različitim životnim domenama procjenjivali su kao manje pozitivno u odnosu na osobe koje su u manjoj mjeri smatrale da je nestabilnost istaknuto obilježje trenutnog životnog razdoblja.

Nadalje, osjećaj mladih da se nalaze između adolescencije i odrasle dobi također je negativno predviđao razine prosperiteta. Iako se ne radi o istim teorijskim konstruktima, ovaj nalaz donekle je sličan onomu Lanea (2002), koji je utvrdio da je ova dimenzija odraslosti u nastajanju negativan prediktor zadovoljstva životom te Galić (2022) koja je izvijestila da je osjećaj između adolescencije i odraslosti u niskoj negativnoj korelaciji s mentalnim zdravljem mladih. Prema nalazu trenutnog istraživanja, nesigurnost mladih u vlastiti razvojni status, to jest, osjećaj da su odrasli samo u nekim aspektima života, sprječava doživljaj visoke razine prosperiteta. Mogući razlog ovakvom rezultatu jest činjenica da doživljaj prosperiteta neće biti visok ukoliko osoba procijeni da je uspješna samo u nekim područjima funkcioniranja, a osjećaj između adolescencije i odrasle dobi može ukazivati upravo na percepciju pojedinca da još uvijek nije ovladao aktivnostima koje smatra osobno važnima za uspješan život odrasle osobe. S druge strane, mladi koji imaju jasnu sliku o sebi kao odrasloj osobi, vjerojatno smatraju da su ovladali važnim razvojnim zadacima koji se tiču različitih aspekata svakodnevnog funkcioniranja te stoga izvještavaju i o višim razinama prosperiteta. Nalazi Nelsona i Barryja (2005) donekle potvrđuju ovo objašnjenje, obzirom da su pojedinci iz ovog istraživanja, koji su se smatrali odraslima prema osobno relevantnim kriterijima, iskazali više pozitivnih aspekata funkcioniranja kao što su niže razine depresivnosti te manje rizičnih ponašanja. Također, zbunjenost u vezi vlastitog razvojnog statusa povezana je s procesom istraživanja identiteta, a prema nalazima Watermana (2007) statusi moratorija i difuzije identiteta snažno su negativno povezani sa psihološkom dobrobiti. U tom kontekstu, nejasnoća u vezi toga jesu li potpuno odrasli ili ne, može biti znak da mladima u ovom razvojnom periodu nedostaje smjernica ili podrške kako bi uspješno priveli kraju razdoblje istraživanja identiteta, što ih onda sprječava u doživljavanju visoke razine prosperiteta. Dakle, dugi period u kojem smatraju da nisu zadovoljili sve važne kriterije kako bi se smatrali odraslima može se reflektirati u nižim razinama dobrobiti mladih, dok uspjeh u domenama koje mladi smatraju važnima za život odrasle osobe može potaknuti pozitivan rast i osjećaj prosperiteta.

Iako se dimenzija eksperimentiranja nije pokazala značajnim prediktorom prosperiteta mladih, radi se o obilježju koje se veže uz doživljaj širokih mogućnosti i velikih nada vezanih

za budućnost koje pruža ovo životno razdoblje (Arnett, 2007) te koje može predstavljati pozitivan aspekt razvoja tijekom odraslosti u nastajanju (Baggio i sur., 2017). Visoke procjene trenutnog životnog razdoblja kao vremena eksperimentiranja iskazuju mladi sa optimističnim pogledom na budućnost koji se rado upuštaju u istraživanje dostupnih opcija (Lanctot i Poulin, 2017). Međutim, eksperimentiranje u ovoj dobi može poprimiti i brojna negativna obilježja te ga neki mladi mogu doživjeti kao šansu za upuštanje u rizična seksualna ponašanja, iskušavanje opojnih sredstava, konzumaciju alkohola, neodgovornu vožnju i slična rizična ponašanja (Arnett, 2015; Nelson i Padilla-Walker, 2013). Stoga je pri tumačenju ovog rezultata važno uzeti u obzir heterogenost razvojnih putanja te individualna iskustva ovog razvojnog perioda (Arnett, 2000). Prema Nelsonu (2020) način na koji mladi odluče iskoristiti slobodu i neograničenost društvenim normama tijekom dvadesetih presudna je za daljnji razvoj tijekom odraslosti, kao i prosperitet u ovoj dobi. Naime, zbog nedostatka strukturiranosti tijekom dvadesetih godina, svaka mlada osoba za sebe donosi odluku o tome na koji način će iskoristiti pogodnosti koje odraslost u nastajanju pruža te kakva će iskustva biti dio procesa eksperimentiranja. Pri tome veći potencijal za prosperitet imaju mladi koji internaliziraju određena vjerovanja i vrijednosti koja onda određuju u koja ponašanja se upustiti, a koja izbjegavati (Nelson, 2020). Dakle, kada je riječ o eksperimentiranju kao obilježju odraslosti u nastajanju, čini se da je za doživljaj prosperiteta važnije posvećuju li pojedinci svoje dvadesete besciljnom opuštenu eksperimentiranju koje je usmjereno prvenstveno udovoljavanju vlastitim željama ili tijekom ovog višegodišnjeg perioda kroz eksperimentiranje s različitim ulogama nastoje steći profesionalnu i financijsku sigurnost te uskladiti različite aspekte života kako bi sa što jasnijom životnom strukturom ušli u odraslost. Obzirom da se odgovorima na dimenziji eksperimentiranje dobiva uvid samo u percepciju vlastitog života kao vremena istraživanja i iskušavanja novih stvari, ali ne o kojim točno iskustvima se radi, podaci ovog istraživanja nisu dovoljni kako bi pružili jasnije zaključke o tome kako iskustva eksperimentiranja doprinose prosperitetu u ovoj dobi. Stoga bi bilo korisno dodatno ispitati koja konkretna iskustva mladi prakticiraju u sklopu eksperimentiranja te u kakvoj su vezi ista sa doživljajem prosperiteta.

U konačnici, nalazi ovog istraživanja upućuju na zaključak da nije dimenzija usmjerenosti na druge, već upravo usmjerenosti na sebe, ono što doprinosi prosperitetu mladih. Ovaj nalaz proširuje spoznaje o pozitivnom razvoju za ovaj specifični period života ukazujući kako je tijekom prijelaza u odraslu dob za dobrobit i pozitivan rast mladima zaista potrebna samo-usmjerenost. Jednako kao u kontekstu pozitivnog doprinosa samopoštovanju, moguće je

da usmjerenost osobnom razvoju ima važnu ulogu u promicanju prosperiteta mladih zbog toga što prethodi i olakšava proces preuzimanje uloga kompatibilnih sa osobnim vrijednostima i karakteristikama pojedinaca, što je u funkciji uspješnog razvoja identiteta. Među mladima je često mišljenje da tijekom dvadesetih trebaju biti usmjereni na sebe kako bi kasnije bili uspješni u preuzetim ulogama odrasle dobi (Arnett, 2015, str. 300), a obzirom da prosperitet podrazumijeva uspješnost osobe u različitim životnim domenama (Diener i sur., 2010; Huppert i So, 2011), moguće je da usmjerenost na sebe doprinosi prosperitetu kroz osjećaj osobne kompetentnosti i svrhe u ovom razvojnog periodu. Nadalje, percepcija trenutnog perioda života kao vremena usmjerenosti na sebe pruža mogućnost uključivanja u aktivnosti koje pojedinci smatraju zanimljivima te korisnima za osobni razvoj i stjecanje samostalnosti te je moguće da djeluje pozitivno na aspekt prosperiteta koji se odnosi na uključenost i zainteresiranost za osobne aktivnosti (Diener i sur., 2010). Podatak o negativnoj korelaciji usmjerenosti na sebe i nestabilnosti kao obilježja odraslosti u nastajanju (Tablica 10), upućuje na zaključak da je mladima potrebna usmjerenost na sebe kako bi smanjili doživljaj negativnih aspekata razvoja kao što su zbunjenost i stres, što također doprinositi prosperitetu u ovoj dobi. S druge strane, nalazi ovog istraživanja ukazuju da usmjerenost drugima nema značajan doprinos prosperitetu tijekom odraslosti u nastajanju. Moguće objašnjenje ovog rezultata nalazi se u činjenici da ovom skalom nisu dobiveni podaci o kvaliteti socijalnih odnosa niti razini socijalne podrške, već samo stupanj u kojem mladi percipiraju trenutno životno razdoblje kao vrijeme u kojem se trebaju obvezati i biti odgovorni prema drugima. Za prosperitet je važna kvaliteta socijalnih odnosa te primanje, ali i davanje socijalne podrške (Diener i sur., 2010), stoga bi primjena mjernih instrumenata, koji pružaju informacije o razini socijalne podrške od strane obitelji, prijatelja i partnera, mogla dovesti do točnijih zaključaka o tome doprinosi li, i na koji način, kvaliteta socijalnih odnosa prosperitetu tijekom odraslosti u nastajanju.

5.6. Ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja

Provedenim istraživanjem utvrđene su određene spoznaje o mladima iz Republike Hrvatske koji se nalaze u periodu odraslosti u nastajanju te su djelomično potvrđene postavke Arnettove (2000) teorije o specifičnim obilježjima ovog razvojnog razdoblja. Također su izneseni nalazi o tome koja obilježja ovog perioda imaju pozitivan, a koja negativan doprinos samopoštovanju, prosperitetu i razini stresa koju doživljavaju mladi. Obzirom na nedostatak istraživanja koja su se bavila ovim pitanjima na mladima iz Republike Hrvatske, ovim istraživanjem nastojalo se doprinijeti proširivanju spoznaja vezanih za teoriju odraslosti u nastajanju. Međutim, valja spomenuti i nedostatke provedenog istraživanja koja ograničavaju

generalizaciju dobivenih rezultata. Značajno ograničenje jest transverzalni nacrt ovog istraživanja koji je pružio mogućnost donošenja zaključaka na grupnoj razini u samo jednoj vremenskoj točki, ali ne i uvid u to kako se proučavani konstrukti mijenjaju tijekom vremena i na razini pojedinca. Obzirom da se do spoznaja od većeg značaja, osobito kada je riječ o istraživanjima unutra razvojne psihologije, može doći longitudinalnim nacrtom, preporučuje se budućim istraživanjima provjeriti kako se pristajanje uz dimenzije odraslosti u nastajanju mijenja tijekom dvadesetih godina te kroz preuzimanje i obvezivanje na dugoročne uloge odrasle dobi. Naime, longitudinalnim praćenjem iste skupine sudionika moglo bi se zaključiti kako se doživljaj dimenzija odraslosti u nastajanju mijenja u ovisnosti o dobi te konkretnim promjenama u svakodnevnom životu kao što su završetak studija, pronalazak posla, i stupanje u ozbiljnu romantičnu vezu ili brak, što bi pružilo uvid u opće obrasce razvoja, ali i individualne razlike u razvoju tijekom dvadesetih godina. Dodatno, učinak kohorte kojoj sudionici pripadaju mogao bi se provjeriti samo sekvencijalnim nacrtom istraživanja koji predstavlja kombinaciju transverzalnih i longitudinalnih strategija (Berk, 2007, str. 62). Nadalje, uzorak sudionika nije dovoljno velik niti je prikupljen prikladnom metodom uzorkovanja da bi bio reprezentativan za sve mlade na području Republike Hrvatske. Idealna metoda uzorkovanja koja bi pružila mogućnost generalizacije podataka o teoriji odraslosti u nastajanju bila bi stratificirano uzorkovanje pri čemu bi se istraživači mogli koristiti novim popisom stanovništva Republike Hrvatske iz 2021. godine te, ovisno o interesu, odrediti strate prema željenim demografskim obilježjima. Primjerice, u trenutnom istraživanju uočeno je da se subjektivni osjećaj potpune odraslosti češće javlja kod pojedinaca koji nisu studenti te koji su u ozbiljnim romantičnim vezama, ali samo na nekorigitiranoj razini značajnosti, što upućuje na nisku statističku snagu zaključka. Stratificiranim uzorkovanjem mogla bi se postići dovoljna zastupljenost sudionika specifičnih obilježja, primjerice pojedinaca mlađih od 30 godina koji su već preuzeli dugoročne uloge odrasle dobi kao što su brak i roditeljstvo te bi se točnije moglo utvrditi kako oni doživljavaju period odraslosti u nastajanju u odnosu na mlade koji još nisu preuzeli navedene uloge. Obzirom da primjena ovih sugestija za metodološka poboljšanja istraživanja iziskuje značajne vremenske i financijske izdatke, isto je bilo izvan dosega trenutnog istraživanja provedenog u sklopu diplomskog rada.

Kada je riječ o drugom dijelu istraživanja kojim se nastojao ispitati doprinos pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju u objašnjenju važnih psiholoških konstrukata poput samopoštovanja i prosperiteta, na temelju Inventara dimenzija odraslosti u nastajanju (Reifman i sur., 2007) dobivaju se procjene trenutnog životnog razdoblja kao vremena istraživanja

identiteta, nestabilnosti ili eksperimentiranja, ali ne i uvid u konkretne procese istraživanja identiteta, izvore nestabilnosti ili ponašanja u koja se mladi upuštaju u kontekstu eksperimentiranja. Također, na temelju odgovora na dimenzijama usmjerenost na sebe i usmjerenost na druge, nije moguće zaključiti na koji način se mladi usmjeravaju osobnom razvoju niti kakva je kvaliteta njihovih socijalnih odnosa. Obzirom da su trenutnim istraživanjem djelomično potvrđene hipoteze o predikciji percipirane stresnosti, samopoštovanja i prosperiteta na temelju izraženosti pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju, ističe se potreba za novim istraživanjima koja bi dodatno ispitala utvrđene odnose uz primjenu mjernih instrumenata kojima bi se obuhvatile dimenzije istraživanja identiteta (npr. Dimensions of Identity Development Scale, Luyckx i sur., 2008), razina socijalne podrške koju mladi dobivaju u odnosima s važnim osobama iz svojega života (npr. Skale percipirane socijalne podrške, Macdonald, 1998), te primjena kvalitativnih metoda prikupljanja podataka kojima bi se stekao dublji uvid u aspekte svakodnevnog života koji doprinose pozitivnom razvoju mladih na prijelazu u odraslu dob.

5.7. Implikacije za praktičnu primjenu

Najznačajnije implikacije za praktičnu primjenu nosi dio trenutnog istraživanja kojim se ispitaio doprinos pojedinih dimenzija odraslosti u nastajanju u objašnjenju psiholoških konstrukata stresa, samopoštovanja i prosperiteta. Naime, prema utvrđenim rezultatima mladi koji trenutni period života smatraju u manjoj mjeri nestabilnim te u većoj mjeri vremenom usmjerenosti na sebe izvještavaju o nižoj razini percipirane stresnosti, višem samopoštovanju i višem osjećaju prosperiteta. Prema tome, čini se da je za olakšavanje ovog prijaznog razdoblja ključan rad na snižavanju nestabilnosti i nepredvidivosti svakodnevnog života. Nelson i suradnici (2014) ističu da u tome važnu ulogu ima savjetodavni i psihoterapijski rad s mladima, pri čemu je od osobite koristi usvajanje pristupa temeljenog na empirijskim nalazima o teoriji odraslosti u nastajanju. Savjetodavni rad s mladima uz uvažavanje kompleksnih veza između trenutnog razvojnog statusa i psihološke dobrobiti mogao bi doprinijeti smanjivanju okolinskih razvojnih pritisaka te olakšati anksioznost mladih u vezi preuzimanja dugoročnih uloga odrasle dobi (Nelson i sur., 2014). Osim usvajanja recentnih spoznaja o teoriji odraslosti u nastajanju u radu s mladima, potrebno je osigurati i što veću dostupnost stručnjaka za mentalno zdravlje kroz studentska savjetovališta i javnozdravstvene organizacije, što bi moglo pomoći mladima u prilagodbi na izazove ovog razvojnog perioda.

6. ZAKLJUČCI

1. Utvrđene su značajne razlike u identifikaciji s obilježjima odraslosti u nastajanju obzirom na spol, dob, studentski, radni i partnerski status. Žene su, u odnosu na muškarce, izvijestile da je odraslost u nastajanju za njih u većoj mjeri obilježena istraživanjem identiteta, eksperimentiranjem i osjećajem „u sredini“ te u manjoj mjeri obilježena usmjerenošću na druge. Osobe u dobi od 18 do 25 godina izvijestile su da je odraslost u nastajanju u većoj mjeri vrijeme eksperimentiranja i osjećaja „u sredini“ te u manjoj mjeri vrijeme usmjerenosti na druge, u odnosu na osobe u dobi od 26 do 30 godina. Studenti su procijenili je odraslost u nastajanju obilježena osjećajem „u sredini“ u većoj mjeri te usmjerenosti na druge u manjoj mjeri, u odnosu na nestudente. Nezaposleni pojedinci su procijenili odraslost u nastajanju vremenom nestabilnosti, eksperimentiranja i osjećaja „između“ u većoj mjeri, te vremenom usmjerenosti na druge u manjoj mjeri u odnosu na zaposlene pojedince. Samci su procijenili odraslost u nastajanju kao vrijeme eksperimentiranja i osjećaja „u sredini“ u većoj mjeri te vrijeme usmjerenosti na druge u manjoj mjeri u odnosu na pojedince koji su u ozbiljnoj vezi.
2. Utvrđene su značajne razlike u subjektivnom statusu odraslosti obzirom na zaposlenost i partnerski status. Zaposlene osobe izjašnjavale su se kao potpuno odrasle češće u odnosu na nezaposlene osobe. Samci su se izjašnjavali kao neodrasli češće u odnosu na pojedince koji su u ozbiljnoj ljubavnoj vezi.
3. Utvrđen je značajan doprinos spola te dimenzija nestabilnost i usmjerenost na sebe u objašnjenju percipiranog stresa. Veće razine stresnosti iskazale su žene te pojedinci koji su u većoj mjeri smatrali nestabilnost, a u manjoj mjeri usmjerenost na sebe obilježjima odraslosti u nastajanju.
Utvrđen je značajan doprinos dimenzija nestabilnost i usmjerenost na sebe u objašnjenju samopoštovanja. Višu razinu samopoštovanja predviđale su niže procjene odraslosti u nastajanju kao vremena nestabilnosti te više procjene odraslosti u nastajanju kao vremena usmjerenosti na sebe.
Utvrđen je značajan doprinos dimenzija nestabilnost, osjećaj „u sredini“ te usmjerenost na sebe u objašnjenju prosperiteta. Višu razinu prosperiteta predviđale su niže procjene odraslosti u nastajanju kao vremena nestabilnosti i osjećaja „u sredini“ te više procjene odraslosti u nastajanju kao vremena usmjerenosti na sebe.

7. LITERATURA

- Agarwal, S., Guntuku, S. C., Robinson, O. C., Dunn, A. i Ungar, L. H. (2020). Examining the phenomenon of quarter-life crisis through artificial intelligence and the language of Twitter. *Frontiers in Psychology, 11*(341), 1- 27.
- Agenor, C., Conner, N. i Aroian, K. (2017). Flourishing: An evolutionary concept analysis. *Issues in Mental Health Nursing, 38*(11), 915–923.
- Akoglu, H. (2018). User's guide to correlation coefficients. *Turkish journal of emergency medicine, 18*(3), 91-93.
- Arnett, J. J. (1997). Young people's conceptions of the transition to adulthood. *Youth & society, 29*(1), 3-23.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*, 469–480.
- Arnett, J. J. (2001). Conceptions of the transition to adulthood: Perspectives from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development, 8*, 133–143.
- Arnett, J. J. (2003). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in American ethnic groups. *New Directions in Child and Adolescent Development, 100*, 63–75.
- Arnett, J. J. (2006). Emerging Adulthood: understanding the new way of coming of age. U: J. Arnett i J. L. Tanner (ur.), *Emerging adults in America: coming of age in the 21st century* (str. 3- 19). Washington, DC, American Psychological Association
- Arnett, J. J. (2007). The long and leisurely route: Coming of age in Europe today. *Current History, 106*, 130–136.
- Arnett, J. J. (2015). *Emerging adulthood : The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford, University Press.
- Arnett, J. J. i Mitra, D. (2018). Are the features of emerging adulthood developmentally distinctive? A comparison of ages 18–60 in the United States. *Emerging Adulthood, 8*(5), 412-419.
- Arnett, J. J. i Padilla-Walker, L. M. (2015). Brief report: Danish emerging adults' conceptions

- of adulthood. *Journal of adolescence*, 38, 39-44.
- Arnett, J. J. i Schwab, J. (2012). The Clark Univeristy poll of emerging adults: Thriving, struggling and hopeful. *Worcester, MA: Clark University*.
- Arsandaux, J., Galéra, C. i Salamon, R. (2021). The association of self-esteem and psychosocial outcomes in young adults: a 10-year prospective study. *Child and Adolescent Mental Health*, 26(2), 106-113.
- Atak, H. i Çok, F. (2008). The Turkish version of inventory of the dimensions of emerging adulthood (The IDEA). *International Journal of Educational and Pedagogical Sciences*, 2(4), 392-396.
- Atwood, J. D. i Scholtz, C. (2008). The quarter-life time period: An age of indulgence, crisis or both?. *Contemporary Family Therapy*, 30, 233-250.
- Baggio, S., Iglesias, K., Studer, J. i Gmel, G. (2014). An 8-item short form of the Inventory of Dimensions of Emerging Adulthood (IDEA) among young Swiss men. *Evaluation & the health professions*, 38(2), 246-254.
- Baggio, S., Studer, J., Iglesias, K., Daepfen, J. B. i Gmel, G. (2017). Emerging adulthood: A time of changes in psychosocial well-being. *Evaluation & the health professions*, 40(4), 383-400.
- Barras, R. (1985). Information technology and the service revolution. *Policy Studies*, 5(4), 14-24.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I. i Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles?. *Psychological science in the public interest*, 4(1), 1-44.
- Beasley, T. M. i Schumacker, R. E. (1995). Multiple regression approach to analyzing contingency tables: Post hoc and planned comparison procedures. *The Journal of Experimental Education*, 64(1), 79-93.
- Bekker, C. J. (2018). The dimensions of emerging adulthood in first- and continuous-generation students. *Diplomski rad*. University of the Free State.
- Bell, S. i Lee, C. (2008). Transitions in emerging adulthood and stress among young Australian women. *International journal of behavioral medicine*, 15(4), 280-288.

- Bellingtier, J. A. i Neupert, S. D. (2019). Daily subjective age in emerging adults: "Now we're stressed out". *Emerging Adulthood*, 7(6), 468-477.
- Berčić, A. i Erceg, I (2019). Odraslost u nastajanju, status identiteta i roditeljska kontrola. *Primenjena psihologija*, 12(3), 305-326.
- Berk, L. E. (2007). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko, Naklada Slap.
- Blinn-Pike, L., Worthy, S. L., Jonkman, J. N. i Smith, G. R. (2008). Emerging adult versus adult status among college students: examination of explanatory variables. *Adolescence*, 43 (171), 577-591.
- Borgen, W. A. (1990). The experience of unemployment for university graduates: An exploratory study. *Journal of Employment Counseling*, 27(3), 104-12.
- Bouchev, H. A. i Furman, W. (2003) Dating and romantic experiences in adolescence. U: G. R. Adams i M. D. Berzonsky (ur.), *Blackwell Handbook of Adolescence* (str. 313-330). Blackwell Publishing.
- Butler, G. (1993). *Definitions of stress*. Occasional paper. Royal College of General Practitioners, 1(61).
- Calaguas, G. M. (2011). College academic stress: differences along gender lines. *Journal of social and development sciences*, 1(5), 194- 201.
- Caspi, A., Roberts, B. W. i Shiner, R. L. (2005). Personality development: stability and change. *Annual Review of Psychology*, 56(1), 453- 484.
- Chisholm, L. i Hurrelmann, K. (1995). Adolescence in modern Europe. Pluralized transition patterns and their implications for personal and social risks. *Journal of Adolescence*, 18(2), 129–158.
- Chung, J. M., Robins, R. W., Trzesniewski, K. H., Nofle, E. E., Roberts, B. W. i Widaman, K. F. (2014). Continuity and change in self-esteem during emerging adulthood. *Journal of personality and social psychology*, 106(3), 469.
- Cohen, S., Kamarck, T. i Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of health and social behavior*, 24(4), 385-396.
- Côté, J. E. (2014). The dangerous myth of emerging adulthood: An evidence-based

- critique of a flawed developmental theory. *Applied Developmental Science*, 18(4), 177–188.
- Cubbin, C., Vesely, S. K., Braveman, P. A. i Oman, R. F. (2011). Socioeconomic factors and health risk behaviors among adolescents. *American journal of health behavior*, 35(1), 28-39.
- Curran, P. J., West, S. G. i Finch, J. F. (1996). The robustness of test statistics to nonnormality and specification error in confirmatory factor analysis. *Psychological Methods*, 1(1), 16–29.
- de la Fuente, R., Parra, A., Sanchez-Queija, I. i Lizaso, I. (2020). Flourishing during emerging adulthood from a gender perspective. *Journal of Happiness Studies*, 21(8), 2889-2908.
- Diener, E., Oishi, S. i Lucas, R.E. (2010). Subjective well-being: The science of happiness And life satisfaction. U: S. J. Lopez i C. R. Snyder (ur.), *The Oxford handbook of positive psychology* (str. 63– 73). New York: Oxford University Press.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S. i Biswass-Diener, R. (2009). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feeling. *Social Indicators Research*, 97(2), 143–156.
- Douglass, C. B. (2007). From duty to desire: Emerging adulthood in Europe and its consequences. *Child Development Perspectives*, 1(2), 101–108.
- DZS (2023). Žene i muškarci u Hrvatskoj 2023. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. https://podaci.dzs.hr/media/cr5nm1o5/women_and_man_2023.pdf. Pristupljeno 13. veljače 2024.
- DZS (2004). Studenti dodiplomskog studija koji su diplomirali u 2003. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. https://web.dzs.hr/Hrv/publication/2004/8-1-6_1h2004.htm. Pristupljeno 11. studenoga 2023.
- Đotlo, I. (2019). Stavovi vršnjaka i odraslih osoba prema osobama u nadolazećoj odraslosti. Diplomski rad. Sveučilište u Zadru.
- Ellickson, P. L. i Morton, S. C. (1999). Identifying adolescents at risk for hard drug use: Racial/ethnic variations. *Journal of Adolescent Health*, 25(6), 382-395.
- Eurostat (2015). Statistički podaci o obrazovanju i osposobljavanju na regionalnoj razini.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Statisti%C4%8Dki_podaci_o_obrazovanju_i_ospo_sobljavanju_na_regionalnoj_razini&oldid=225155

- Fleck, A. (2023, prosinac 15). „Americans Are Getting Married Older Than Ever“. Statista. [https://www.statista.com/chart/7031/americans-are-tying-the-knot-older-than-ever/#:~:text=Americans%20are%20delaying%20\(or%20putting,the%20figure%20is%2028.4%20years.](https://www.statista.com/chart/7031/americans-are-tying-the-knot-older-than-ever/#:~:text=Americans%20are%20delaying%20(or%20putting,the%20figure%20is%2028.4%20years.)
- Galambos, N. L., Barker, E. T. i Krahn, H. J. (2006). Depression, self-esteem, and anger in emerging adulthood: Seven-year trajectories. *Developmental Psychology*, 42, 350–365.
- Galić, A. (2020). Povezanost religioznosti, samopoštovanja i mentalnog zdravlja kod mladih na prijelazu iz adolescencije u odraslu dob. Diplomski rad. Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Gao, W., Ping, S. i Liu, X. (2020). Gender differences in depression, anxiety, and stress among college students: a longitudinal study from China. *Journal of affective disorders*, 263, 292-300.
- Goodman E. i Huang B. (2002). Socioeconomic status, depressive symptoms and adolescent substance abuse. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 156, 448-453.
- Graves, B. S., Hall, M. E., Dias-Karch, C., Haischer, M. H. i Apter, C. (2021). Gender differences in perceived stress and coping among college students. *PloS one*, 16(8), e0255634.
- Henderson, M. (2019). The quarter-life crisis? Precarious labour market status and mental health among 25-year-old in England, *Longitudinal and Life Course Studies*, 10(2), 259-276.
- Hendry, L. B. i Kloep, M. (2007). Redressing the emperor! A rejoinder to Arnett. *Child Development Perspectives*, 1(2), 83-85.
- Hendry, L. B. i Kloep, M. (2010). How universal is emerging adulthood? An empirical example. *Journal of youth studies*, 13(2), 169-179.
- Hudek-Knežević, J., Kardum, I. i Lesić, R. (1999). Efekti percipiranog stresa i stilova suočavanja na tjelesne simptome. *Društvena istraživanja*, 8 (4 (42)), 543-561.

- Huppert, F. A. i So, T. T. C. (2011). Flourishing across Europe: A conceptual framework for defining well-being. *Social Indicators Research*, 110, 837–861.
- Johnson-Kozlow, M. F., Sallis, J. F. i Calfas, K. J. (2004). Does life stress moderate the effects of a physical activity intervention?. *Psychology & Health*, 19(4), 479-489.
- Jones, T. L. (2001). Definition of stress. U: J. J. Robert-McComb (ur.), *Eating disorders in women and children: Prevention, stress management, and treatment* (str. 89-100). CRC Press.
- Kaufman, G. (2005). Gender role attitudes and college students' work and family expectations. *Gender Issues*, 22(2), 58–71.
- Keniston, K. (1970). Youth: A "New" Stage of life. *The American Scholar*, 39(4), 631–654.
- Keyes, C. L. (2002). The mental health continuum: From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Behavior*, 43(2), 207.
- Keyes, C. L. (2016). Why flourishing?. U: D. W. Harward (ur.), *Well-being and higher education* (str. 99-107). Washington D. C.: Bringing Theory to Practice.
- Keyes, C. L., Dhingra, S. S. i Simoes, E. J. (2010). Change in level of positive mental health as a predictor of future risk of mental illness. *American journal of public health*, 100(12), 2366-2371.
- Keyes, C. L., Eisenberg, D., Perry, G. S., Dube, S. R., Kroenke, K. i Dhingra, S. S. (2012). The relationship of level of positive mental health with current mental disorders in predicting suicidal behavior and academic impairment in college students. *Journal of American College Health*, 60(2), 126-133.
- Khatab, N. i Fenton, S. (2009). What makes young adults happy? Employment and non-work as determinants of life satisfaction. *Sociology*, 43(1), 11-26.
- Komšo, T. i Burić, I. (2016). Dienerove skale subjektivne dobrobiti: Skala zadovoljstva životom, Skala prosperiteta i Skala pozitivnih i negativnih iskustava. U I. Tucak Junaković, I. Burić, V. Čubela Adorić, A. Proroković i A. Slišković, (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Svezak 8* (str., 7-17). Zadar, Sveučilište u Zadru.
- Kuang, J., Zhong, J., Yang, P., Bai, X., Liang, Y., Cheval, B., Herold, F., Wei, G., Taylor,

- A., Zhang, J., Chen, C., Sun, J., Zou, L. i Arnett, J. J. (2023). Psychometric evaluation of the inventory of dimensions of emerging adulthood (IDEA) in China. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 23(1), 100331.
- Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebrsko, Naklada Slap.
- Lazarus, R.S. i Folkman, S. (2004). *Stres, procjena i suočavanje*. Jastrebarsko, Naklada Slap.
- Lazarus, R. S. i Folkman, S. (1987). Transactional theory and research on emotions and coping. *European Journal of Personality*, 1(3), 141–169.
- Lanctot, J. i Poulin, F. (2017). Emerging adulthood features and adjustment: A person-centered approach. *Emerging Adulthood*, 6(2), 91–103.
- Lane, J. A. (2020). Attachment, ego resilience, emerging adulthood, social resources, and well-being among traditional-aged college students. *Professional Counselor*, 10(2), 157-169.
- Lanz, M. i Tagliabue, S. (2007). Do I really need someone in order to become an adult? Romantic relationships during emerging adulthood in Italy. *Journal of Adolescent Research*, 22(5), 531-549.
- Leontopoulou, S., Mavridis, D. i Giotsa, A. (2016). Psychometric properties of the Greek Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood (IDEA): University student perceptions of developmental features. *Journal of Adult Development*, 23, 226-244.
- Lisha, N. E., Grana, R., Sun, P., Rohrbach, L., Spruijt-Metz, D., Reifman, A. i Sussman, S. (2012). Evaluation of the Psychometric Properties of the Revised Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood (IDEA-R) in a Sample of Continuation High School Students. *Evaluation & the Health Professions*, 37(2), 156–177.
- Liu, J. (2011). Early health risk factors for violence: Conceptualization, evidence, and implications. *Aggression and violent behavior*, 16(1), 63-73.
- Lo-oh, J. L. (2019). From positive psychology to positive development: overcoming adversity and flourishing in emerging adulthood. *Journal of Culture, Society and Development*, 46, 39-50.
- Luyckx, K., Klimstra, T. A., Duriez, B., Petegem, S. V., Beyers, W., Teppers, E. i Goossens, L.

- (2013). Personal identity processes and self-esteem: Temporal sequences in high school and college students. *Journal of Research in Personality*, 47(2), 159–170.
- Luyckx, K., Schwartz, S. J., Goossens, L. i Pollock, S. (2008). Employment, sense of coherence, and identity formation: Contextual and psychological processes on the pathway to sense of adulthood. *Journal of Adolescent Research*, 23, 566–591.
- Macdonald, G. (1998). Development of a social support scale: An evaluation of psychometric properties. *Research on Social Work Practice*, 8(5), 564-576.
- Macek, P., Bejček, J. i Vaníčková, J. (2007). Contemporary Czech emerging adults: Generation growing up in the period of social changes. *Journal of Adolescent Research*, 22(5), 444-475.
- Malanchuk, M., Messersmith, E. E. i Eccles, J. S. (2010). The ontogeny of career identities in adolescence. U: S. Shulman i J.-E. Nurmi (ur.), *The role of goals in navigating individual lives during emerging adulthood. New directions for child and adolescent development*, 130, 97–110.
- Marchand, A., Drapeau, A. i Beaulieu-Prévost, D. (2011). Psychological distress in Canada: the role of employment and reasons of non-employment. *International Journal of Social Psychiatry*, 58(6), 596–604.
- Marcia, J. E. (1967). Ego identity status: Relationship to change in self-esteem, “general maladjustment” and authoritarianism. *Journal of Personality*, 35, 118–133.
- Martin, L. (2016). Understanding the quarter-life crisis in community college students. Doktorska disertacija, Regent University.
- Matud, M. P., Díaz, A., Bethencourt, J. M. i Ibáñez, I. (2020). Stress and psychological distress in emerging adulthood: a gender analysis. *Journal of Clinical Medicine*, 9(9), 2859.
- Mehta, C. M. i Arnett, J. J. (2023). Toward a new theory of established adulthood. *Journal of Adult Development*, 30(1), 1-5.
- Murphy, M. (2011). Emerging adulthood in Ireland: Is the quarter-life crisis a common experience?. Diplomski rad, Dublin Institute of Technology, Irska. Preuzeto s <https://arrow.tudublin.ie/aaschssldis/35/>
- Nelson, L. J. (2020). The theory of emerging adulthood 20 years later: A look at where it has

- taken us, what we know now, and where we need to go. *Emerging Adulthood*, 9(3), 179-188.
- Nelson, L. J. i Barry, C. (2005). Distinguishing features of emerging adulthood. The role of self-classification as an adult. *Journal of adolescent research*, 20(2), 242-262.
- Nelson, L. J. i Luster, S. S. (2015). „Adulthood” by whose definition?: the complexity of emerging adults’ conceptions of adulthood. *The Oxford handbook of emerging adulthood*, 421-437.
- Nelson, L. J. i Padilla-Walker, L. M. (2013). Flourishing and floundering in emerging adult college students. *Emerging Adulthood*, 1(1), 67-78.
- Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. M., Carroll, J. S., Madsen, S. D., Barry, C. M. i Badger, S. (2007). „If you want me to treat you like an adult, start acting like one!” Comparing the criteria that emerging adults and their parents have for adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 665.
- Neugarten, B. L. (1979). Time, age, and the life cycle. *The American Journal of Psychiatry*, 136(7), 887-894.
- O’Connor, M., Sanson, A., Hawkins, M. T., Letcher, P., Toumbourou, J. W., Smart, D., Vassallo, S. i Olsson, C. A. (2010). Predictors of positive development in emerging adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(7), 860–874.
- O’Dougherty, M., Hearst, M. O., Syed, M., Kurzer, M. S. i Schmitz, K. H. (2012). Life events, perceived stress and depressive symptoms in a physical activity intervention with young adult women. *Mental health and physical activity*, 5(2), 148-154.
- Orth, U. i Robins, R. W. (2014). The development of self-esteem. *Current directions in psychological science*, 23(5), 381-387.
- Padilla-Walker, L. M. i Nelson, L. J. (2017). Flourishing in emerging adulthood: An understudied approach to the third decade of life. U: L. M. Padilla-Walker i L. J. Nelson, (ur.), *Flourishing in emerging adulthood: Positive development during the third decade of life*, (str. 3-13). New York, NY: Oxford University Press.
- Pampel, F. (2011). Cohort changes in the socio-demographic determinants of gender egalitarianism. *Social Forces*, 89(3), 961–982.

- Parra, Á., Sánchez-Queija, I., García-Mendoza M. C. i Arnet, J. J. (2021). Depression, gender differences and family relationship during emerging adulthood. A longitudinal study. *Well-being during emerging adulthood: challenges & opportunities*. Tenth conference on emerging adulthood.
- Paul, K. I. i Moser, K. (2009). Unemployment impairs mental health: Meta-analyses. *Journal of Vocational behavior*, 74(3), 264-282.
- Petrogiannis, K. (2011). Conceptions of the transition to adulthood in a sample of Greek higher education students. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11(1), 121-137.
- Rajh, E., Budak, J. i Anić, I. (2016). Primjena Hofstedeova upitnika kulture u Hrvatskoj: ispitivanje regionalnih razlika. *Društvena istraživanja*, 25 (3), 309-327.
- Reed-Fitzke, K., Withers, M. C., Ferraro, A. J., Lucier-Greer, M. i Duncan, J. M. (2021). A growth curve analysis of self-esteem and depressive symptomatology throughout emerging adulthood: The role of family. *Emerging Adulthood*, 9(2), 91-103.
- Reifman, A., Arnett, J. J. i Colwell, M. J. (2007). Emerging adulthood: Theory, assessment and application. *Journal of Youth Development*, 2(1), 37-48.
- Ritchie, R. A., Meca, A., Madrazo, V. L., Schwartz, S. J., Hardy, S. A., Zamboanga, B. L., Weisskirch, R. S., Yeong Kim, S., Krauss Whitbourne, S., Lindsay S. Ham, L. S. i Lee, R. M. (2013). Identity dimensions and related processes in emerging adulthood: Helpful or harmful?. *Journal of clinical psychology*, 69(4), 415-432.
- Robinson, O. C. (2015). Emerging adulthood, early adulthood and quarter-life crisis: Updating Erikson for the twenty-first century. U R., Žukauskiene (ur.), *Emerging adulthood in a European context*, (str. 17-30). New York: Routledge.
- Robinson, O. C. (2018). A longitudinal mixed-methods case study of quarter-life crisis during the postuniversity transition. *Emerging Adulthood*, 7(3), 167–179.
- Robinson, O. C., Wright, G. R. i Smith, J. A. (2013). The holistic phase model of early adult crisis. *Journal of Adult Development*, 20(1), 27-37.
- Robins, R. W. i Trzesniewski, K. H. (2005). Self-esteem development across the lifespan. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 158-162.

- Robinson, O. C. i Wright, G. R. (2013). The prevalence, types and perceived outcomes of crisis episodes in early adulthood and midlife. *International Journal of Behavioral Development*, 37(5), 407–416.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ryeng, M. S., Kroger, J. i Martinussen, M. (2013). Identity status and self-esteem: A meta-analysis. *Identity*, 13(3), 201-213.
- Sánchez-Queija, I., Parra, Á., Camacho, C. i Arnett, J. (2020). Spanish version of the Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood (IDEA-S). *Emerging Adulthood*, 8(3), 237-244.
- Saraiva, L. M. i Matos, P. M. (2012). Separation-individuation of Portuguese emerging adults in relation to parents and to the romantic partner. *Journal of Youth Studies*, 15(4), 499–517.
- Schotanus-Dijkstra, M., Pieterse, M. E., Drossaert, C. H., Westerhof, G. J., De Graaf, R., Ten Have, M., Walburg, J. A. i Bohlmeijer, E. T. (2016). What factors are associated with flourishing? Results from a large representative national sample. *Journal of happiness studies*, 17, 1351-1370.
- Schwartz, S. J., Zamboanga, B. L., Weisskirch, R. S. i Rodriguez, L. (2009). The relationships of personal and ethnic identity exploration to indices of adaptive and maladaptive psychosocial functioning. *International Journal of Behavioral Development*, 33(2), 131-144.
- Sciaba, L. P. (2006). *Emotions and emerging adulthood*. ProQuest Information and Learning Company, Ann Arbor, Michigan.
- Seligman, M. (2010). Flourish: Positive psychology and positive interventions. *The Tanner lectures on human values*, 31(4), 1-56.
- Shchebetenko, S., De-Marchis, G. i Lozhnikova, A. (2022). Is self-esteem increasing during emerging adulthood? A two-wave case from Russia. *Personality and Individual Differences*, 194, 111657.
- Shulman, S. i Ben-Artzi, E. (2003). Age-related differences in the transition from adolescence

- to adulthood and links with family relationships. *Journal of Adult Development*, 10, 217-226.
- Shulman, S. i Connolly, J. (2013). The challenge of romantic relationships in emerging adulthood: Reconceptualization of the field. *Emerging Adulthood*, 1(1), 27-39.
- Shulman, S., Feldman, B., Blatt, S. J., Cohen, O. i Mahler, A. (2005). Emerging adulthood: Age-related tasks and underlying self processes. *Journal of adolescent research*, 20(5), 577-603.
- Sirin, S. R. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research. *Review of educational research*, 75(3), 417-453.
- Sirsch, U., Dreher, E., Mayr, E. i Willinger, U. (2009). What does it take to be an adult in Austria? Views of adulthood in Austrian adolescents, emerging adults, and adults. *Journal of Adolescent Research*, 24(3), 275-292.
- Skulborstad, H. M. i Hermann, A. D. (2016). Individual difference predictors of the experience of emerging adulthood. *Emerging Adulthood*, 4(3), 168-175.
- Stubičan Čelić, S. i Šojat, A. (2021). Visoko obrazovanje u 2020. U Ostroški, Lj. (ur.), *Statistička izvješća*, (str. 12). Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Tagliabue, S., Crocetti, E. i Lanz, M. (2016). Emerging adulthood features and criteria for adulthood: Variable-and person-centered approaches. *Journal of Youth Studies*, 19(3), 374-388.
- Tomić-Koludrović, I., Petrić, M., Puzek, I. i Zdravković, Ž. (2018). *Rodni stavovi i prakse u Hrvatskoj*. Izvještaj o kvantitativnim rezultatima projekta GENMOD. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B. i Robins, R. W. (2003). Stability of self-esteem across the life span. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 205-220.
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B. i Robins, R. W. (2013). Development of self-esteem. U: V. Zeigler-Hill (ur.), *Self-esteem* (str. 60 –79). London, United Kingdom: Psychology Press.
- VanderWeele, T. J. (2017). On the promotion of human flourishing. *Proceedings of the national academy of sciences*, 114(31), 8148-8156.

- Vehkalahti, K., Armila, P. i Sivenius, A. (2021). Emerging Adulthood in the Time of Pandemic: The COVID-19 Crisis in the Lives of Rural Young Adults in Finland. *Young*, 29(4), 399–416.
- Von Soest, T., Wichstrøm, L. i Kvalem, I. L. (2016). The development of global and domain-specific self-esteem from age 13 to 31. *Journal of Personality and Social Psychology*, 110(4), 592.
- Waterman, A. S. (2007). Doing well: The relationship of identity status to three conceptions of well-being. *Identity: an International Journal of Theory and Research*, 7(4), 289-307.
- Yeler, Z., Berber, K., Özdoğan, H. K. i Çok, F. (2021). Quarter life crisis among emerging adults in Turkey and its relationship with intolerance of uncertainty. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 11 (61), 245-262.
- Yu, Z., Wang, L., Chen, W., Zhang, J. i Bettencourt, A. F. (2022). Positive childhood experiences associate with adult flourishing amidst adversity: a cross sectional survey study with a national sample of young adults. *International journal of environmental research and public health*, 19(22), 14956.
- Zagórska, W., Skoczeń, I., Lipska, A. i Arnett, J. J. (2023). Polish adaptation of the Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood (IDEA-PL). *Current Issues in Personality Psychology*, 11(3), 251.
- Zhong, J. i Arnett, J. J. (2014). Conceptions of adulthood among migrant women workers in China. *International Journal of Behavioral Development*, 38, 255-265.
- Zorotovich, J. R. (2014). Five dimensions of emerging adulthood: A comparison between students, nonstudents, and college graduates. Doktorska disertacija. University of Tennessee, Knoxville.
- Živčić-Bećirević, I., Smojver-Ažić, S. i Martinac Dorčić, T. (2020). Percepcija odraslosti i psihološka prilagodba na nadolazeću odraslost. *Društvena istraživanja*, 29 (2), 195-215.
- Župančić, M., Komidar, L. i Puklek Levpušček, M. (2014). Individuation in Slovene emerging adults: Its associations with demographics, transitional markers, achieved criteria for adulthood, and life satisfaction. *Journal of Adolescence*, 1- 13.

8. PRILOZI

Prilog 1 Prikaz frekvencija i postotaka sudionika svrstanih u dvije dobne kategorije prema partnerskom i roditeljskom statusu.

Dob		18-25 (n=209)	26-30 (n=64)
Partnerski status	nisu u vezi	119 (56.94)	24 (37.50)
	u vezi	82 (39.24)	25 (39.06)
	u braku	8 (3.83)	15 (23.44)
Roditeljski status	DA	9 (4.31)	8 (12.50)
	NE	200 (95.69)	56 (87.50)

Napomena: Vrijednosti ispred zagrada su frekvencije, a vrijednosti unutar zagrada postotni udjeli u odnosu na broj sudionika u poduzorcima.

Prilog 2 Prikaz frekvencija i postotaka studenata i nestudenata prema stupnju obrazovanja i partnerskom statusu.

		studenti (n=184)	nestudenti (n=89)
Stupanj obrazovanja*	niska i srednja stručna sprema	105 (57.07)	34 (38.2)
	viša i visoka stručna sprema	79 (42.94)	55 (61.79)
Partnerski status	nisu u vezi	107 (58.15)	36 (40.45)
	u vezi	71 (38.59)	36 (40.45)
	u braku	6 (3.26)	17 (19.10)

Napomena: Vrijednosti ispred zagrada su frekvencije, a vrijednosti unutar zagrada postotni udjeli u odnosu na broj sudionika u poduzorcima.

*Zbog preglednosti tablice, dvije niže kategorije stručne sprema navedne su u jednom redu, a dvije više kategorije u drugom, no niti jedan sudionik koji se izjasnio kao student nije označio nisku stručnu sprema kao najviši završeni stupanj obrazovanja, već su svi iz ove kategorije označili srednju stručnu sprema. Ipak, među studentima je 14 osoba označilo visoku stručnu sprema kao najviši završeni stupanj obrazovanja, što se moglo dogoditi zbog neispravnog shvaćanja pitanja ili se radi o studentima na poslijediplomskoj razini.

Prilog 3 Prikaz raspodjele sudionika koji su u vezi i onih koji nisu u vezi prema studentskom statusu i statusu zaposlenosti.

Partnerski status		u vezi (n=130)	nisu u vezi (n=143)
Studentski status	studenti	77 (59.23)	107 (74.83)
	nestudenti	53 (40.77)	36 (25.17)

Zaposlenost	zaposleni	80 (61.54)	45 (31.47)
	nezaposleni	50 (38.46)	98 (68.53)

Napomena: Vrijednosti ispred zagrada su frekvencije, a vrijednosti unutar zagrada postotni udjeli u odnosu na broj sudionika u poduzorcima.

Prilog 4 Prikaz frekvencija i postotaka žena i muškaraca prema statusu zaposlenosti.

	žene (n=204)	muškarci (n=69)
Status zaposlenosti		
nezaposleni	123 (60.29)	25 (36.23)
zaposleni	81 (39.71)	44 (63.77)

Napomena: Vrijednosti ispred zagrada su frekvencije, a vrijednosti unutar zagrada postotni udjeli u odnosu na broj sudionika u poduzorcima.